

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Geografie a kartografie



Michal Bobr

**Proměna regionálních identit na Trutnovsku
v 2. polovině 20. století**

Transformation of regional identities of the Trutnov
region in the 2nd half of the 20th century

Bakalářská práce

Trutnov 2014

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Zdeněk Kučera, Ph.D.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.“

V Trutnově, 16. 8. 2014

Michal Bobr

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce RNDr. Zdeňku Kučerovi Ph.D. za odborné vedení a za poskytnutou pomoc při zpracovávání této bakalářské práce.

Děkuji jmenovitě paní Annelies Taubové, paní Ursule Ludwigové, panu Rudolfu Friedemu, panu Marcelu Hübnerovi, panu Jaroslavu Fajfroví, panu Miroslavu Šafaříkovi, slečně Tereze Fajfrové a slečně Elvíře Mádlové za ochotu účastnit se rozhovoru v rámci výzkumu a dále děkuji všem respondentům za ochotu účastnit se dotazníkového šetření v rámci výzkumu.

Poděkování patří také paní Eflerové a paní Petráčkové ze Střediska česko–německého porozumění Trutnov–Krkonoše za poskytnutou pomoc, informace a potřebnou literaturu.

Anotace

Bakalářská práce s názvem „Proměny regionálních identit na Trutnovsku v 2. polovině 20. století“ se zabývá současným stavem a také vývojem regionálních identit v regionu Trutnovska od roku 1945. Zjišťuje také, zda existují rozdíly regionálních identit starousedlých a přistěhovalých rodin a jak se liší mezigeneračně.

Teoretická část práce je věnována problematice regionální identity. Jsou zde uvedeny a vysvětlovány základní dimenze regionální identity a význam regionální identity ve studiu geografie a ve fungování jednotlivých regionů.

Navazuje historický přehled regionu Trutnovska, jehož smyslem je zejména uvést základní události a historické vazby Trutnovska, které formovaly zdejší společnost. Umožňuje porozumět důležitosti a důvodům pro studium regionálních identit v tomto regionu.

Empirická část je věnována výzkumu regionálních identit Trutnovska pomocí dotazníkového šetření a provedením série rozhovorů.

Výzkum ukázal větší rozdíly ve vnímání regionu mezi generacemi než mezi starousedlými a přistěhovalými rodinami. Dosud existují prvky regionální identity, jejíž vývoj byl utlumen rokem 1945, některé jsou objevovány a obnovovány (popularizovány).

klíčová slova: regionální identita, proměny krajiny, Trutnovsko

Annotation

The bachelor thesis “The Changes in Regional Identities in the Trutnov region in the 2nd Half of the 20th Century” concerns the current state and also the development of regional identities in the Trutnov region since 1945. It also detects the existence of differences of regional identities of early settled and immigrant families and intergenerational differences.

Theoretical part deals with the issue of regional identity. There are introduced and explained basic dimensions of regional identity and the significance of regional identity for studying geography and for functioning of particular regions.

This is followed by historical overview of the Trutnov region the sense of which is above all to state essential events and historical connections in the Trutnov region that formed local society. It enables to understand the importance and reasons for the study of regional identities in this region.

Empirical part is focused on research of regional identities in the Trutnov region by a questionnaire survey and a series of interviews.

Research showed differences in perceiving of region between generations more than between early settled and immigrant families. Till this time exist some elements of regional identity, the development of which was suppressed by the year 1945. Some of these are discovered and renewed (popularized).

Key words: regional identity, landscape transformation, Trutnov region

OBSAH

Seznam grafů	2
Seznam tabulek	3
Seznam map.....	3
1 Úvod	4
2 Kulturní geografie a problematika regionálních identit.....	6
2.1 Regionální identita.....	6
2.1.1 Regionální identita jednotlivce.....	8
2.1.2 Regionální identita komunity – regionální vědomí společnosti.....	9
2.1.3 Regionální identita ve smyslu identity regionu.....	10
2.2 Fenomén krajiny	11
3 Historické události a historický kontext Trutnovska.....	14
3.1 Nacionalismus a předválečné období tzv. první republiky.....	15
3.1.1 Období přelomu 19. a 20. století	16
3.1.2 Období mezi léty 1918 a 1938.....	18
3.2 Trutnovsko v letech 1938–1989.....	20
3.2.1 Válečné období a odsun.....	20
3.2.2 Období mezi léty 1945–1968 a německá komunita	22
3.2.3 Období socialismu a prvky regionální identity.....	24
4 Metodika výzkumu	27
4.1 Šíře výzkumu a charakteristika zkoumaných skupin obyvatel	27
4.1.1 Charakteristika zkoumaných skupin obyvatel	27
4.1.2 Dotazníkové šetření	28
4.1.3 Rozhovory s respondenty.....	28
5 Výsledky výzkumu.....	31
5.1 Analýza výsledků dotazníkového šetření	31
5.1.1 Otázky společné všem respondentům.....	32
5.1.2 Specifické otázky respondentům skupiny starousedlých	46
5.1.3 Specifické otázky respondentům skupiny přistěhovalých	48

5.2 Analýza rozhovorů.....	49
5.2.1 Odpovědi na společné otázky	50
5.2.2 Odpovědi na specifické otázky	53
5.3 Proměna krajiny a drobné památky v krajině	57
6 Závěr.....	62
Seznam použité literatury.....	66
Zdroje dat.....	68
Přílohy	70
Seznam příloh.....	70

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Populační vývoj města Trutnov	14
Graf 2: Populační vývoj města Úpice	14
Graf 3: Populační vývoj města Žacléř	14
Graf 4: Národnostní složení obyvatelstva Trutnovska v roce 1930	15
Graf 5: Národnostní složení Úpice, 1930	16
Graf 6: Národnostní složení Trutnova, 1930	16
Graf 7: Národnostní složení Maršova, 1930	16
Graf 8: Národnostní složení Žacléře, 1930	16
Graf 9: Národnostní složení v okrese Trutnov, 1961	25
Graf 10: Národnostní složení v okrese Trutnov, 1970	25
Graf 11: Národnostní složení v okrese Trutnov, 2011	25
Graf 12: Generační struktura respondentů pro dotazníkové šetření – starousedlí	31
Graf 13: Generační struktura respondentů pro dotazníkové šetření – přistěhovalí	31
Graf 14: Odpovědi na otázku č. 3 – starousedlí	32
Graf 15: Odpovědi na otázku č. 3 – přistěhovalí	32
Graf 16: Odpovědi na otázku č. 12	34
Graf 17: Odpovědi na otázku č. 14	36
Graf 18: Odpovědi na otázku č. 14 – starousedlí	36
Graf 19: Odpovědi na otázku č. 14 – přistěhovalí	36
Graf 20: Odpovědi na otázku č. 16 – zápory	38
Graf 21: Odpovědi na otázku č. 16 – klady	38

Graf 22: Odpovědi na otázku č. 19	40
Graf 23: Odpovědi na otázku č. 23 – starousedlí	43
Graf 24: Odpovědi na otázku č. 23 – přistěhovalí	43
Graf 25: Odpovědi na otázku č. 24 – starousedlí	44
Graf 26: Odpovědi na otázku č. 24 – přistěhovalí	44
Graf 27: Odpovědi na otázku č. 5	46
Graf 28: Odpovědi na otázku č. 6	46
Graf 29: Odpovědi na otázku č. 7	47
Graf 30: Odpovědi na otázku č. 8	47
Graf 31: Odpovědi na otázku č. 9	48
Graf 32: Odpovědi na otázku č. 10	48

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Národnostní složení obyvatelstva Trutnovska v roce 1930	15
Tabulka 2: Otázky společné všem respondentům	29
Tabulka 3: Specifické otázky	29
Tabulka 4: Odpovědi na otázku č. 11	33
Tabulka 5: Konkretizované odpovědi na otázku č. 17	39
Tabulka 6: Pořadí odpovědí na otázku č. 19	41
Tabulka 7: Základní údaje o respondentech pro rozhovory	49

SEZNAM MAP

Mapa 1: Současné bydliště respondentů pro dotazníkové šetření a zájmové území pro výzkum	31
--	----

1 ÚVOD

Tato bakalářská práce zaměřená na proměnu regionální identity Trutnovska v 2. polovině 20. století si klade za cíl diskutovat problematiku vztahu obyvatel k regionu, který prošel zejména v období po 2. světové válce razantní proměnou spojenou s obměnou části obyvatel (např. Staněk 1991, Janovec 2014). Prostor ve střední Evropě, jedné z historicky nejvyspělejších oblastí světa byl staletí kontinuálně utvářen a měněn jeho obyvateli, stal se jejich domovem. První polovina 20. století se svými projevy nacionalismu ukončila jednu dlouhou etapu vývoje pohraniční oblasti Česka. Roky 1938 a 1945 byly v kontextu dějin vyvrcholením dlouhodobého vývoje soužití Čechů a Němců a byly velmi zásadní. Ztrátou většiny původních (většinou německy hovořících obyvatel) a příchodem jiných zejména z vnitrozemí Čech započala nová kapitola vývoje regionu.

Práce se zabývá v teoretickém rámci podstatou a významem regionální identity (část 2) a snaží se postihnout její současný stav, a také její proměnu v čase a to pomocí provedeného výzkumu v regionu Trutnovska jako pohraničního regionu Česka. Vývoj regionální identity v čase od roku 1945 do současnosti je zjišťován zejména v retrospektivním pohledu respondentů generace pamětníků roku 1945. Současně se práce snaží postihnout charakter regionálního vědomí německých starousedlíků a zjistit, zda je dodnes patrný rozdíl v regionálním vědomí starousedlých rodin a rodin, jejichž příbuzní na Trutnovsko přišli až po roce 1945. Pro orientaci v dějinných událostech regionu je součástí práce základní historický kontext Trutnovska (část 3). Vytváří rámcový přehled událostí a spojitostí, kterými mohlo být regionální vědomí tvořeno, formováno, ovlivněno.

S ohledem na teoretický rámec navazuje empirická část věnovaná vlastnímu výzkumu v regionu Trutnovska (části 4 a 5). Stanoveny byly tyto základní výzkumné otázky:

- Existoval či stále existuje v oblasti Trutnovska syndrom cizího resp. odcizeného území? Pokud ano, jakým způsobem se toto projevuje u starší a mladší generace?
- Je rozdíl mezi regionálním vědomím starousedlé rodiny a rodiny, která se přistěhovala po roce 1945?
- Bylo formování regionální identity přerušeno událostmi roku 1945? Pokud ne, jaké prvky této regionální identity přetrvaly dodnes?
- Na čem je založeno současné regionální vědomí?

Na základě výzkumných otázek byly vytvořeny následující hypotézy:

- H1: Existoval syndrom odcizeného území a to pro sudetské starousedlíky zejména v období let 1945–1968.

Při formování této hypotézy jsem vycházel z předpokladu, že ztráta jazykového i sociálního prostředí po roce 1945 vedla k pocitu cizosti, nepatřičnosti ze strany německých starousedlíků.

- H2: Rozdíl v regionálním vědomí se projevuje u zástupců nejstarší generace – generace pamětníků roku 1945, u generací mladších není rozdíl patrný.

U potomků obou skupin předpokládám více průniků ve vztahu a vnímání regionu vzhledem k tomu, že je pro ně Trutnovsko již společným místem narození. U nejstarších generací tomu tak není.

- H3: Formování regionální identity bylo rokem 1945 do značné míry omezeno, nikoliv však zcela přerušeno

Předpokládám, že mnoho set let kontinuálního vývoje regionální identity nebylo ukončeno rokem 1945, je nutné hledat dodnes přetrvávající prvky této identity.

- H4: Současné regionální vědomí je formováno na principu znovuobjevování prvků regionální identity formované do roku 1945 a jejich nového pojetí v moderní době

Vnímám trochu jako moderní trend znovuobjevovat zapomenuté příběhy, vazby, vzhled krajiny a obcí a dávat některým také nové dimenze, významy a popularizovat je.

Vliv regionální identity, ani její existenci si v běžném životě příliš neuvědomujeme. Je ovšem tím, co tvoří region regionem a co jej také vymezuje vůči ostatním. Stejně tak provázanost a dlouhodobé soužití s jedním regionem formuje naše osobnosti a celou společnost. Domnívám se tedy, že v charakteru a stavu regionální identity je ukryt potenciál pro budoucí rozvoj nejen regionu Trutnovska, ale regionů obecně.

2 KULTURNÍ GEOGRAFIE A PROBLEMATIKA REGIONÁLNÍCH IDENTIT

Dle Cranga (2009) je kulturní geografie jedním z nejvíce se rozvíjejících směrů anglofonní geografie v posledních desetiletích. V polovině 20. století byl pojem kulturní geografie používán v USA pro celou humánní geografii. Kulturní geografie se tehdy zabývala zejména kulturou jako činitelem a podobou krajiny jako mediem – kulturní krajinou. Stěžejní pro kulturní geografii té doby byly práce Carla Sauera (1889 – 1975), který je považován za zakladatele tohoto geografického směru. Sauer odmítl environmentální determinismus a zabýval se vlivem člověka na krajinu. Na kulturu (entitu) bylo nahlíženo jako na „superorganismus“ a role jedince nebyla příliš zohledňovaná. Evropská kulturní geografie se na jednotlivce zaměřovala více – Vidal de la Blache se zaměřoval na spojitost člověka a místa. „To člověk je ten, který vytváří krajinné jedinečnosti jejím formováním pro vlastní užitek.“ Práce britských i švédských geografů se zabývaly vymežováním kulturních regionů na základě etnika a řeči a hledáním závislostí mezi fyzickogeografickými (jako jsou klima či přírodní zdroje) a sociogeografickými faktory (podoba sídel, rozmístění,...). William George Hoskins se zabýval vlivem lidské aktivity na lokální krajinu. Snažil se také postihnout identitu a tajemství regionů skrz jejich krajinu (Crang 2009). Od 80. let 20. století se objevuje forma „emocionální kulturní geografie“ a pojem „genius loci“ (Crang 2009). Vymezily se tedy jakési dva směry kulturní geografie – první zaměřený sociologicky a sociogeograficky a druhý zahrnující umění a lidskost. Spojením těchto dvou směrů vznikla nová kulturní geografie. Podle kritiků (např. Price, Lewis 1993, cit. v Duncan 2009) nová kulturní geografie nedává dostatečný důraz na vzájemné působení člověka a přírody/krajiny, ale je zaměřena až příliš na člověka a lidskou společnost.

2.1 Regionální identita

Problematika regionální identity je v centru zájmu české geografie i geografie obecně relativně krátkou dobu i přesto, že se považuje za jeden z klíčových faktorů utváření regionů a jejich fungování. „Regionální identita byla shledána klíčovým elementem v procesu utváření regionů jako sociálního/politického prostoru, ale je obtížné objasnit, z čeho se skládá a jak konkrétně kolektiv a politiku ovlivňuje“ (Keating 1998a, 1998b, 2001, cit. v Paasi 2003, s. 477). Rozmach zájmu o regionální specifika a regionální identitu lze dát do souvislosti s pokračující globalizací světa, kdy se regionální specifika stírají jak v podobě materiální, tak duchovní a kulturní (Chromý 2009a). Zároveň (a v případě Trutnovska je následující třeba zdůraznit) je však nutné vycházet v případě výzkumu v oblasti regionální

identity a regionálního vědomí z historických okolností a událostí, kterými daný region prošel.

Globalizací se rozumí „intenzifikace společenských vztahů na celosvětové úrovni, která vede k propojování velmi vzdálených lokalit takovým způsobem, že místní události jsou formovány událostmi dějícími se na míle daleko a naopak“ (Giddens 1990, cit. v Sýkora 2000, s. 12). Jak z tvrzení také vyplývá, může globalizace ovlivňovat regionální dění a jistým způsobem tak dochází k unifikaci regionů a potírání jejich jedinečností.

Základním východiskem práce je pojem regionální identita. Jedná se tedy o identitu vztahenou k určitému vymezenému prostoru – regionu. Prostor lze chápat jako pole působnosti geografické vědy resp. neohraničené dějiště prostorových jevů, kterými se geografie zabývá. Podle amerického geografa Tuana (1974) se prostor stává místem, až pokud mu jedinci dají určitý význam a pojmenují ho. Místo pak jedinci vnímají odděleně od neohraničeného prostoru a je zařazené do jakési hierarchické významnosti v rámci dalších míst (Tuan 1974, cit. v Vávra 2010, s. 464). „S významem místa je spojena identita a charakter místa, a to jak ve vnímání a cítění místních obyvatel, členů lokální komunity, tak také návštěvníků“ (Vávra 2010, s. 464). Podstatnou vlastností místa je jeho stabilita, která vytváří v jedinci pocit bezpečí, přičemž toto je specifické zejména pro „domov“ (Tuan 1974, cit. v Vávra 2010, s. 464). Z tohoto tvrzení lze vyvodit, že pokud „domovské místo“ ztratí svou stabilitu, může se jedinec cítit v nepohodlí, v nebezpečí.

Stěžejním pojmem v problematice regionálních identit je „region“. Chromý (2009b) zmiňuje tři základní pojetí regionu. Třetím pojetím je region jako sociální konstrukce. Čili z neohraničeného prostoru se až procesy v rámci místní společnosti (jejími pohyby, vazbami, vztahy) tvoří ohraničitelný, vymežitelný region. Finálním výsledkem procesu formování regionu je institucionalizovaný region.

Základními čtyřmi fázemi procesu institucionalizace regionu jsou nabývání prostorového tvaru, formování regionálních institucí, získávání symbolického tvaru a zakotvení regionu v prostorových strukturách a vědomí obyvatel (a to nejen obyvatel regionu, ale také obyvatel mimoregionálních). Všechny fáze institucionalizace probíhají současně a jeden dílčí proces doplňuje a podporuje další (Paasi 1986). „Během procesu vzniku regionu, tzv. institucionalizace, získává region regionální identitu“ (Chromý 2009a, s. 113). Region a regionální identita jsou tvořeny jednak racionálními prvky respektive prvky, které lze hodnotit dle dostupných statistických dat, ale také prvky iracionálními, mezi které lze zařadit například formování regionálního vědomí. Tyto iracionální prvky regionální identity však „lze jen těžko objektivizovat, statisticky vyhodnotit a převést do jazyka exaktních věd“ (Chromý 2009a, s. 116). „Pomocí dostupných statistických dat lze nejprve hodnotit racionální předpoklady pro formování regionální identity, následná terénní šetření

pak mají za cíl podchytit iracionální (subjektivní) prvky regionální identity modelového území“ (Chromý 2009a, s. 116).

Pojem regionální identita je široký, zastřešující pojem pro dílčí části, které jí tvoří. Regionální identita je jev, na který lze nahlížet z několika úhlů pohledu, nabývá více dimenzí. Vycházím-li z rozdělení v části Chromého (2009a), je regionální identita tvořena těmito základními třemi dimenzemi: regionální identita jednotlivce, kolektivní regionální identita a regionální identita ve smyslu identity regionu.

2.1.1 Regionální identita jednotlivce

Regionální identita jednotlivce spočívá v reflektování regionu jedincem. Vychází ze styku s určitým prostředím, jeho subjektivním vnímáním a pamětí jedince. „Identita je předpokladem potřebné integrity každého sociálního subjektu a vědomí identity je jednou z opor jistoty a smysluplnosti života“ (Zich 2003, str. 11). Identitu regionální ve smyslu vědomí mého domova (teritoria) je nutné brát jako dílčí, ale nezbytnou část lidské identity. Podle Cílka (2010) jsou třemi způsoby vytvoření pocitu domova ohraničení regionu – vytvoření optického a duchovního středu teritoria – pojmenovávání krajiny pomístními názvy a polidštění krajiny pomocí příběhů a pověstí, písní, básní atd. „Analyzujeme-li tento pocit (domova) pomocí pláten krajinářů nebo na fotografiích české krajiny, všimneme si několika základních motivů. Je to polní cesta, kříž nebo boží muka, chalupa ve stráni, pole a strom zasazený lidskou rukou. Zvláště objekty, jako jsou kapličky, upravené studánky nebo lípa v polích, jsou místy, kde prostřednictvím lidského objevujeme a prožíváme krajinu. Jsou to místa kontaktu světa lidí a světa přírody. Právem jim věnujeme velkou pozornost, protože jimi velmi často začíná náš vztah ke krajině“ (Cílek 2010, s. 44).

Elementární potřebou člověka je vědomí, že „někam patří“. Znamená to vědět, že existuje místo, prostor, kterému naprosto rozumí, kde se cítí bezpečně a kde jsou lidé, které zná. Dokonalou znalostí sociální i fyzické složky prostoru a vědomím sounáležitosti s nimi je jedinec oproštěn od stresu z neznámého prostředí a je dán větší prostor „vyšším“ lidským potřebám. Mezi ně patří například seberealizace (Chromý 2009a). Nemusí se jednat o seberealizaci přímo v „domácím“ regionu, nýbrž výše zmíněné vědomí je důležitým odrazovým můstkem i pro seberealizaci v jiných částech světa. Důležité je vědomí možnosti návratu domů, do prostředí, které jedince přijme. „Člověk potřebuje „někam“ patřit a příslušnost k větším celkům, jejichž trvání přesahuje čas lidského života, pomáhá k uvědomění kontinuity vlastní osobnosti“ (Rak 2001, cit. v Chromý 2009a, s. 121). Seberealizace je jedním z bodů v Maslowově pyramidě lidských potřeb a to právě v té části pyramidy, která zásadně odlišuje člověka od ostatních živočichů.

Identita jednotlivce není neměnná. Zich (2003) říká, že „identita člověka se skládá z více „identifikací“, které se vyznačují určitou hierarchizovanou strukturou. Něco je (bylo) důležitější, něco je komplementární, něco je ještě méně důležité, ale je to přítomné. Struktura „identifikací“ se během života více či méně mění.“ Kromě této hierarchičnosti identity je stěžejní i časové hledisko. S vývojem osobnosti se vyvíjí identita. Vývoj osobnosti je dán jednak biologickým vývojem mozku, ale také značným vlivem okolních struktur – školství, společnosti atp. V neposlední řadě ovlivňuje identitu člověka objevování své vlastní kontinuity resp. historie. V případě regionální identity pak zjištění, že není náhodné, že jsem, žiju právě zde. „Životní příběh přináší novou a novou aktualizaci vztahu mezi identitou (já), společností a vnějším prostorem vůbec“ (Zich 2003, s. 19). Důležitým poznatkem je, že v měnící se a vyvíjející se identitě osobnosti zůstávají některé části neměnné. Ty tvoří to „čím člověk je“. Je však nutné zdůraznit, že vlastní identitu si jedinec nemusí plně uvědomovat. K sebeuvědomění mohou dopomoci až některé životní události. Stejně tak je tomu i v případě regionální identity, jako vztahu k regionu.

2.1.2 Regionální identita komunity – regionální vědomí společnosti

Společnost tvořená jednotlivci v určitém regionu má svojí kolektivní regionální identitu. Ta je tedy v ideálním případě souborem regionálních identit jednotlivců resp. průnikem společných bodů těchto identit. Kolektivní regionální identita v ideálním případě vychází z potřeby jednotlivců sdílet svůj život s ostatními, pokud ovšem není deformována a ovlivňována vlivy přicházejícími z vně regionu, utvářejících nadregionální společenský (kolektivní) řád. Příkladem může být kolektivizace a ztráty soukromého majetku, nebo nadhodnocování významu národnosti a národa v období 19. a první pol. 20. století, čili záležitosti nadregionálního charakteru, které ovšem mohou fungování společnosti uvnitř regionu silně ovlivnit.

Společným žitím v tomtéž prostoru si daná společnost vytváří specifické vzorce chování a přístupu k němu. Jedná se o hledání základních kamenů regionální identity, které jsou společné většině jedinců. Může se přitom jednat o hodnotovou orientaci, pohled na vývoj regionu, vytváření společné kultury, sdílení společných událostí atd. Vytvořením kolektivní regionální identity se vytváří ono „my“, které nás odlišuje od „oni“ resp. „ti ostatní“ a pomáhá vytvářet harmonický stav v rámci daného regionu (Chromý 2009a). Jak píše Vencálek (1998, s. 80), „územní identitou lze rozumět onu nezaměnitelnost, jednotu a shodnost a především pak harmonii v chování souboru obyvatel daného území v konkrétním čase.“

Územní identita je mimo jiné založena na paměti lidí. Jedná se o schopnost uložit a utřídit v paměti množství zážitků, událostí, emocí, úspěchů i neúspěchů, které se k určitému prostředí vážou. Neméně důležité je ale převádět vlastní identitu na mladší generace a to v podobě slovní, obrazové, písemné. K tomu může docházet spontánně mezi lidmi i úmyslně místním vzdělávacím systémem, přičemž jak poznamenává Vencálek (1998), zásadní pro vytvoření „podhoubí“ kolektivní regionální identity je vzhledem k psychosomatickému a sociálnímu rozvoji člověka období povinné školní docházky. Kolektivní paměť, kterou je kolektivní identita do jisté míry podmíněna, stojí za vznikem společenských norem, zvyklostí a kulturních vzorců.

Stejně důležité, jako kolektivní paměť, je i kolektivní zapomínání. Vencálek (1998, s. 83) píše, že „nejvíce zapomínáme to, co v praxi nepoužíváme nebo si ‚v duchu‘ neopakujeme. Je ale taktéž prokázáno, že pokud naše zkušenosti jsou akceptovány negativními emocemi, máme tendenci tyto zkušenosti zapomínat. I v lidových pořekadlech a moudrostech se praví, že na ‚dobré a milé‘ se často vzpomíná, a naopak na ‚zlé a nemilé‘ se zapomene.“ Selekcí vzpomínek a vytěšňováním těch špatných se vytváří ve společnosti pozitivnější obraz prostoru, ve kterém žije. Otázkou však je, do jaké míry je společnost ochotna „zapomenout“ i zásadní historické události, kterými byly například přesuny obyvatel pohraničí Česka v letech 1938 a 1945.

Při formování kolektivní regionální identity je důležité hledat rovnováhu mezi tradicemi a inovacemi. Má-li být kolektivní regionální identita schopna generační prostupnosti, je nutné lpění na tradicích a přístupnost k inovacím vyvážit. Jako inovativní prvek regionální identity lze brát i autentické zkušenosti jedinců se žitým prostorem. Člověk si tedy vytváří obraz reálného světa prostřednictvím kombinace vlastních zážitků, smyslů, ale také prostřednictvím děděných hodnot a kulturních vzorů vytvořených kontinuálně se vyvíjející kolektivní identitou. V hlavě jedince, ale i v pomyslné hlavě místní společnosti se tak vytváří kognitivní obraz – mentální model prostoru (Chromý 2009a). Podle Cílka (2010) je krajina obrazem lidí, kteří jí obývají. Lidé utvářejí krajinu a krajina utváří je.

2.1.3 Regionální identita ve smyslu identity regionu

Identita regionu je obrazem regionu v myslích lidí, který ho obývají i těch, kteří region vnímají jaksi zvnějšku. Na rozdíl od předchozích dvou ryze subjektivních dimenzí regionální identity je tato třetí částečně objektivizovaná dimenze založena na zkoumání vztahu společnosti k ohraničenému regionu (Paasi 1986). Výzkum v oblasti identit regionů se zaměřuje na podobu a zakořeněnost daného regionu v mysli lidí. Určitou představu o regionu přitom mohou mít i lidé, kteří region nikdy nenavštívili a jejich představa, vnímání

daného regionu je výsledkem školního vzdělávání, mediálního obrazu či zkušeností známých, kamarádů atp. (Chromý 2009). Mentální obraz regionu má značnou setrvačnost a trvá často velmi dlouho zažitou představu – identitu regionu změnit. Proto je velmi důležité pěstovat image regionu dlouhodobě.

2.2 Fenomén krajiny

V souvislosti s regionální identitou je vhodné zamyslet se nad vlivem fyzické složky prostoru resp. krajiny. Jak uvádí Cílek (2010), existuje něco, jako národní mentalita, která vychází z krajiny, ve které národ žije. Podobnou paralelu lze najít i v měřítkově nižším prostoru než je stát. „Morava, to jsou úvaly, spojnice mezi Panonskou nížinou, dunajským okruhem a Polskem. Proto má vždy průchozí charakter: lidé tam mají rádi nově přichozí, jsou otevřenější, srdečnější. Česká povaha je naproti tomu uzavřená do kotliny. Je tvrdší, smutnější, melancholičtější, hůře se do ní proniká“ (Cílek 2010, s. 104). Krajina je mnohvrstevnatá neuchopitelná a všudypřítomná. Je těžko definovatelná a ohraničitelná a je záležitostí spíše vnímání a citu jednotlivců a společnosti. „Pojem krajina v sobě zahrnuje jak přírodu, tak lidi, jak minulost, tak přítomnost, jak určité fyzické znaky či objekty, tak společenské a kulturní hodnoty, které jim přiřazujeme.“ (Selman 2006, cit v Kučera 2009, s. 160). I přes postupující globalizaci a zvyrazňující se nezávislost na půdě a produktech místní přírody nelze vliv krajiny na člověka pomíjet. „Krajina je jedinečnou mozaikou vrstev vypovídajících o dějinném vztahu člověka k prostředí, ve kterém žije, pracuje, raduje se i strádá. (...) Z tohoto pohledu je krajina součástí národní svébytnosti a znakem vypovídajícím o kulturnosti a hodnotách naší společnosti“ (Weber 2006, s. 172).

Jak uvádí Kučera (2009), přístup ke krajině lze rozdělit do tří hlavních směrů: pozorovaná scenerie, vymezené území, specifický celek.

Krajina jako pozorovaná scenerie je vymezená minimální nutnou vzdáleností respektive horizontem. Je obrazem prostředí v naší mysli. Pro Trutnovsko je horizont velmi charakteristický. Z hlediska vnímání krajiny jednotlivci lze říci, že krajina je subjektivní vjem. „Každý člověk vnímá a žije ve své vlastní krajině.“ (Kučera 2009, s. 158) V souvislosti s regionálním vědomím společnosti je klíčový „průnik krajin“ jednotlivců, který vede k vytvoření obecně vnímané krajiny místní společností. „Jako vnímaný obraz spojovaný s určitým územím tak může charakteristická a rázovitá krajina přispívat k tvorbě identity určitého regionu, přičemž ale není její nutnou podmínkou“ (Kučera 2009, str. 159).

Krajinu lze chápat i jako území či region a tedy prostřednictvím krajiny je tento region určitým způsobem odlišitelný, specifický. Krajina takto pojímaná tedy spoluvytváří regionální identitu a regionální povědomí a to dle Kučery (2009) dvojím způsobem – ovlivňuje vlastní

identitu obyvatel (sounáležitost s regionem) a ovlivňuje pohled na region jaksi z vnějšku, tedy image regionu. Toto ovlivnění může být jak v kladném tak záporném smyslu. Za kladné hodnoty jsou považovány přírodní a harmonické krajiny s víceméně neměnným charakterem.

Jedním z faktorů, který ovlivňuje člověka žijícího na určitém území, je paměť krajiny. Cílek (2010) uvádí 4 hlavní prvky paměťové struktury krajiny. Těmi jsou reliéf, klima a mikroklima, substrát a využití a péče o krajinu. V případě prvních tří jde o vzájemně velmi propojené faktory, které by samostatně nemohly fungovat ani vzniknout. Čtvrtý prvek je lidským vkladem do přírodních procesů založeným na opakovaném a dlouhodobém lidském působení na krajinu v určitém prostorovém uspořádání a logice. Zásadní pro vytvoření příznivého vztahu jedince ke krajině je vytvořit v něm pocit domova. Toho lze dosáhnout vytvořením optického a duchovního středu území, vymezením hranic a „polidštěním“ krajiny ve smyslu vytvoření pomístních názvů, pohádek a pověstí, příběhů vážících se k různým místům. Cílek (2010) dále zmiňuje, že drobné objekty jako kapličky, studánky či památné stromy a jiné materiální prvky fungují jako místa kontaktu člověka a přírody, jako jakýsi mezičlánek. Mnohé z drobných památek byly postaveny pro připomenutí „zvláštní či pamětihodné události nebo tragického osudu jedné či více osob. Jsou tak součástí minulosti a současnosti krajiny, ať již v intravilánu nebo v extravilánu“ (Pichler 2009, s. 385).

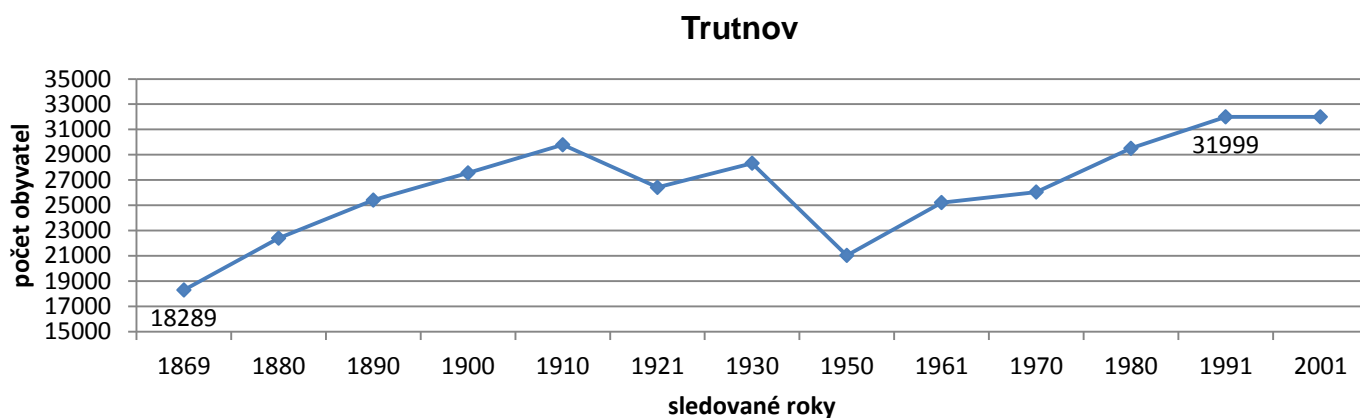
Charakter krajiny českého pohraničí s někdejší výrazným zastoupením německého obyvatelstva je do značné míry v rámci celého Česka stejný. Je typický prstencem hor a obecně chladnějším klimatem. Jak uvádí Dejmal (2006), část byla během velmi krátké doby prakticky opuštěna a přestala se hospodářsky využívat, některé části jako například Podkrušnohoří byly díky nerostnému bohatství rychle dosídleny a využity nad únosnou míru pro krajinu. Charakteristickým znakem pohraničí je také existence drobných i větších průmyslových závodů, které byly opouštěny po 2. světové válce (také vlivem restrukturalizace státního hospodaření) a často chátrají nebo jsou demolovány. S koncem drobného hospodaření v pohraničí se vytratila nejjemnější síť stezek a cest, zchátrala značná část drobných památek (kapliček, studánek, křížů, památníků), ale i celé vesnice. Krajina přišla o stromořadí, solitérní stromy či meze oddělující pozemky a kdysi existující zahrady a soukromé pozemky zarostly náletovými dřevinami. Změnila se i tvář měst, kde nezdávka docházelo k zásadním zásahům do podoby historických částí, fasád domů či veřejného prostoru (v případě Trutnova jsou tyto zásahy zmíněny v historickém kontextu v kapitole 3.2.3 na str. 28). „Příčině tohoto stavu byly ale přiznány jen bezprostřední okolnosti: odsun Němců, kolektivizace a iracionální správa. (...) Ztráta hospodáře, o kterou tu vposledku jde, však jako primární důvod ohrožení identifikována nebyla“ (Dejmal 2006, s. 22).

K naznačení komplikovanosti vztahu člověka a krajiny v českém pohraničí budiž citace z Cílka (2010, s. 116) „V Sudetech poznáte první generace přistěhovalců – buď ke krajině nemají vůbec žádný vztah, nebo ji začnou objevovat až k stáru. Druhá a třetí generace se tady narodila a už je tu doma. Začíná vlastnit krajinu a krajina taky začíná vlastnit je. Jejich mrtví se už nějak snaží sžít s prvousedlíky. (...) Pokud Němci opraví sudetský kostel, pomohou památce přežít další století, ale místní komunita to nepřijme, nesemkne ji ten dar krásným tvořivým způsobem, ale spíš opatrnou nedůvěrou vůči „cizincům“ s domovským právem.“ Nejen odsun a velké sociální změny, ale do značné míry také kolektivizace zemědělství ovlivnila pohled a vztah ke krajině a to nejen v Sudetech, i když zde se vliv „cizího“ a následně ještě „odcizeného“ násobí. Ke vztahu ke krajině také přispívá i trend současné doby, kdy je malorolnictví dlouhodobě na ústupu a venkov se obecně vylidňuje. „Konec venkovanů, samostatných hospodářů, vede až na výjimky k pochopitelné změně vztahu ke krajině. (...) Venkované, dnes pracující z velké části ve městech, přejímají do značné míry programově chování městských lidí. Krajina je odlidštěna a stává se z ní estetická kategorie, pozadí pro rekreaci duševních sil. Krajina jako synonymum domova je kolem nás, chybí jí ale naše vcítění, naše síly pracující k oživení lidských příběhů, které pomohou navázat ztracená spojení s minulostí. Všechny tyto kroky vedou k obnově pocitu domova. (...) Jedině ke krajině, které rozumím, je možné patřit“ (Baše 2006, s. 30).

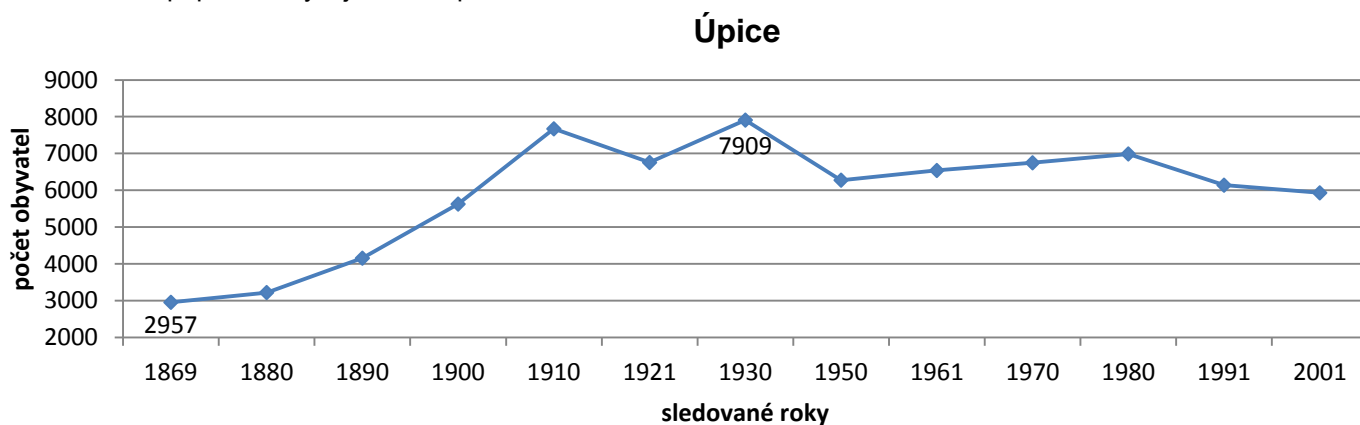
3 HISTORICKÉ UDÁLOSTI A HISTORICKÝ KONTEXT TRUTNOVSKA

Následující spojnicové grafy (1–3) ukazují populační vývoj tří v současnosti populačně největších obcí na území současné obce s rozšířenou působností (dále ORP) Trutnov.

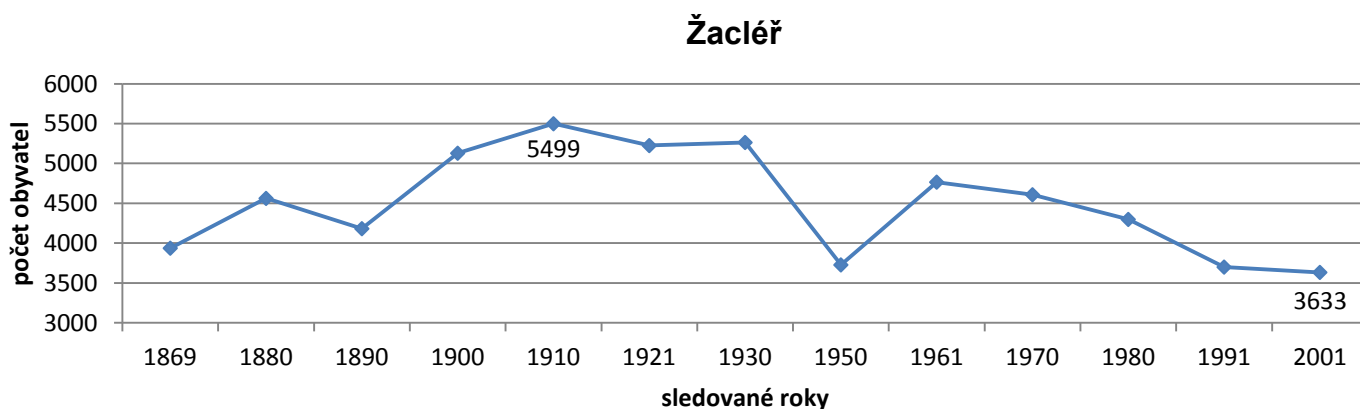
Graf 1: populační vývoj města Trutnova



Graf 2: populační vývoj města Úpice



Graf 3: populační vývoj města Žacléře



Zdroj pro grafy 1–3: Sčítání v Republice československé 1930, vlastní zpracování

3.1 Nacionalismus a předválečné období tzv. první republiky

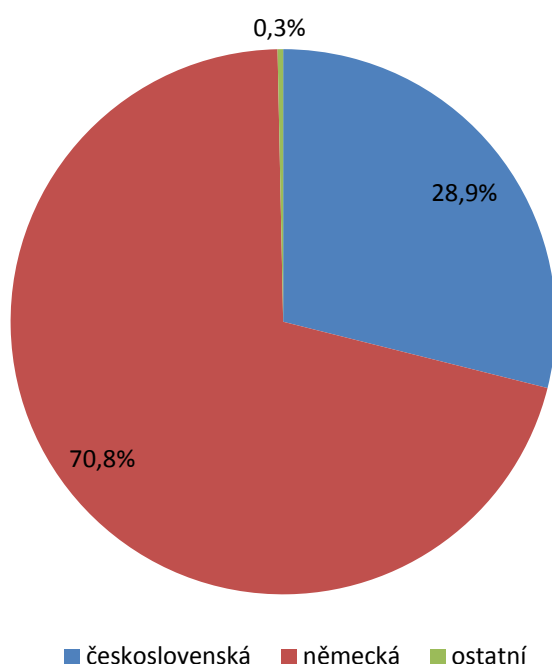
Trutnovsko bylo do roku 1945 oblastí, kterou procházela jazyková hranice dělící tento region na dvě odlišné oblasti. Trutnovskem s převahou obyvatel hovořících německy lze chápat území pokrývající soudní okresy z roku 1930 Maršov, Žacléř a Trutnov. Oblastí v rámci Trutnovska, kde převládala čeština, byl soudní okres Úpice. Podle údajů ze sčítání lidu v roce 1930 žilo v oblasti Trutnovska (soudní okresy Maršov, Žacléř, Trutnov a Úpice) 80 439 obyvatel, z toho 23 258 obyvatel československé národnosti a 56 921 obyvatel národnosti německé.

Tab. 1: národnostní složení obyvatelstva Trutnovska v roce 1930

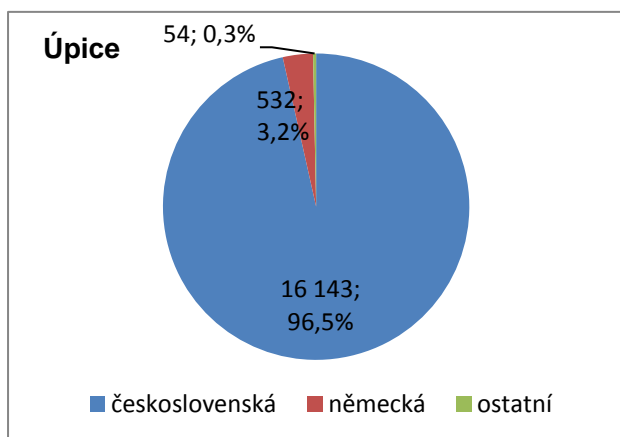
NÁRODNOST 1930	čs	něm	rus, ukr	maď	židé	pol	jihoslovenská	rumunská	(cikánská)	jiná
Maršov	343	9 177	20	3	5	1	1	0	0	1
Trutnov	5 655	38 563	20	11	94	9	3	3	3	20
Úpice	16 143	532	39	3	10	1	0	0	0	1
Žacléř	1 117	8 649	1	0	5	4	1	3	3	0
celkem	23 258	56 921	80	17	114	15	5	6	6	22

Zdroj: Sčítání lidu 1930

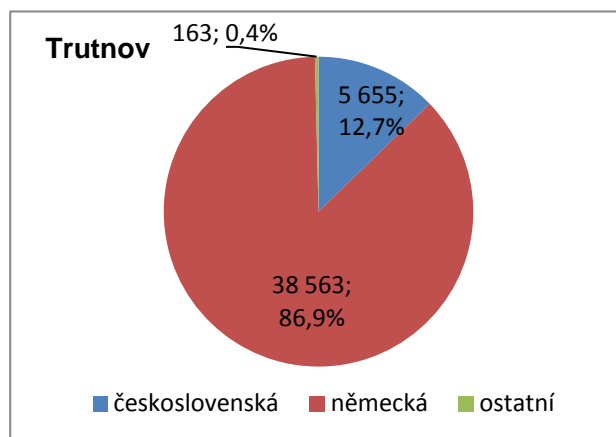
Graf 4: národnostní složení obyvatelstva Trutnovska v roce 1930



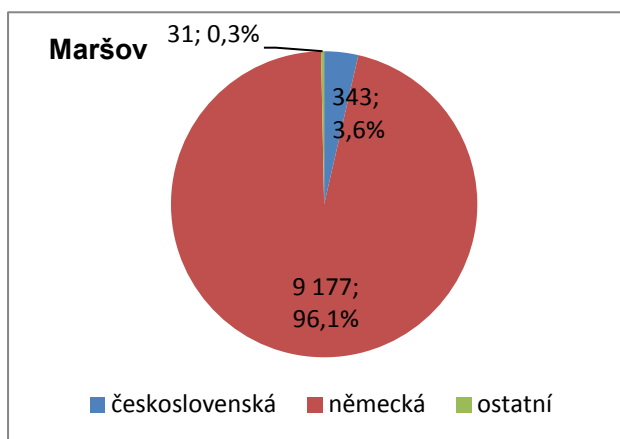
Graf 5: národnostní složení Úpice, 1930



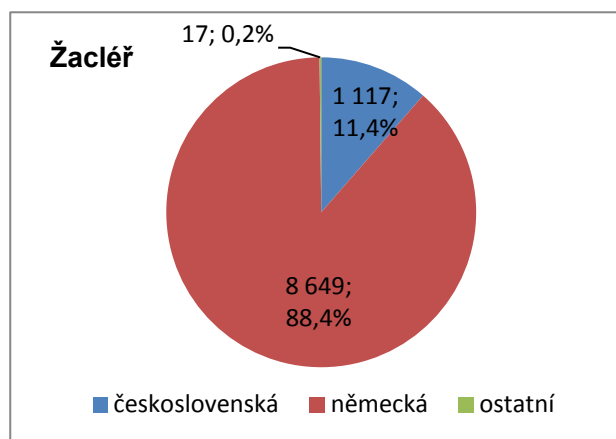
Graf 6: národnostní složení Trutnova, 1930



Graf 7: národnostní složení Maršova, 1930



Graf 8: národnostní složení Žacléře, 1930



Zdroj pro grafy 4–8: Sčítání v Republice československé 1930, vlastní zpracování

Poznámka: čísla v grafech 5–8 udávají absolutní počty obyvatel a procentuální hodnotu; ostatní = ruská/ukrajinská, maďarská, polská, cikánská, jihoslovenská, rumunská, židé a jiná (dle Sčítání v Republice československé ze dne 1. prosince 1930)

3.1.1 Období přelomu 19. a 20. století

Jak vyplývá z tab. 1 a grafu 4 (na s. 15), měli Češi na Trutnovsku velmi výrazně menšinové postavení. Přesto do období počínajícího nacionalismu v polovině 19. století nejsou v historických pramenech žádné zásadní zmínky o vzájemné nesnášenlivosti Čechů a Němců či příslušníků dalších národů právě z důvodu jejich odlišné národnosti.

Národnostní svár má svůj původ v českých zemích v době absolutistické moci rakouské monarchie, jejíž snaha vytvořit státně národní společnost s jednotným – německým – jazykem způsobila mezi českými intelektuály obavu o budoucnost českého jazyka a národa (Kvaček 2006). Národní hnutí, nazývané také „obrození“, má své kořeny již v 18. století, nicméně jeho projevy jsou na Trutnovsku výrazněji patrné až s koncem století devatenáctého. Zejména se pak jedná o zřizování českých škol a organizaci českých spolků.

Česká mateřská škola i česká obecná škola byly v Trutnově založeny až v 80. letech 19. století. Prostory, které sloužily účelům školky i školy hrubě nevyhovovaly. Nevyhovující podmínky pro činnost českých institucí byly obecným znakem pro Trutnov a německé Trutnovsko až do 30. let 20. století. Reakcí trutnovských Němců, tedy zvláštní komise vedení města, bylo předvolávání rodičů a žadatelů o českou veřejnou školu a snaha je přesvědčit ať odvolají svoje podpisy. „Jako argument vůči nadřazeným úřadům uváděla zmíněná komise, že jde o děti chudých rodičů, kteří platí městu jen nepatrné poplatky, a proto prý nemají právo se dožadovat zřízení školy, kterou by město muselo vydržovat“ (Just 1991, s. 37). Zřízení českých škol v Trutnově znamenalo konec docházky dětí z Trutnovska do německých škol, kde trpěly neznalostí německého jazyka a národně se odcizovaly.

Emancipace trutnovských Čechů pokračuje na přelomu 19. a 20. století. Začíná se rozrůstat tzv. Česká čtvrť. Poměrně klíčovým počinem pro českou menšinu pak byl samotný rok 1900, kdy byl v Trutnově s velkou pompou postaven Národní dům. Snahy o jeho zbudování trvaly od 80. let 19. století. Z výzvy Družstva českého Národního domu: *„Počátkem nového století zřítí má svět, že Čechové osudem v Trutnově usedlí po tolikém těžkém boji nepodlehli, že největší násilností na nich páchané je jen posilovaly a že vyhlazování drahého jim jazyka ze škol, z úřadů, ano i z chrámů je neleká, nýbrž že hotoví jsou pro svatý jim jazyk svatováclavský, pro drahou jim mateřštinu podniknouti boj ten nejtěžší. (...) Prosíme Vás snažně (tj. výbor Mládeneckého spolku v Semilech), nenechte nás opuštěnými, nedejte dopustiti, aby započaté české dílo (tj. Národní dům) padlo do rukou nepřátel“* (Just 1991, s. 44). Vybudování Národního domu vyvolalo mezi německým obyvatelstvem odpor. Kromě několika násilných reakcí – v roce 1908 například na 200 německých výrostků vytlouklo všechna okna Národního domu – došlo také ke zpřísnění podmínek pro českou menšinu a pro používání češtiny na veřejnosti.

Českou menšinu na Trutnovsku tvořili před první světovou válkou především dělníci (levná česká pracovní síla), drobní řemeslníci a živnostníci. V roce 1917 bylo v trutnovském školním obvodu 54 % dětí dělnického původu oproti 4 % dětí, jejichž rodiče byli státními zaměstnanci.

Pro celý region Trutnovska byl ještě do 90. let 20. století příznačný zejména textilní a papírenský průmysl společně s dolováním černého uhlí v okolí Žacléře a Lampertic a porcelánkou v Žacléři. Jak vyplynulo i z provedených rozhovorů, průmysl zůstává v myslích střední a starší generace jedním ze základních identifikačních znaků Trutnovska a společnost s ním je dodnes spojená. Jak píše Just (1991, s. 94), „kouřící komíny trutnovských továren na obzoru města vtiskovaly už zdáli koncem 19. století aglomeraci Trutnova, Horního Starého Města a Poříčí dělnický ráz.“

Nelze nezmínit alespoň základní údaje o vývoji průmyslu na Trutnovsku a Žacléřsku. Němečtí továrníci zanechali v místním regionu významnou stopu a jak jejich jména, tak

výrobky proslavily ve své době místní region na národní i nadnárodní úrovni. Faltisova přádelna Inu byla svého času dokonce největší v Evropě (Just 1991).

Uhlí a také železná ruda se na Žacléřsku začaly dolovat už pravděpodobně s povolením od opata Kašpara z kláštera z (dnes polského) Křešova v roce 1570. Masivní těžba začala koncem 19. století. Od roku 1825, kdy počet obyvatel Žacléře činil 1 015 lidí, se do roku 1900 obyvatelstvo rozrostlo na 3 774 obyvatel, s přilehlými obcemi až na 5 129 obyvatel. Ze zhruba tří tisíc obyvatel na konci 19. století žilo v Žacléři pouze asi 100 Čechů (Málek, Schreier 2006; Růžková, Škrabal a kol 2006). Z údajů ze sčítání lidu 1930 pak vyplývá, že do Žacléře se ve zvýšené míře stěhovali lidé z jiných koutů německého pohraničí, zvláště pak z německého okolí Příbramska (viz také mapy 1–4 v příloze č. 4).

Žacléřský průmysl tvořila také porcelánka. Založena byla roku 1878 bratry Pohlovými. Zaměřena byla především na elektrotechnický porcelán. Franz Gaberle roku 1845 založil v Žacléři přádelnu Inu. Koncem 19. století přešla pod správu firmy H. & F. Wihard, která vlastnila podobnou továrnu v dnes polské Lubawce. Textilní továrna v Bernarticích byla založena Franzem Fiedlerem roku 1864. Papírna v Prkenném Dole vyráběla již v 17. století, na továrnu na krytinovou lepenku byla upravena v 80. letech 19. století (Málek, Schreier 2006).

Trutnovský textilní průmysl co do významu ten žacléřský předčil. V údolí řeky Úpy koncem 19. století vzniklo 8 textilních továren. Továrníci Jan Faltis, Alois Haase, František Kluge, Josef Etrich či Jan Jiří Walzel zakládali své podniky v druhé polovině 19. století.

Na prudký rozvoj těžařského a textilního průmyslu se již od poloviny 19. století navázal významný populační růst, rozkvět návazných sektorů místního hospodářství, prosperita drobných tradičních podnikatelů – truhlářství, pil, restaurací, obchodů atd. Jména velkých podnikatelských a továrnických rodin a průmyslové areály dodnes tvoří jeden z charakteristických rysů trutnovského regionu a jsou jedním ze prvků současné regionální identity.

3.1.2 Období mezi léty 1918 a 1938

28. říjen roku 1918, tedy vznik Československé republiky jako národního státu Čechů a Slováků byl vyvrcholením emancipace české menšiny na Trutnovsku. Jak píše Just (2009, s. 175): „Městská rada rozhodně odmítá připojení města k novému státu. Už 29. října 1918 žádají němečtí poslanci Čech odtržení pohraničí a připojení k Rakousku.“ Vznik republiky neznamenal změnu na radnici trutnovské, ani na radnicích okolních obcí. České názvy úřadů byly strhány, Němci si v Trutnově vytvořili domobranu. „28. 10. 1918 zavlál na Národním domě červenobílý prapor jen krátce – na příkaz německé městské správy byl

násilně odstraněn“ (Just 1991, s. 48). Oficiální oslava nového československého státu tak v Trutnově proběhla až 22. prosince 1918 za účasti jednotek československé armády.

Národní dům se v první polovině 20. století stal zhmotněním české regionální identity na Trutnovsku. Byl středobodem spolkové činnosti, divadelní a ochotnické činnosti, setkávání místní české inteligence. Just (1991) zmiňuje v Trutnově 74 českých spolků v roce 1900 a asi 220 českých spolků v roce 1927, jejichž činnost byla velmi intenzivní. S ohledem na hlavní téma této práce je však nutné zdůraznit, že v období nacionalistických půtek přelomu 19. a 20. století je zejména mezi Čechy na Trutnovsku neméně důležitá identita národní. To se projevovalo vyobrazováním českých národních osobností a citováním textů z české národní historie.

Oficiální německé statistiky udávaly v Trutnově v roce 1890 jen 890 Čechů, tedy necelých 7 % obyvatelstva. Po první světové válce dochází k přílivu Čechů do města. To se projevovalo dalším růstem České čtvrti a výstavbou české infrastruktury. Jedním ze stěžejních počinů české menšiny po první světové válce byla výstavba komplexu škol na tehdejší Novém trhu (dnes Jiráskovo náměstí). V letech 1924–1927 byly dokončeny měšťanská a obecná škola a také budova gymnázia. V reakci na stavbu českých škol byla roku 1928 postavena výstavní a dobře vybavená německá dívčí škola, které se začalo říkat „Truschule“ – škola „na vzdor“. Česká menšina v Žacléři získala vůbec první školní budovu až roku 1919 (Just 1991).

„České gymnázium v Trutnově bylo po celou dobu svého trvání, především v období vzedmutého německého nacionalismu a fašismu ve 30. letech, významnou národní oporou trutnovských Čechů, kterých tu v roce 1931 žilo už 3 879 a tvořili čtvrtinu obyvatel města“ (Just 1991, s. 42). V roce 1938 navštěvovalo trutnovské české gymnázium asi 570 žáků, z toho ale 2/3 dojížděly z Úpicka a Červenokostečka.

28. 10. 1926 přibyla k budově gymnázia busta Aloise Jiráka, „velkého příznivce a zastánce trutnovského menšinového školství“ (Just 1991, s. 39). Trutnovské české školy tedy v období první republiky započaly osvětu v českých národních symbolech, dějinách a osobnostech. Alois Jirásek, rodák z Hronova vzpomněl na školská léta v sudetském Broumově takto: *„Bývalo mi smutno při tom vyučování, když člověk skoro ničemu nerozuměl. Dával jsem pozor, napínal všecku mysl, abych něco pochopil, až do únavy a ochablosti. Co jsem tu zkusil starostí, nejistoty a strachu i trapného nedorozumění proto, že jsem neznal vyučovacího jazyka! Jaká jsou muka dětí v takové cizí škole! A jaké dobrodiní, a jaké požehnání jsou školy naší Ústřední matice...“* (Just 1991, s. 39). Před německou okupací 1938 byla socha převezena do Úpice.

V období tzv. první republiky také došlo ke změně sociálního statusu české menšiny. Z většinově dělnických rodin se staly ve 30. letech 20. století rodiny úřednické a ve školách převažovaly děti veřejných zaměstnanců.

Světové hospodářské problémy 30. let značně zasáhly průmyslové Trutnovsko. Předně, kvůli potížím s dodávkami surovin a ztrátě zahraničních trhů, v roce 1931 ukončila výrobu Faltisova továrna, jedna z předních firem Rakousko-Uherska a Československa. V krizi se ocitly i další textilní továrny. Stoupající nezaměstnanost a zhoršující se podmínky pro dělnictvo vyvrcholily roku 1937 dělnickou stávkou.

Snad s vidinou obnovení zahraničního obchodu a vyšších zisků či snad z přesvědčení platila místní německá trutnovská společenská elita za silně profašistickou. Ve volbách roku 1935 v Trutnově zvítězila se 74% ziskem hlasů sudetoněmecká strana (SdP) Konrada Henleina. Představitelem této strany byl v Trutnově právník a vydavatel sudetoněmeckých novin „Die Front“ Adolf Kellner, „který si hodně zakládal na svém označení hahnkrajclerský advokát“ (Just 1991, s. 278). Srážky obyvatel (nejen českých) s fašisty byly v trutnovském regionu té doby na denním pořádku. 3. 5. 1935 pronesl několik demagogických projevů v Trutnově sám Konrad Henlein.

Zásadním faktem je, že před 2. světovou válkou, v době národnostních třenic, existovaly na Trutnovsku dvě větve národní a také regionální identity. Češi, kteří, žijíce ve své vlasti, bojovali o přežití mezi většinovými Němci, vytvářeli jakýsi odboj v podobě divadelních spolků, vlastních tiskovin z oblastí, vlastních spolkových organizací a preferováním českých regionálních i národních postav. Výrazná byla inklinace místních Čechů k historicky českému Úpicku, Malosvatoňovicku a Červenokostecku, jakožto rodným oblastem výrazných českých národních (v případě Trutnovska i regionálních) osobností – bratří Čapků, Boženy Němcové či Aloise Jiráska. Druhou rovinou je pak identita německá, jejímž znakem nebyla propagace národních symbolů a osobností, ale která stavěla svůj identitu na historii svého působení v kraji. Artefakty německé historie Trutnova a okolí jsou nedílnou součástí dnešního regionálního vědomí a tvoří i dnešní společnost.

3.2 Trutnovsko v letech 1938–1989

3.2.1 Válečné období a odsun

Jedním z poměrně charakteristických znaků Trutnovska je linie pohraničního opevnění. Budovat se začalo v roce 1936. Pásmo pevností se táhlo od Krkonoš přes Jestřebí hory k Náchodu. Strategický královecký průsmyk, důležitá silnice vedoucí z Německa (dnes území Polska) hraničním přechodem v Královci, a celý prostor kolem Bernartic, Zlaté Olešnice a Babí byl opevněn zvláště důkladně. Největší pevností se stal Stachelberg.

Trutnov byl nacistickou armádou obsazen 8. 10. 1938. V 10 hodin dopoledne se rozezněly sirény na znamení okupace města. Podle plánu obsadila německá vojska také celkem 59 obcí v okolí, ve kterých žilo na 2 700 Čechů většinou ve smíšených manželstvích. Při oslavách příchodu nacistů místními henleinovci „tehdejší starosta Streitenberger znovu ujistil všechny účastníky prohlášením, že Trutnov bude teď už navždy německým městem.“ (Just 2009, s. 191). V této době se také projevila nakonec i národní identita Němců, kteří dle svých národních postav tehdejší současnosti i minulosti pojmenovali trutnovské ulice a náměstí po Hitlerovi, Hindenburgovi, Henleinovi či Göringovi. Na radnici byly vyvěšeny vlajky Německé říše.

8. 10. 1938 byl nacisty zničen trutnovský židovský hřbitov a 10. 11. 1938 byla vypálena trutnovská synagoga.

Německé Trutnovsko náleželo za 2. světové války Sudetské župě se sídlem v Liberci. Úpicko již náleželo Protektorátu Čechy a Morava.

V roce 1938 bylo přesunuto české gymnázium do Úpice a roku 1940 bylo trutnovské gymnázium jako instituce zrušeno. Za války budova školy sloužila německé armádě a současně říšskoněmeckému gymnáziu z Wanne Eickel, jež sem bylo evakuováno kvůli náletům (Just 1991).

V částečně (vlivem krize) opuštěném areálu Haasovy přádelny v Poříčí byl v roce 1942 zřízen tábor nucených prací, od roku 1944 koncentrační tábor pro židovské ženy (pobočka dolnoslezského tábora Gross Rosen). Z továrny v Poříčí chodily tyto ženy pracovat i do Haasovy továrny v Horním Starém Městě. „V 59 koncentračních, pracovních a zajateckých táborech umístěných od Vrchlabí přes Trutnov k Meziměstí bylo internováno na 22 000 lidí“ (Just 1991, s. 261).

Osvobození Trutnovska Rudou armádou bylo jednou z nejzásadnějších událostí novodobých dějin regionu. 9. 5. 1945 utíkaly jednotky německé armády ve zmatku celým regionem – od Žacléře, Babí přes Trutnov, Poříčí dál směrem ke Dvoru Králové. Po poledni téhož dne přešel sbor generálporučíka J. V. Novoselského československé hranice u Žacléře. Památník vítězství – betonový sokl se sovětským tankem - byl vystaven po 15 letech od osvobození při příležitosti výročí VŘSR (Just 1991).

* * *

Plán transferu německého obyvatelstva z Československa byl tvořen postupně během 2. světové války v londýnském exilu československé vlády. Zásadním mezníkem se stala návštěva Edvarda Beneše v Moskvě v roce 1943, kde představil čtyři memoranda, z nichž jedno bylo věnováno problematice sudetských Němců. Československá vláda si v něm vyhrazovala právo na určení, kdo z Němců dostane občanství, právo na odstranění

německého jazyka z úřadů a škol a prosazovala minimálně 67% podíl slovanského obyvatelstva ve všech obcích Československa. Součástí tohoto memoranda bylo také vyslovení potřeby vypracovat plán transferu a určit kategorie Němců, kteří budou po válce vysídleni. Během války a v reakcích na vývoj na bojištích a při odhalování válečných praktik Němců se plán transferu vyvíjel. Původní rétorika, že vysídlením budou potrestáni pouze přímí viníci zločinů a fašisté, se postupem času přetransformovala na prosazování kolektivní viny německého národa. 23. 11. 1944 bylo v memorandu Spojencům uvedeno zdůvodnění vysídlit většinu Němců – celkem 2/3 z výchozího počtu 3 200 000 (Staněk 1991).

Vzhledem k překotnosti procesu vysídlení německého obyvatelstva nejsou statistiky o počtech vysídlených obyvatel úplné. Celkem bylo v oficiálních transportech z politického okresu Trutnov vysídleno 31 258 osob. Ze samotného Trutnova byla odsunuta asi 1/3 osob. Hlavní cílovou destinací transportů z Trutnovska bylo Meklenbursko – Přední Pomořansko, druhým cílem bylo Bavorsko (Janovec 2014).

3.2.2 Období mezi léty 1945–1968 a německá komunita

Po konci války se Němcům nejen na Trutnovsku, kteří zde zůstali, velmi zkomplikovala životní situace. V pohraničí například platil pro Němce v roce 1945 zákaz volného pohybu zejména mimo obec bez zvláštního povolení a omezena byla doba volného pohybu. Němci nesměli používat veřejnou dopravu, vstup do obchodů jim byl povolen krátce před zavírací dobou. Každé pracovní místo, o které měl zájem Čech, musel Němec uvolnit. Povinností bylo nosit bílou pásku přes rukáv s označením „N“. Existovalo mnoho omezení, zákazů a přísných pravidel, podle kterých se Němci museli ve své domovině řídit. Nicméně tato pravidla vesměs vycházela z omezení, která platila během německé okupace pro židovské obyvatelstvo (Staněk 1991).

Pro trutnovské hospodářství, které do konce války řídili výhradně Němci, bylo stěžejní udržet průmyslovou výrobu v chodu. Bylo tedy nutné ponechat v oblasti alespoň část německého dělnictva, které mělo být postupem času nahrazeno pracovníky z vnitrozemí Československa. V celostátním měřítku největší počet Němců vykazoval textilní a báňský průmysl, což byla odvětví na Trutnovsku dominantní (Staněk 1991). Proto zde zůstalo poměrně hodně německých dělníků jak v textilních továrnách při Úpě, tak v černouhelných dolech v Žaclěří.

Přesto, jak píše Staněk (1991, s. 313), „skutečnost, že odsunutí Němci přispívali za hranicemi k oživení konkurenční schopnosti průmyslu zemí, kde se usadili, byla v roce 1947 v ČSR častěji než dříve předmětem zvláštního zájmu. Psalo se o tom, že vysídlení Němci pracují proti nám dnes na plné obrátky na hospodářském poli – a to několik měsíců

po odsunu v Německu, které je dosud v troskách“. V roce 1948 byl už tedy kladen větší důraz na udržení a maximální využití pracovních sil a v případě Němců také na postupnou asimilaci s českou populací, ačkoliv toto neznamenovalo ještě přílišné zlepšení jejich existenčních podmínek. Pro ilustraci tehdejší situace v pohraničí budiž ukázka z rozhovoru s Annemarie Goschalovou zveřejněného v knize Zůstali tu s námi: „Ale mého otce odejít nenechali, na obecním úřadě. Pracoval v cihelně a musel Čechy napřed zaučit. Už jsme byli před domem, stáli jsme tam se zavazadly, která jsme si směli vzít. Poslali jsme pro otce, telefonovalo se, a pak že nás prý nesmějí vyhodit. Tak jsme museli zase zpátky. Ale dům přesto zkonfiskovali.

Všechny tety a ostatní museli pryč, zbyli jsme ve vsi sami, jako Němci. Všichni odešli. Ještě prarodiče, ti bydleli v Prunéřově, měli tam dům s hospodářstvím. Ale ti napřed museli taky pryč. (...) Prarodiče už byli v lágru, a pak že prý dědeček musí zpátky, že ho potřebují v továrně. Ale nesměli se vrátit do vlastního domu, šli potom do té fabriky, brusírny nebo cihelny. (...) Češi u nás prohledali celý dům, a co se jim líbilo, to si vzali. My jsme si nesměli nechat nic“ (Spurný 2013, s. 28).

Už během příprav dekretů prezidenta Beneše bylo zřejmé, že zejména zemědělská půda nesmí zůstat ve vlastnictví německého obyvatelstva.

Většina německého obyvatelstva, které by svou přítomností v příhraničí narušovala národnostní homogenitu prosazovanou tehdejší vládou, byla rozptýlena do vnitrozemí. V rámci celého státu se jednalo o až 40 000 lidí. V rámci sociální politiky poválečného Československa bylo hlavním cílem nabírat zejména české či slovenské pracovníky do pohraničí. „Čeští bezzemci a pomocné síly měli v pohraničí přijít k majetku a vyššímu společenskému statusu, zatímco bývalí němečtí majitelé se naopak měli stát pomocnými silami ve vnitrozemí“ (Spurný 2013, s. 32). Snahou bylo rozbít ucelenější německé komunity a zlikvidovat přirozené vazby mezi obyvatelstvem v pohraničí.

Velmi podstatná změna poměrů jak pro starousedlé, tak pro nově příchozí obyvatele přišla po roce 1948. Poslední vlna odsunu Němců v březnu 1948 byla plánovaná již léta dopředu, důležitějším problémem bylo získání občanství pro zůstavší Němce. Jak uvádí Staněk (1993), do roku 1950 až 100 000 Němců bylo kategorizováno jako „bez státní příslušnosti“. Měli tedy značně omezená práva a například nemohli uzavírat sňatky či se legitimně bránit konfiskaci majetku. Státní občanství bylo Němcům udělováno až během roku 1950. Následnými sňatky a vytvářením rodin část Němců zakotvila v Československu. Dle provedených rozhovorů toto byl častý důvod, proč na Trutnovsku někteří Němci, ač ztratili rodinné příbuzné a známé zůstali dodnes. Naopak někteří Němci paradoxně viděli v odmítání nabízeného státního občanství příležitost, jak, již v době totalitní vlády KSČ, opustit Československo a setkat se s příbuznými v Německu. „Němci patřící ke generaci, která byla ještě socializována jednoznačně německy, měli volbu mezi třemi hlavními

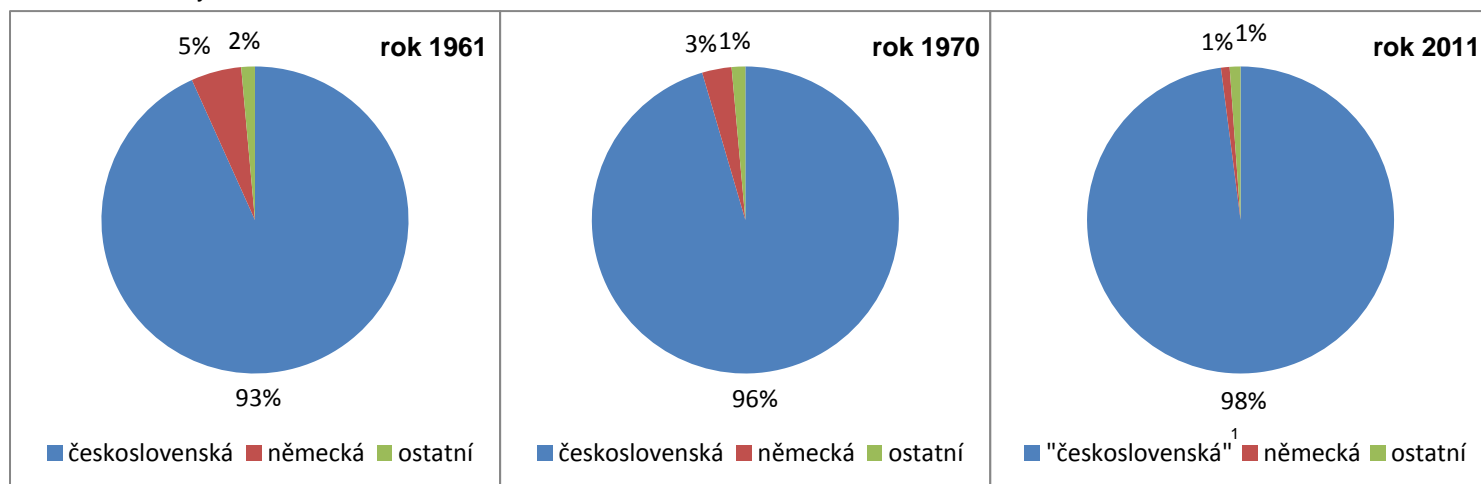
strategiemi – izolací, aktivně loajálním postojem vůči Československu a jeho státnímu zřízení a od konce padesátých let emigrací“ (Spurný 2013, s. 45). „Základním důvodem rozhodnutí velké části Němců odejít z Československa byla ztráta jejich sociálního prostředí. Ti, kteří měli štěstí, zůstali sice v původním bydlišti, ale toto bydliště jako by přestávalo být domovem“ (Spurný 2013, s. 51). Jak ovšem částečně vyplynulo z rozhovorů, desítky či stovky let vytvářená regionální identita nemohla být zničena přestěhováním do Německa. Z 140 000 občanů německé národnosti jich počátkem 60. let požádalo o vystěhování asi 50 000. Do roku 1965 toto bylo umožněno 7 500 Němců. Od 70. let se již nedá na území Československa mluvit o německé komunitě. Německé obyvatelstvo bylo již velmi roztržité a navíc klesal počet těch, kteří měli oba rodiče Němce. Dnešní střední generace potomků již vyrůstala v českém prostředí a osciluje mezi německou a českou národností respektive identitou (Spurný 2013).

3.2.3 Období socialismu a prvky regionální identity

Po vysídlení Němců druhým zásadním bodem pro vývoj regionální identity Trutnovska byla politika socialistického státu po roce 1948. Znárodnění podniků (bylo dokončeno 29. června 1948 – Burdychová 2003) i zemědělské půdy v kombinaci s většinově „cizím“ obyvatelstvem na Trutnovsku způsobilo jakousi anonymitu prostoru. Navíc dle údajů o počtech obyvatel v Historickém lexikonu obcí (Růžková, Škrabal a kol. 2006) stát v případě celého pohraničí Československa, Trutnovsko nevyjímaje, nedokázal vysídlené oblasti v plné míře opět dosídlit. Trutnovský okres přišel asi o polovinu obyvatelstva. Úbytek obyvatel se týkal také „české“ Úpice, kvůli stěhování do původně německého pohraničí.

Věhlasné textilní továrny v oblasti, které ještě neukončily svojí výrobu, se staly součástí Českých Inářských textilních závodů, později národního podniku Texten s ředitelstvím v budově v bývalé Etrichově továrně. Zde byl roku 1951 zřízen okresní ústav národního zdraví (OÚNZ). Vzhledem k těžkým podmínkám pro zemědělství se pozdržovala socializace zemědělství na Trutnovsku. Ještě roku 1958 zde provozovalo zemědělství 11 soukromníků. Podobně jako v dalších částech Československa docházelo v průběhu 60. let 20. století i na Trutnovsku k uvolňování poměrů. Vzniklo například jakési demokratizační centrum „Krkonošská pravda“, lidé často poprvé po 2. světové válce zde mohli soukromě vystupovat a v omezené míře podnikat (Burdychová 2003).

Grafy 9–11: národnostní složení v okrese Trutnov v letech 1961, 1970 a 2011



Zdroje: Sčítání lidu, domů a bytů 1961; Sčítání lidu, domů a bytů 1970; Sčítání lidu domů a bytů 2011

Pozn.1: v grafu o národnostním složení obyvatel okresu Trutnov v roce 2011 znamená národnost „československá“ součet české a slovenské národnosti – použito pro lepší ilustraci národnostního vývoje

Významným dnem pro Československo, okolí Trutnova nevyjímaje, byl 21. srpen 1968. Polskou ulicí v Trutnově projížděla vojska Varšavské smlouvy, která mířila na Prahu. Určitým nahlédnutím do regionálního vědomí a regionálního patriotismu konce 60. let je následující zmínka o trutnovských občanech během okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy, že odpor obyvatel města neustává. Trutnov je označen polským vedením jako nejostřeji vyhraněné místo v kraji. Hned druhý den byl před budovou okresního národního výboru (ONV) z podstavce stržen sovětský tank (jakožto památník osvobození města sovětskou armádou v roce 1945), pomalován a vypálen. Před budovu ONV byl přemístěn znovu na nátlak velitele sovětské posádky v Trutnově 21. 8. 1970 (Just 1991).

V průběhu celého socialistického období a v období normalizace zvláště docházelo v Trutnově často k rozsáhlým stavebním úpravám, které zasáhly do charakteru města. Je otázkou, zda často necitlivé stavební zásahy, demolice a nevhodná podoba některých staveb byly ukázkou nedostatečné úcty ke kontinuitě vývoje, úcty k minulosti či slabého vztahu k městu nebo byly obecným jevem socialistického plánování. Dne 12. 6. 1949 se konala v Trutnově Krkonošská výstava. Rozsáhlá akce trvajících až do konce srpna si vyžádala úpravu prostranství před bývalou Faltisovou továrnou i jedné z budov samotné továrny. Kvůli výstavě došlo k demolici zastaralých budov a kiosků v prostoru Nádražní, Horské a Spojenecké ulice a pro potřeby výstavy zde bylo zřízeno parkoviště. Později plocha sloužila jako autobusové nádraží. Prázdný prostor v centru města našel lepší využití až v roce 2010, kdy zde bylo vystavěno multifunkční společenské centrum Trutnovska UFFO. Roku 1961 došlo k demolici několika honosných vil německé vyšší vrstvy (včetně

již zmíněné Kellnerovy vily) a dalších budov kvůli budování širokého silničního průtahu městem, který měl odlehčit dopravu v samém centru města. V roce 1969 vyhořela sladovna trutnovského pivovaru. Historická budova tvořila linii Horské ulice jakožto hlavní ulice historického středu města. Místo ní byl postaven v roce 1980 funkcionalistický obchodní dům Máj. Komunikační rampa obchodního domu měla navazovat na plánovanou novostavbu přímo v centru města, které měla za oběť padnout historická (a toho času notně zchátralá) pavlačová budova, bývalý hotel Stadt Hamburg. Dalším příkladem výrazného zásahu do podoby historické části města byla demolice bloku budov ve Slezské ulici kvůli stavbě rozsáhlé budovy OV KSČ. Existovala zde Dračí ulička – spojnice Slezské a Vodní ulice, kde se dle pověsti odehrál boj rytíře Truta s drakem. V místech Dračí uličky bylo vybudováno betonové parkoviště (Just 1991). Dračí ulička byla symbolicky obnovena v roce 2004 – je zde umístěna socha draka a nápis „Ty ukrutný a hanebný netvoro, jsi požehnáním města Trutnova a navždy jím zůstaneš!“

Za zmínku v souvislosti se stavebními úpravami v socialistickém období stojí i přesuny historických soch a drobných památek z původních míst na místa často nepřirozená. Roku 1973 došlo k přesunům sousoší sv. Jana Nepomuckého a sousoší Svaté rodiny. Například sousoší sv. Jana Nepomuckého stávalo původně na mostě přes mlýnský náhon naproti dnešní poště na Horské ulici. Bylo však přesunuto z důvodů výstavby obchodního domu Máj na pravý břeh Úpy mezi budovu bývalé Etrichovy továrny a funkcionalistickou stavbu krytého bazénu. Dnes je dílo opět zpátky na původním místě. (Just 1991)

Sametová revoluce na sklonku roku 1989 zastihla samozřejmě i Trutnovsko. V prosinci roku 1989 vzniklo v Trutnově Občanské fórum. „Po sametové revoluci začíná nový rozvoj města, končí bourání domů a zanedbání památek. S koncem režimu je symbolicky spojen odchod sovětských vojáků z Trutnova v srpnu 1990 i definitivní odstranění tanku z pomníku vítězství.“ (Burdychová 2003)

Z Dopisu občanům Trutnovska Václava Havla: „Vážení a milí přátelé, velice lituji, že vás nyní nemohu navštívit osobně. Byl jsem však během posledních napjatých dnů, které následovaly po 17. listopadu dobře informován o situaci na Trutnovsku. Jak jistě víte, mám k vašemu kraji, který je i mým krajem, velmi intimní vztah.

Zdravím zvláště sousedy z Vlčic a těším se na klidnější dobu, kdy budu mít víc času si trochu odpočinout, nadýchat se čerstvého vzduchu.

Vím, že v nejbližších dnech a snad ani týdnech to možné nebude, ale takový už život bývá.“ Václav Havel oficiálně navštívil Trutnov jako prezident 27. 1. 1990 (Just 1991).

4 METODIKA VÝZKUMU

4.1 Šíře výzkumu a charakteristika zkoumaných skupin obyvatel

Výzkum regionální identity ve smyslu regionálního vědomí probíhal v oblasti Trutnovska. Trutnovskem je v případě této práce myšleno území v rámci ORP Trutnov s větším důrazem na samotné město Trutnov.

Stěžejní částí výzkumu bylo provedení série rozhovorů s vybranými obyvateli Trutnovska a dotazníkové šetření.

4.1.1 Charakteristika zkoumaných skupin obyvatel

Rozhovory i dotazníkové šetření mělo za cíl vytvořit mezigenerační sondu do problematiky regionálního vědomí. Zvláštní důraz tedy byl kladen na výzkum v rámci různých věkových kategorií.

Při rozhovorech byly stanoveny dvě základní kategorie respondentů. První kategorií byli lidé, kteří sami či jejich předci žili na území Trutnovska již před rokem 1945. Rok 1945 byl vzhledem k historickým událostem (viz kapitolu 3.2) určen jako stěžejní vzhledem k následujícím sociálním změnám. Takoví respondenti byli označeni za starousedlíky. Druhou kategorií byli lidé, kteří se sami nebo jejich předci na Trutnovsko přistěhovali až po roce 1945 a nemají žádné příbuzné, kteří by zde před rokem 1945 žili. Takoví respondenti byli označeni za přistěhovalé. Rozhovory pak byly prováděny se zástupci generace starousedlíků, kteří na Trutnovsku osobně žili již před rokem 1945 a se zástupci generace jejich potomků a rovněž se zástupci nejstarší generace přistěhovalých, kteří se osobně po roce 1945 na Trutnovsko stěhovali a se zástupci generace jejich potomků. Celkem bylo provedeno 8 rozhovorů.

Dotazníkové šetření nebylo prováděno podle předem zjištěného původu respondentů. Zde byl zvláštní důraz kladen zejména na mezigenerační průnik. Dotazníky byly rozdány ve dvou třídách Gymnázia Trutnov a ve dvou třídách Obchodní akademie Trutnov s cílem získat respondenty mladší generace, dále na Katastrálním úřadě v Trutnově s cílem získat respondenty střední generace a ve Středisku česko-německého porozumění Trutnov-Krkonoše s cílem získat zástupce nejstarší generace – nejlépe i z řad pamětníků roku 1945.

4.1.2 Dotazníkové šetření

Pro zjištění současného stavu regionální identity ve smyslu regionálního vědomí byl použit vlastní dotazník (viz přílohu č. 2), a to anonymní dotazník s uzavřenými, polouzavřenými i otevřenými otázkami v počtu 26. Dle odpovědi na otázku č. 4: „Žil/a jste Vy osobně nebo Vaši přímí příbuzní na Trutnovsku již před rokem 1945?“ byli respondenti pracovní rozdělení na starousedlíky (v případě odpovědi „ano“) a přistěhovalé (v případě odpovědi „ne“). Toto rozdělení je nutné brát ve smyslu starousedlé rodiny a přistěhovalé rodiny, nejedná se o kategorizování jednotlivců. Pro obě kategorie respondentů pak v dotazníku byly určeny některé speciální otázky, které vždy vyplnila jen jedna z kategorií. V případě starousedlíků to byly otázky č. 5–8, v případě přistěhovalých otázky č. 9–10. Celkem bylo rozdáno 150 dotazníků, navrátilo se, a tedy k výzkumu bylo použito 127 z nich (84 %).

Výsledky dotazníkového šetření byly zpracovávány s ohledem na mezigenerační záběr. Odpovědi byly tříděny nejen podle hlediska starousedlíků – přistěhovalých, ale také dle různých generací a to generace starší, střední a mladší. Za starší generaci byli přitom považováni respondenti, kteří se narodili roku 1945 a dříve a jsou tedy přímými účastníky událostí od zlomového roku 1945. Střední generace je vymezena roky narození 1946 až 1989. V rámci mladší generace jsou respondenti od roku narození 1990. Cílem tohoto rozdělení je postihnout předpokládané změny v postoji k regionu a regionálním vědomím v čase.

4.1.3 Rozhovory s respondenty¹

Respondenti pro rozhovory byli vybíráni dle jejich místa narození či původního bydliště. Cílem bylo opět rozdělit respondenty na starousedlé a generace jejich potomků a přistěhovalé a generace jejich potomků. Výběr vycházel z databáze členů Střediska česko-německého porozumění Trutnov-Krkonoše a následně dalších na základě doporučení těchto kontaktovaných a tázaných osob. Výběr respondentů pro rozhovor byl zaměřen více na nejstarší generaci obyvatel regionu Trutnovska. Záměrem bylo pokusit se zachytit proměnu vztahu k žitému prostoru a proměnu regionálního vědomí jednotlivce v čase od významných sociálních změn v roce 1945 pomocí předem připravených otázek.

Tato část výzkumu byla prováděna pomocí řízených polostrukturovaných rozhovorů, které se řídily pomocí připraveného seznamu otázek (viz struktura rozhovorů). Tyto otázky však nebyly respondentům předkládány dle daného pořadí a ani v totožném znění (nicméně

¹ nahrávky jsou k dispozici u autora

smysl byl samozřejmě zachován). Otázky sloužily spíše jako osnova rozhovoru a byly kladeny improvizovaně dle vývoje rozhovoru. Některé specifické otázky byly určeny pouze jedné kategorii respondentů, některé otázky byly více kategoriím společné, aby bylo možné vzájemně výpovědi porovnat.

Struktura rozhovorů

Tab. 2: otázky společné všem respondentům

• Co byste odpověděl/a neznámému člověku na otázku „Odkud jste“?
• Jaká symbolika, charakteristika tento kraj vystihuje (postavy, osobnosti, přírodní vlastnosti,...)?
• Existovaly či stále existují nějaké pohádky, písně, básně vztahující se k místnímu regionu, které znáte?
• Které regionální osobnosti (minulé i současné) znáte?
• Na co může být Trutnovsko hrdé?
• Jak se proměnila krajina během vašeho života zde? Jak byste tuto změnu hodnotil/a?
• Jaké místo v okolí máte/měl(a) jste oblíbené?
• Jak byste zhodnotil/a vztah lidí z vašeho okolí k místu bydliště a obecně spokojenost lidí, plusy a minusy regionu?
• Považujete za přínosné, že se v současnosti otevřeněji mluví o místním regionu jako o původně německém, což respektují i nové informační tabule, regionální i celostátní noviny – tisk, vědecké i studentské práce? Má to nějaký faktický dopad?
• Kde probíhá (a dříve probíhal) společenský život? Jaké akce se konají, jakých se účastníte?

Tab. 3: specifikované otázky²

• Udržujete tradiční („německé“) zvyky? Jaké? Přenášíte jejich dodržování i na mladší generaci – vaše potomky?	SP
• Mluvíte stále aktivně v místním (německém) nářečí? Používají některé výrazy i vaši potomci, vnoučata?	SP
• Zapůsobilo na váš vztah k prostoru jeho počeštění po r. 1945? Tj. změna názvů míst odjakživa německých a rušení jakýchkoli německých novin, napsů u obchodů,...	SP
• Používáte pro pojmenování míst stále původní německá označení?	SP
• Jak dobře znáte své sousedy, jaké s nimi máte vztahy?	SP
• Cítil/a jste se být někdy z místní společnosti vyloučen/á z důvodu svého původu? Cítil/a jste někdy odcizení se od zdejšího kraje – stalo se vaše bydliště cizím prostorem? Jak je to dnes?	SP
• Místo vašeho bydliště dle vašeho názoru patřilo (mentálně, vztahově) k Německu, ČSR či bylo samostatné s vazbami na obě strany? (tj. před r. 1945)	SP
• Udržujete místní (německé/české) zvyky či jisté chování vašich rodičů, prarodičů?	PS
• Projevuje se dnes ve vaší rodině nějak určitý odstup od přistěhovalých?	PS
• Znáte zdejší německé nářečí – slova, spojení, výrazy a jejich významy?	PS
• Pociťujete dnes, že k tomuto kraji patříte více než ostatní? Proč ano/ne?	PS

² vysvětlivky použitých zkratk v tab. 3: SP – starousedlí-pamětníci; PS – potomci starousedlých; PP – přistěhovalí-pamětníci; PPř – potomci přistěhovalých

<ul style="list-style-type: none"> Máte příbuzné, kteří byli po válce odsunuti či dobrovolně opustili domov? Stýkáte se s nimi? Jak oni vzpomínají na svůj kraj původu? Kde je pro ně domov? 	SP+PS
<ul style="list-style-type: none"> Označil/a byste sebe jako sudetského Němce/Čecha? Proč ano/ne? 	SP+PS
<ul style="list-style-type: none"> Jaký byl impuls pro opuštění původní domoviny? Proč jste se přistěhoval/a (nebo vaše rodina) zrovna sem? 	PP
<ul style="list-style-type: none"> Jaké byly první dojmy, které si z nového bydliště pamatujete? 	PP
<ul style="list-style-type: none"> Odnesl/a jste si nějaké zvyky a rodinné tradice z místa původního bydliště sem? Udržujete je stále? 	PP
<ul style="list-style-type: none"> Vytvořily se mezi dosídlenými Čechy rychle nějaké vztahy? Popř. měli jste tu od počátku nějaké známé? 	PP
<ul style="list-style-type: none"> Znáte se s místními starousedlíky, kteří zde žili i před r. 1945? Jsou to Češi/Němci? 	PP
<ul style="list-style-type: none"> Měl/a jste během života zde někdy tendenci vrátit se zpátky – „domů“? Z jakého důvodu ano/ne? 	PP
<ul style="list-style-type: none"> Víte, odkud pochází vaše rodina? Máte tam stále své příbuzné? Navštěvujete se? Jak oni vnímají Trutnovsko? 	PPř
<ul style="list-style-type: none"> Projevuje se dnes ve vaší rodině nějak určitý odstup od starousedlíků? 	PPř
<ul style="list-style-type: none"> Žijete zde trvale? 	PS+PPř
<ul style="list-style-type: none"> Zajímáte se o historii regionu? Je znalost kontextů minulosti důležitá pro zdejší život a pro život obecně? V čem konkrétně? 	PS+PPř
<ul style="list-style-type: none"> Chtěl/a byste tu žít celý život? Proč ano/ne? 	PS+PPř

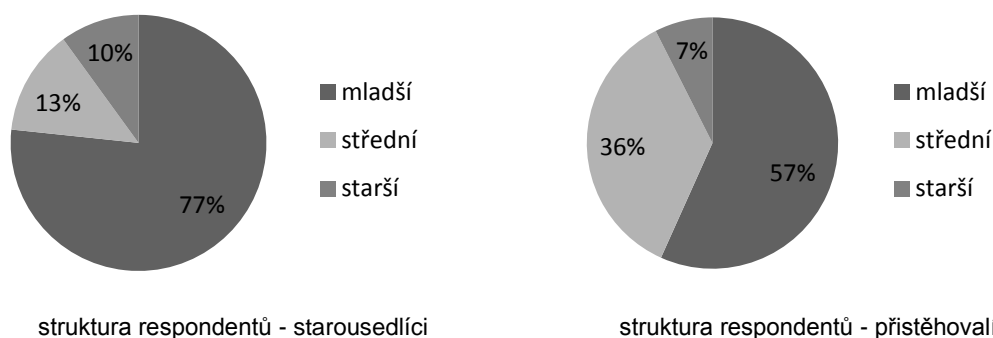
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

5.1 Analýza výsledků dotazníkového šetření

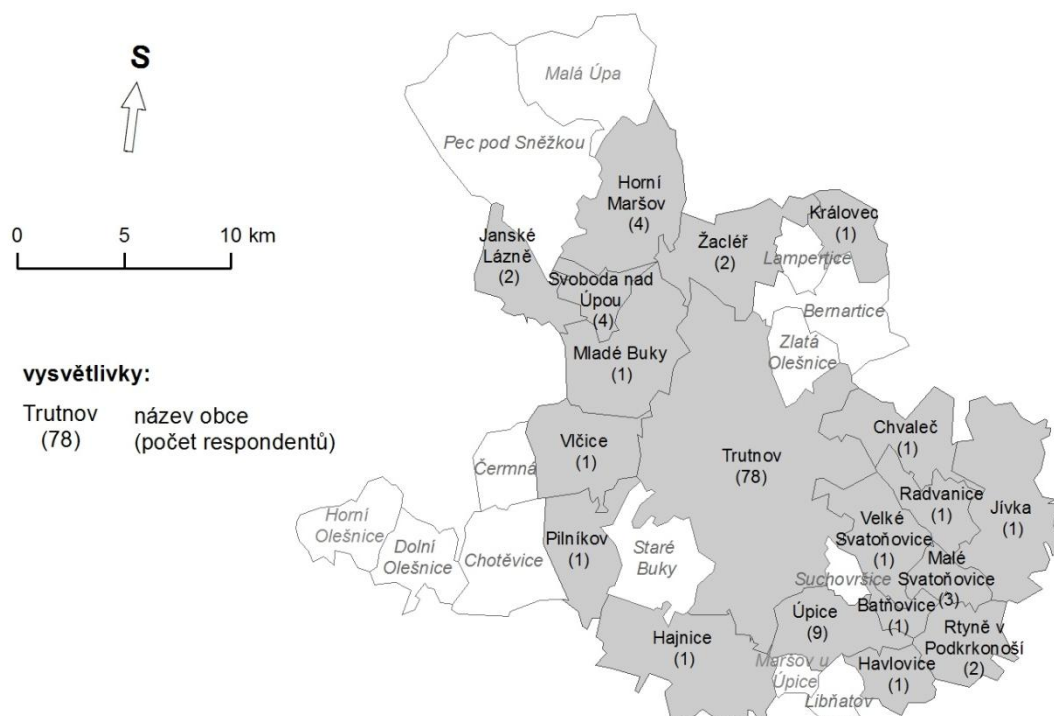
Ze 127 respondentů, kteří vyplnili dotazník, bylo celkem 43 mužů (34 %) a 84 žen (66 %). Za starousedlíky (viz část 4.1.2) se považovalo celkem 60 respondentů (47 %) – 38 žen a 22 mužů, za přistěhovalé pak 67 respondentů (53 %), z toho 45 žen a 22 mužů.

Stěžejní pro dotazníkové šetření byl mezigenerační záběr. Vzhledem k rozdělení respondentů na starousedlíky a přistěhovalé až na základě otázky č. 4 v dotazníku nebylo předem možné odhadnout, kolik respondentů které generace bude náležet do těchto dvou základních skupin. Z celkového počtu 60 starousedlých bylo 46 mladší generace, 8 střední generace a 6 starší generace. Z počtu 67 přistěhovalých pak 38 mladší generace, 24 střední a 5 starší generace. Otázky 1 a 2 posloužily k lepšímu zařazení respondenta do příslušné skupiny.

Grafy 12–13: generační struktura respondentů pro dotazníkové šetření



Mapa 1: současné bydliště respondentů pro dotazníkové šetření a zájmové území pro výzkum

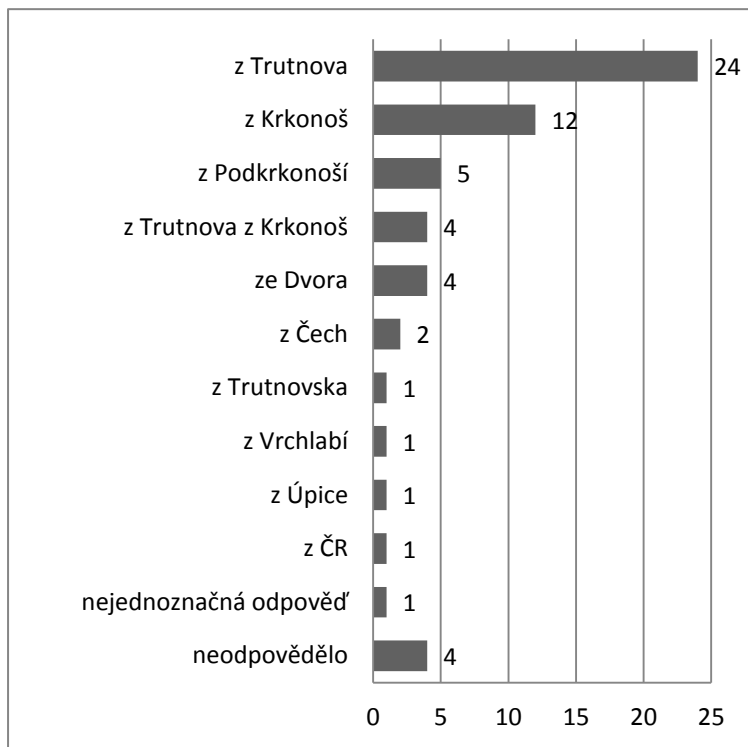


zdroj: ARCDATA Praha (2012), vlastní zpracování

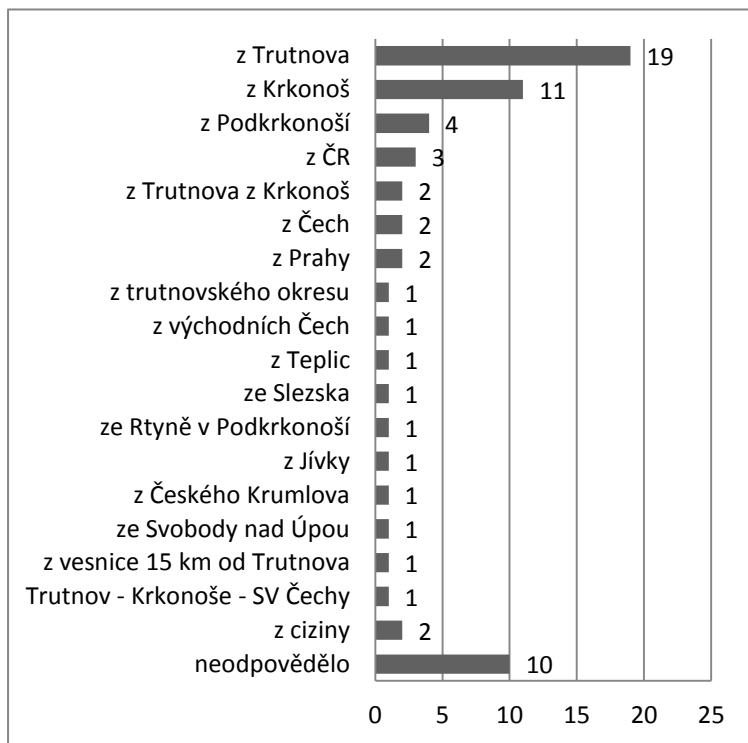
5.1.1 Otázky společné všem respondentům

- **Otázka č. 3 – Jak byste odpověděl/a neznámému člověku na otázku: „Odkud jste?“**

Graf 14: odpovědi na otázku č. 3 – starousedlí



Graf 15: odpovědi na otázku č. 3 – přistěhovalí



Otázku č. 3 považují za poměrně stěžejní. Cílem bylo zjistit, jakým způsobem a v jakém měřítku respondenti budou lokalizovat svoje bydliště, svůj původ, svůj domov. Větší variabilita odpovědí se poměrně očekávatelně ukázala u skupiny „přistěhovalých“. Odpovědi typu „z Českého Krumlova“ či „z Teplic“ ukazují na dosud nevytvořenou dostatečnou vazbu na Trutnovsko. Prostorový rádius, do něhož se lokalizovali respondenti skupiny „starousedlých“ je menší

a konkrétnější. U obou skupin převládly možnosti „z Trutnova“ a „z Krkonoš“. Pravděpodobně tedy město Trutnov a blízké pohoří je dostatečně určujícím a významným pro lokalizaci. V šesti případech se objevila kombinace obou, tedy „z Trutnova z Krkonoš“. V horské oblasti Krkonoš má současné bydliště jen asi 10 respondentů. Svoje bydliště s Krkonošemi ztotožnilo 23 respondentů. Toto může být znakem jistého vlivu horizontu (panoramatu hor) na

lidské vnímání prostředí, neboť Trutnovsko se nachází většinou své rozlohy v Podkrkonoší.

- **Otázka č. 11 – Byly za vašeho života na Trutnovsku nějaké události, které místní obyvatele spojily, nebo změnilly mezilidské vztahy?**

Při zařazení této otázky do dotazníku jsem vycházel z předpokladu, že společně prožitá událost zásadních rozměrů může mít vliv na mezilidské vztahy. Místní společnost je spojena společným prožitkem této události, která se stala v určitém regionu a vytvořila tak vzájemné vazby. Tabulka 4 ukazuje, že dle pohledů respondentů se během jejich života na Trutnovsku většinou nestaly žádné významné události, které by místní spojily či naopak zhoršily a jinak změnilly mezilidské vztahy a tedy přeneseně i vztah k Trutnovsku jako takovému. Tento výsledek je nutno brát s ohledem na fakt, že největší zastoupení v šetření mají respondenti mladší generace. Na druhém a třetím místě se zařadily události nadregionálního významu. To ovšem neznamena, že nemohly mít i regionální dopad. Revoluční rok 1989 považuje za zásadní celkem 13 respondentů, z toho většina přistěhovalých. Okupační rok 1968 považuje za zásadní 12 respondentů, z toho naopak většina starousedlých. Stavbu společenského centra UFFO považuje za důležitou událost ovlivňující mezilidské vztahy 9 respondentů, nutno říci zejména mladší generace, z toho 6 přistěhovalých. Rok 1945 byl až překvapivě málo zmiňován, zejména ze strany pamětníků. Vzhledem k jejich tehdejšímu dětskému věku však tato velmi zásadní událost, jakou byl odsun části obyvatelstva, pravděpodobně nezanechala zásadní vzpomínky (zde vycházím z provedených rozhovorů).

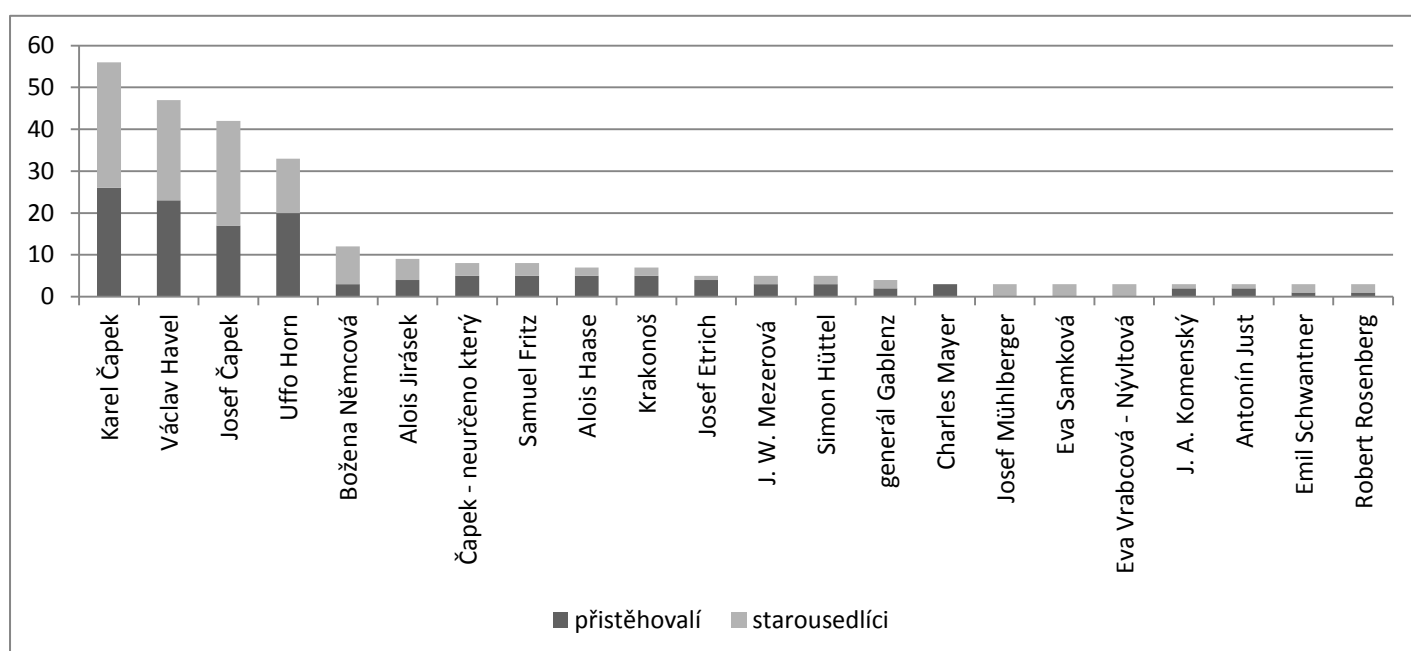
Tab. 4: odpovědi na otázku č. 11

UDÁLOST	absolutně			procentuelně [%]		
	celkem	starousedlí	přistěhovalí	celkem	starousedlí	přistěhovalí
nebyly žádné události	85	41	44	67	68	66
1989	13	4	9	10	7	13
1968	12	7	5	9	12	7
stavba UFFA	9	3	6	7	5	9
přibývají Romové	2	1	1	2	2	1
povodně 2013	2	1	1	2	2	1
1948	2	2	0	2	3	0
zemřel Václav Havel	1	1	0	1	2	0
zánik rodné řeči	1	1	0	1	2	0
vyvlastnění	1	1	0	1	2	0
výstavba podniků, příchod firem	1	0	1	1	0	1
1945	1	1	0	1	2	0
1938	1	1	0	1	2	0
neodpovědělo	5	2	3	4	3	4

- **Otázka č. 12 – Které osobnosti se vážou k tomuto regionu?**

Osobnost či morální autorita může dle mého názoru přispět při formování regionální identity, a může v místní společnosti vzbuzovat hrdost na „svého“ spoluobčana („našince“). Díky výrazné osobnosti může být také region zviditelněn a lehce lokalizovatelný (př. Máchův kraj) Nejčastěji zmíněnou osobností regionu byl Karel Čapek, Václav Havel, Josef Čapek a Uffo Horn. V případě přistěhovalých obsadili pomyslná první dvě místa bratři Čapkové. U starousedlých pak před Josefem Čapkem dostal přednost trutnovský básník Uffo Horn a Václav Havel.

Graf 16: odpovědi na otázku č. 12



Z grafu 16 je jasně patrná inklinace k českým osobnostem zejména z oblasti Úpicka, Hronovska a Náchodska, tedy z oblastí historicky českých, kde působili významní spisovatelé Alois Jirásek, Božena Němcová a již zmínění bratři Čapkové. Václav Havel krátce působil v trutnovském pivovaru a hodně času trávil na své chalupě na Hrádečku u Trutnova. Z významných německých osobností regionu byli nejčastěji zmiňováni Uffo Horn, cestovatel Samuel Fritz či továrníci Alois Haase a Josef Etrich a kronikář Simon Hüttl. Časté uvádění někdejšího trutnovského básníka Uffo Horna je pravděpodobně ovlivněno také regionálně významnou stavbou společenského centra pojmenovaném právě po něm.

- **Otázka č. 13 – Znáte nějakou pohádku/pověst, báseň či píseň, která se vztahuje přímo k tomuto regionu?**

Regionální mystika nebo umění oslavující region je dle mého názoru spoluvůrcem určitého emočního vztahu k němu. Pohádky nebo pověsti působí na jedince zejména v dětském věku a vrývají se do paměti. Domnívám se tedy, že vliv těchto často smyšlených a fantaskních prvků, vytvářejících jakýsi mystický obraz regionu, je na společnost nezanedbatelný.

V této oblasti dominuje na Trutnovsku pověst o založení města Trutnova, ve které rytíř Trut zabil domnělého draka. Drak se stal symbolem města, je i součástí městského znaku. Přesto mě překvapilo, že většina lidí symbol draka považuje za celoregionální znak. Na pověst o trutnovském drakovi se v současnosti váže hned několik kulturních akcí, draka v názvu má několik institucí. Občanské sdružení Trutnov – město draka uvádí ve svých stanovách (<http://www.trutnovmestodraka.cz/sdruzeni.php?id=6>) jako hlavní cíl „propagaci symbolu draka, rozvoj poznání mytologie a historie města, zřízení, provozování a rozvoj stálé expozice draka“. Dále se zde píše, že „sdružení se snaží prohlubovat patriotický vztah svých členů i ostatních občanů k městu Trutnovu s důrazem na poznávání a propagaci mytologie a historie města, zejména symbolu draka“. Propagace symboliky draka a akce, na které jsou navázány i jiné historické příběhy města a okolí je otázkou několika posledních let. Je tedy pravděpodobné, že za popularitou pověsti o založení Trutnova může její prosazování na úkor jiných pověstí, příběhů, básní jak v psané, tak mluvené podobě. Že jde o módní trend je znát při pohledu na grafy 1 a 2 v příloze č. 3. Pověst o drakovi uváděli zejména respondenti mladší generace, kteří s ní vyrůstají od malička. Silnější pozici má pověst u skupiny přistěhovalých, starousedlí v poměrně značném počtu uváděli také Krkonošské pohádky Marie Kubátové.

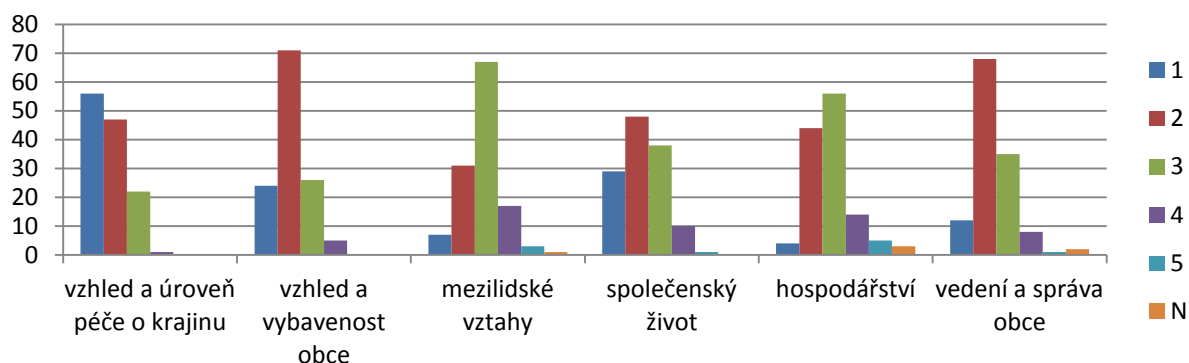
Tradičním a zažitým symbolem Krkonoš je bájná postava Krakonoše. Konkrétně Krakonoše zmínila poměrně malá část respondentů, a to zejména té nejstarší generace. Většina ostatních pravděpodobně zahrnula Krakonoše do již zmíněných Krkonošských pohádek. Krkonošské pohádky uváděla zejména mladší generace starousedlých a zejména střední generace přistěhovalých. Poměrně velké množství respondentů všech generací ze skupiny přistěhovalých nevedlo žádnou možnost.

- **Otázka č. 14 – Ohodnoťte kvalitu známkami od 1 (vynikající) po 5 (velmi špatné)**

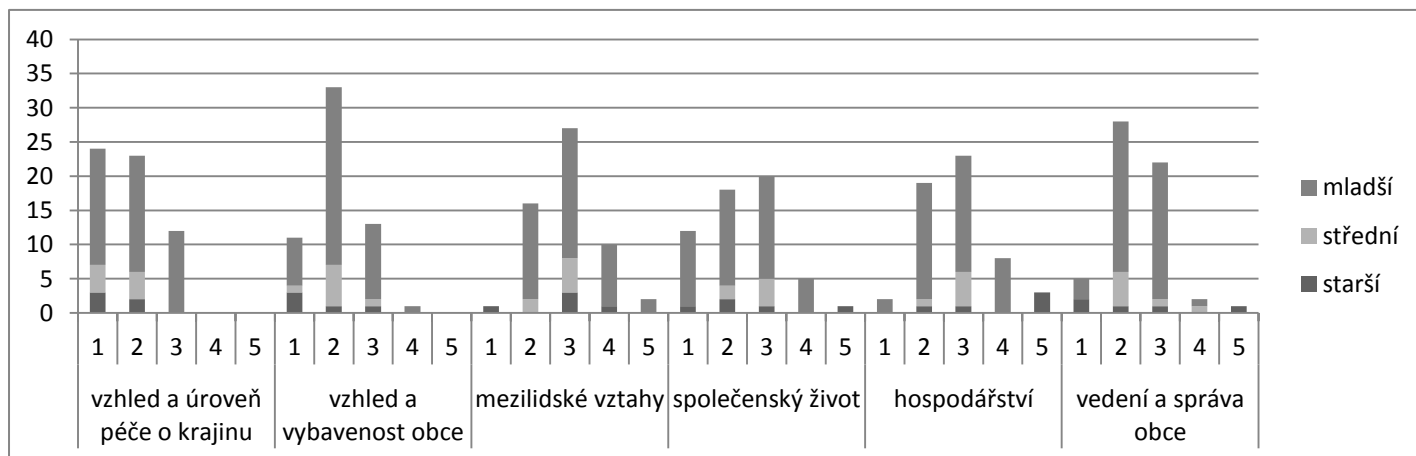
Poměrně významný ukazatel spokojenosti respondentů s životními podmínkami na Trutnovsku. Důležitost tohoto bodu je umocněna ve spojitosti s otázkami 17 a 18 případně 22, které ukazují míru vlastní aktivity respondentů ve vytváření svých životních

podmínek a zlepšování kvality života na Trutnovsku a také míru participace na spolkovém životě.

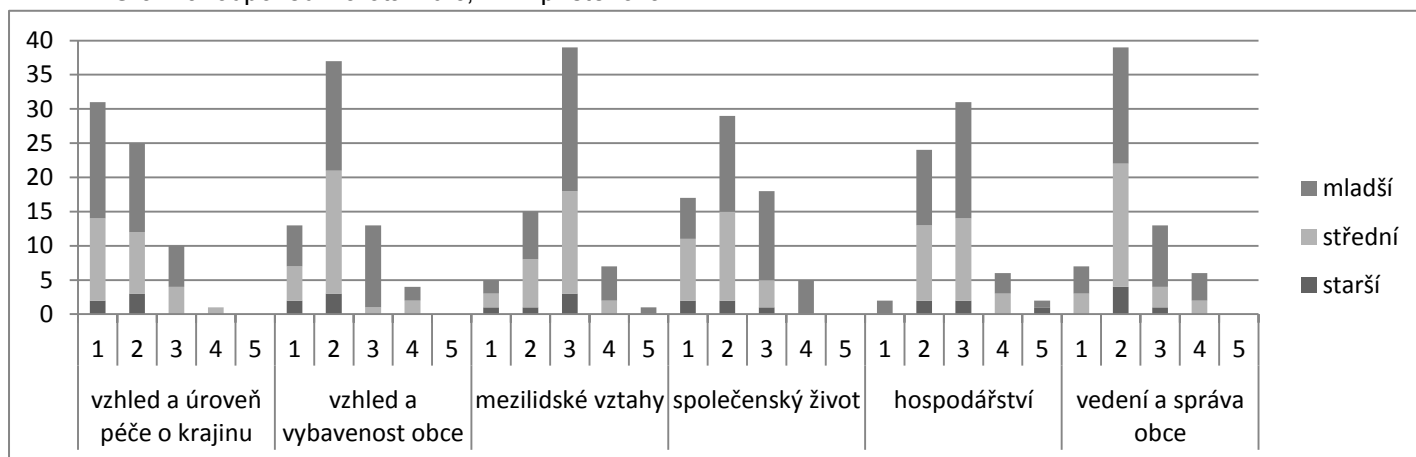
Graf 17: odpovědi na otázku č. 14



Graf 18: odpovědi na otázku č. 14 – starousedlí



Graf 19: odpovědi na otázku č. 14 – přistěhovalí



• **Otázka č. 15 – Na co jste jako obyvatel/ka regionu hrdý/á?**

K této otázce jsem připojil několik rámcových okruhů, ke kterým bylo možné konkrétně dopsat, na co je dotčný pyšný, hrdý. Oproti mým předpokladům naprostě

minimum respondentů využilo možnost vyjádřit se podrobněji o objektu své hrdosti. Označením pouze obecného okruhu (krajina, obec, mezilidské vztahy, atd.) se stala většina odpovědí pouze orientačních, rámcových (viz grafy 3 a 4 v příloze č. 3)

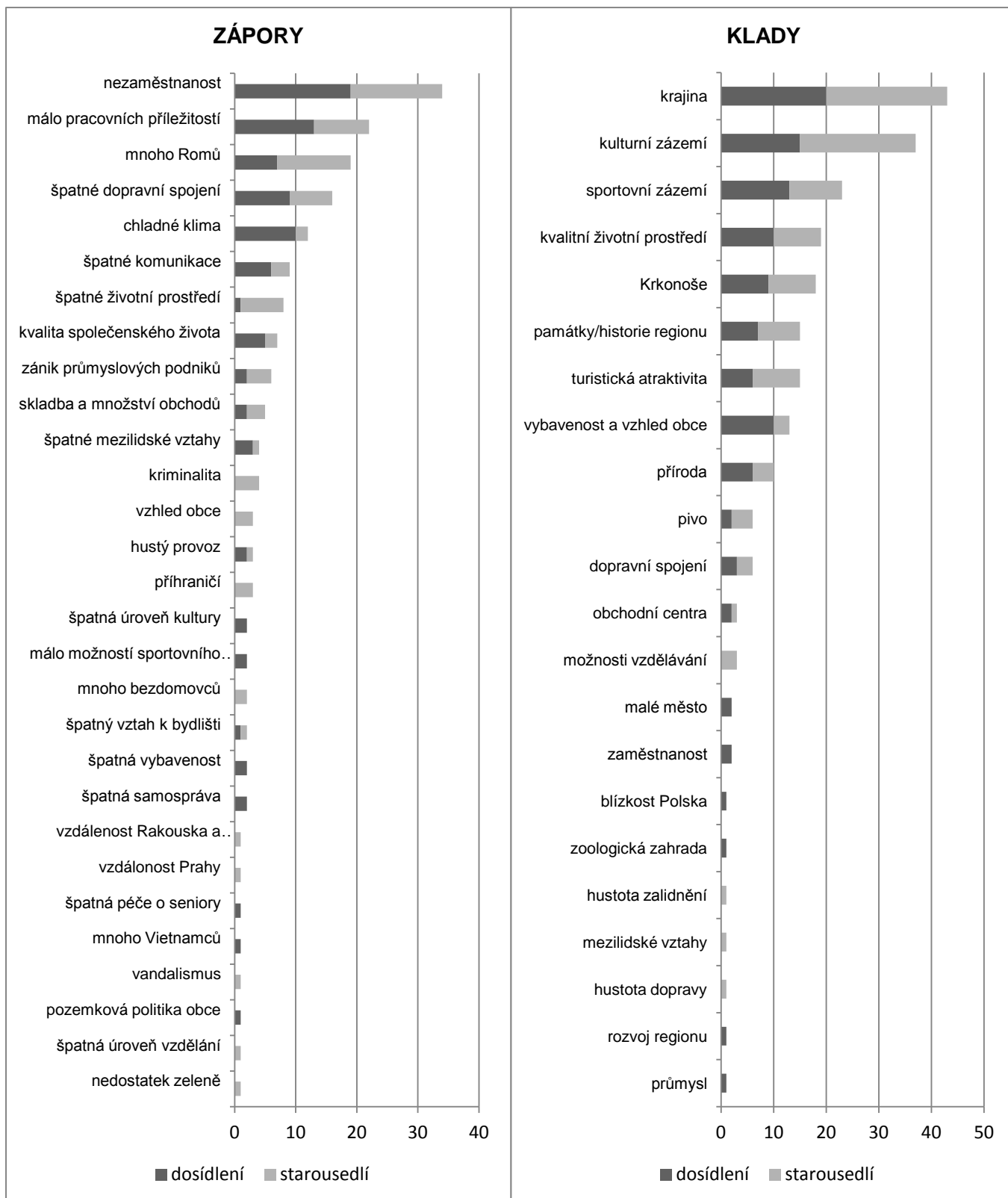
Nejčastěji jako objekt hrdosti respondentů bylo zmiňováno společenské centrum UFFO (11), dále vzhled obce, ve které žijí (4). V kategorii společenský život dva respondenti zmínili festival Open Air Trutnov a jedenkrát byl zmíněn Bike Hall Contest a stále významnější festival Cirk-UFF. V rámci kategorie krajina dva respondenti uvedli, že jsou hrdí na Krkonošský národní park a také na městský park v Trutnově. Jednou zmíněna byla opravená studánka u Malých Svatoňovic. Jeden respondent také vyjádřil hrdost nad existencí a fungováním muzea vojenského opevnění v pevnosti Stachelberg. Dva respondenti uvedli, že jsou hrdí na sport, který se na Trutnovsku provozuje, opět však bez konkretizace.

Převaha označení pouze obecné kategorie naznačuje, že lidé neupínají svojí hrdost na něco konkrétního. Lze z tohoto odvozovat buď nechuť odpovídat v dotazníku konkrétněji, anebo neexistuje nic konkrétního, na co by mohli být hrdí. Mezi skupinami ani mezigeneračně nebyly v odpovědích zaznamenány výrazné rozdíly. Respondenti jak skupiny přistěhovalých, tak starousedlých označili nejčastěji krajinu, dále vzhled obce a společenský život. Bez konkretizace však jakékoliv závěry ztrácejí na hodnotě. Z výsledků, které odpovědi na tuto otázku přinesly lze tedy vyvodit, že lidé by se nejspíše pochlubili novým společenským centrem Trutnovska – UFFO. Tato stavba se tedy skutečně stává středobodem kulturního a společenského života Trutnovska.

- **Otázka č. 16 – Jaké jsou klady a zápory Trutnovska?**

Z grafů 20 a 21 (s. 38) vyplývají základní klady a zápory, které region podle vzorku obyvatel má. Zřejmě největší změnou za poslední dobu je zlepšení kulturního zázemí a pohledu na kvalitu kultury na Trutnovsku. Dle výsledků z hodnocení dalších otázek v dotazníku je to zřejmě způsobeno výstavbou multifunkčního společenského centra UFFO. Vysoko mezi klady regionu se obecně umístila fyzickogeografická složka území (Krkonoše, krajina, příroda), která je na celostátní úrovni specifická a činí tak region snadno lokalizovatelným. Dlouhodobým problémem je nezaměstnanost a nedostatek pracovních příležitostí. Za poznámku stojí zmínění chladného klimatu zejména zástupci kategorie přistěhovalých.

Grafy 20–21: odpovědi na otázku 16



• **Otázka č. 17 – Zajímáte se o rozvoj regionu/obce/krajiny?**

Zájem o rozvoj regionu a o události, které se dějí v místě bydliště obyvatel Trutnovska je jistým ukazatelem síly vztahu na region. Míru zájmu (či naopak lhostejnosti) o region jsem odstupňoval v dotazníku následovně: a) aktivní zájem, kdy respondent sám

svým rozhodnutím, nápadem, činností přispěl k údržbě, obnově či rozvoji krajiny nebo veřejného prostoru obce; b) pasivní zájem, kdy se respondent zajímá o aktivity města/obce či svých spoluobčanů při udržování a rozvíjení veřejných prostor a krajiny regionu například prostřednictvím regionálního tisku; c) lhostejnost, kdy respondentovi na rozvoji regionu nezáleží, neboť k němu nemá vyvinut vztah a nehodlá zde například dlouhodobě žít.

Většina respondentů se zajímá o rozvoj svého okolí pouze pasivně (možnost b) tedy sledováním informací z místního tisku, internetových stránek a jiných informačních zdrojů. Aktivně se do rozvoje zapojila výrazná menšina respondentů (grafy 5 a 6 v příloze č. 3; způsoby zapojení viz tab. 5).

Tab. 5: konkretizované odpovědi na otázku 17

<ul style="list-style-type: none"> • pracuji v UFFU • přednáším o finanční gramotnosti • účastním se organizace akcí pro děti • pracuji na odboru památkové péče • archivuji místní jazyk (dialekt) • účastním se místní akční skupiny (MAS) • jsem členem Trutnov - Město draka • byl jsem na okresním úřadě v sekci rozvoj Krkonoš 	<p>Nezájem o tento region vykazují více „přistěhovalí“ než „starousedlí“, leč v obou skupinách to jsou téměř výhradně zástupci mladší generace.</p> <p>Výběrem možnosti b) respondenti ukázali jistou rezignovanost či nechut'</p>
--	--

samostatně tvořit a rozvíjet svoje okolí nad rámec jejich zaměstnání. Participace občanů na rozvoji veřejných prostorů je minimální, ovšem informovanost o aktivitách obcí a dalších subjektů v regionu, je značná, lidé se zajímají, co se kolem nich děje. Výsledek je v rozporu s domněnkou pana Šafaříka (viz část 4.3.2), který naopak vidí zlepšení v péči o veřejný prostor i vlastní pozemky. Mezi významné informační zdroje v regionu patří Trutnovinky – regionální noviny (<http://trutnovinky.cz/>) a dále zpravodaje některých obcí (např. Radniční listy města Trutnova či Žacléřský zpravodaj).

• **Otázka č. 18 – Jste členem některé z místních organizací (spolkové³, sportovní, obchodní,...)?**

Členství v regionálních organizacích je důležité pro vytváření mezilidských vztahů, navíc cílem regionálních organizací bývá rozvoj regionu, zvýšení jeho prestiže, vytvoření image, reprezentace regionu i mimo něj. Mezi dotazovanými respondenty byla většina nezúčastněna v rámci nějaké místní organizace, přičemž nebyl žádný výrazný rozdíl mezi starousedlými a přistěhovalými. Nejvíce respondentů, kteří kladně odpověděli na tuto otázku, jsou členy některé ze sportovních organizací a to zejména mladší generace.

³ Spolková činnost na Trutnovsku na následujícím odkazu:
http://www.vychodnikrkonoze.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=374:spolko-va-innost-na-trutnovsku&catid=36:zpravy-svazku&Itemid=62

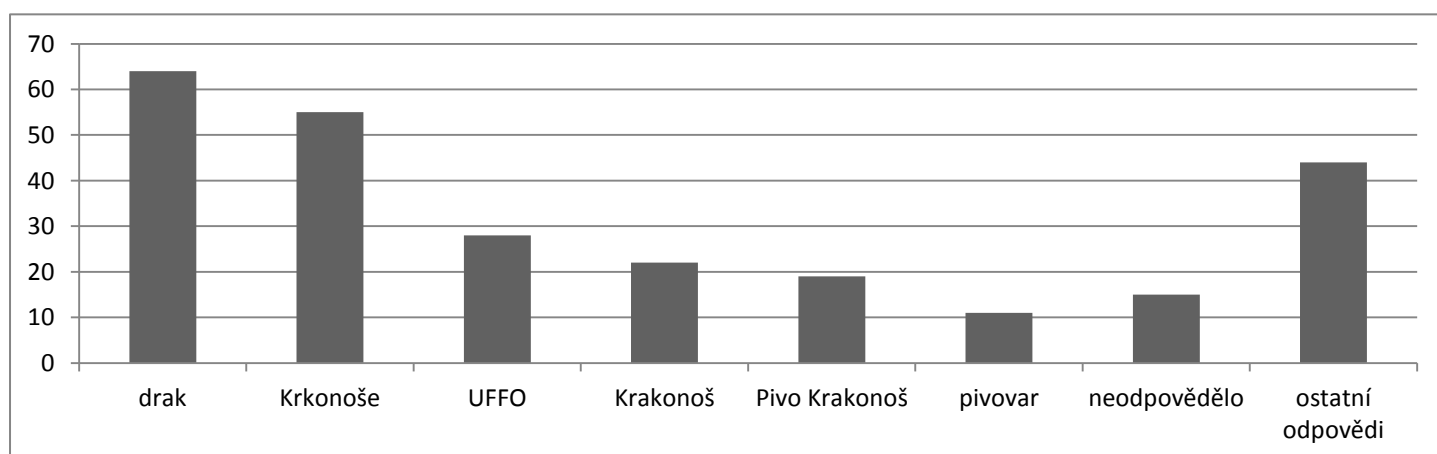
V odpovědích však chyběla konkretizace, o jaký sportovní oddíl se jedná. Zde bych předpokládal, že mladí uvedou členství například v basketbalovém či plaveckém oddílu města Trutnova, které jsou velmi (dokonce mezinárodně) úspěšnými. Zástupci střední a starší generace, pokud jsou členy, jsou jako jednotlivci rozptýleni do mnoha organizací (viz tabulku 1 v příloze č. 3). Výjimku tvoří Společnost česko-německého porozumění Trutnov (BGZ), mezi jehož členy ovšem byly dotazníky rozdávány. Co se BGZ týče, pozitivním je fakt, že v této organizaci, jejímž cílem je vytvářet vazby mezi Čechy a Němci, mezi starousedlíky a přistěhovalými a také přispívat obecně k porozumění poválečným událostem a osvětě, jsou zástupci starousedlých a přistěhovalých shodně v počtu 5. Ani jedna ze skupin tedy nepřevažuje.

- **Otázka č. 19 – Jaké jsou tři základní (identifikační) znaky Trutnovska?**

Cílem otázky bylo zjistit mezi respondenty, co považují za identifikační znak Trutnovska, čím je Trutnovsko jasně rozpoznatelné a charakteristické. Počet tří znaků byl zvolen pro zjištění hierarchie identifikačních znaků, tedy zjistit, který znak respondenti upřednostní. Ne vždy však dotazovaní byli schopní či ochotní vyplnit všechny tři položky.

Při pohledu na graf 22 je zřejmý vliv Trutnova jako největšího města oblasti na charakteristiku celého regionu. Nejčastěji uváděným regionálním identifikačním znakem Trutnovska se stal trutnovský drak, jenž je symbolem založení města Trutnova. Třetím nejčastěji uvedeným identifikačním znakem celého regionu se stalo v roce 2010 v Trutnově postavené Společenské centrum Trutnovska – UFFO.

Graf 22: odpovědi na otázku č. 19



Tabulka 6 (s. 41) ukazuje pořadí, v jakém respondenti uváděli jednotlivé identifikační znaky. Vycházím zde z předpokladu, že první znak (a) je respondentem spontánně zmíněný

a další (b, c) již byly domyšleny po delším uvažování. První identifikační znak je tedy nejpodstatnější.

Z výsledků v tabulce je zřejmé, co je dnes pro mladší generaci obyvatel regionu určujícím identifikačním znakem, totiž trutnovský drak. Ovšem Krkonoše byly touto generací zmiňovány také často a to rovněž na první pozici. Pro střední generaci respondentů jsou pak Krkonoše hlavním identifikačním znakem regionu. Společenské centrum UFFO zaujalo třetí pozici, bylo však nejčastěji zmiňováno až jako druhý či třetí znak a zejména mladší generací. Za skutečně identifikační a charakteristický znak Trutnovska tedy respondenti určili trutnovského draka a Krkonoše.

Tab. 6: pořadí odpovědí na otázku č. 19

Starousedlí	pořadí	mladší	střední	starší	celkem
drak	a	17	2	2	33
	b	4	1	1	
	c	5	1		
Krkonoše	a	16	4	1	29
	b	5			
	c	2	1		
UFFO	a	1			16
	b	8			
	c	6	1		
pivo Krakonoš	a	1			9
	b	5			
	c	3			
Krakonoš	a	1	1		9
	b	1	1	2	
	c	3			
Gablenz - památník	a	2			6
	b	3			
	c	1			
bitva 1866	a				4
	b	3			
	c	1			
zachovalá krajina	a	1	1	2	4
	b				
	c				
pivovar	a				3
	b	2			
	c	1			
bohatá historie	a				3
	b	2			
	c	1			

Přistěhovalí	pořadí	mladší	střední	starší	celkem
drak	a	10	5	3	31
	b	5	4	1	
	c	2	1		
Krkonoše	a	4	10	1	26
	b	3	3	1	
	c	3	1		
Krakonoš	a	4	2		13
	b	3	1		
	c	2	1		
UFFO	a	2			12
	b	4	1		
	c	5			
pivo Krakonoš	a	3			10
	b	5			
	c	1	1		
pivovar	a	1			8
	b	2		1	
	c	1	2	1	
turismus	a				4
	b		3		
	c		1		
průmysl	a			1	4
	b		1		
	c		2		
historické náměstí	a	1	1		3
	b				
	c	1			
zoo	a	1			3
	b		1		
	c		1		
sport	a				3
	b		1		
	c		1	1	
Open Air festival	a		1		3
	b		1		
	c	1			

• **Otázka č. 20 – Chcete tu žít celý život?**

Odpovědi ukázaly (viz také grafy 7 a 8 v příloze č. 3) generační rozdíl v pohledu na budoucí život strávený na Trutnovsku. Dle obecného trendu, kdy mladší generace odchází z menších měst a z malých obcí a hledá svůj budoucí životní prostor jinde, možná

v perspektivnějším prostředí velkého města se zachovala i mladší generace respondentů z Trutnovska. Střední a starší generace je mnohem více usazená a neochotná k potenciálním změnám a zřejmě také s životem na Trutnovsku do jisté míry spokojená. Nezanedbatelný je přitom fakt, že respondenti střední generace skupiny přistěhovalých mnohem více označovali možnost „spíše ano“, jako by si chtěli nechat otevřená „zadní vrátka“ ve svém budoucím životě. Naopak dotazovaní mladší generace skupiny starousedlých k možnostem „ne“ a „spíše ne“ také často označovali volbu „spíše ano“, která se v odpovědích mladší generace přistěhovalých vyskytovala zřídka. Tento až překvapivě velký rozdíl v odpovědích by snad mohl ukazovat větší náchyllost potomků přistěhovalých opouštět svůj rodný region. Svůj život strávený na Trutnovsku si dokáže představit jen 5 respondentů této generace.

- **Otázka č. 21 – Jak byste zhodnotil/a vztah obyvatel k místu bydliště a okolí?**

Pro hodnocení vztahu obyvatel ke svému bydlišti byly respondentům nabídnuty čtyři varianty. Vytvoření rámcových možností výběru bylo nutné vzhledem k předpokladu velké variability odpovědí na tuto obecnou otázku, kterou by pak bylo obtížné hodnotit. Čtyři volby možností vychází z mojí představy úrovně vztahu obyvatel ke svému bydlišti a okolí, přičemž možnost „a“ znamená výborný a možnost „d“ velmi špatný vztah (viz příloha č. 2 a grafy 9 a 10 v příloze č. 3).

Ve většině se respondenti v názoru na vztah k bydlišti a okolí vyhnuli označení krajních možností, tedy nepovažují vztah svých spoluobčanů za nijak vřelý, ale ani za špatný. V obou základních skupinách respondentů byla nejčastěji označována možnost c, tedy vztah neutrální, optimističtější byli zástupci starší generace, kteří většinou označili možnost b – dobrý vztah. Cílem otázky bylo zjistit zejména, zda starousedlí respondenti starší generace pociťují dnes nějakou neúctu mezi lidmi vůči svému bydlišti, vycházející ze srovnání stavu před rokem 1945. Z tohoto pohledu se domněnka nepotvrdila.

- **Otázka č. 22 – Zajímáte se o historii regionu?**

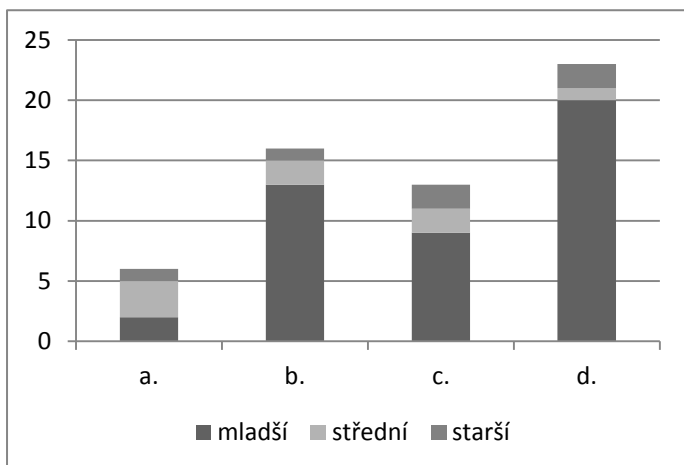
Zájem o regionální historii v řadách jeho obyvatel není zárukou zájmu o region a jeho rozvoj. Přesto dle mého názoru je zvýšený zájem o znalost minulosti svého životního prostoru jistým znakem zájmu o životní prostor samotný a snaha mu více porozumět a pomoci si tak vytvořit vazbu na region.

Zájem o regionální historii se patrně zvyšuje s věkem. Možnost d, tedy nezájem o historii označili pouze mladší generace. Pouze okrajový zájem poměrně výrazně více vykazali zástupci mladší generace skupiny starousedlých (viz grafy 11 a 12 v příloze č. 3).

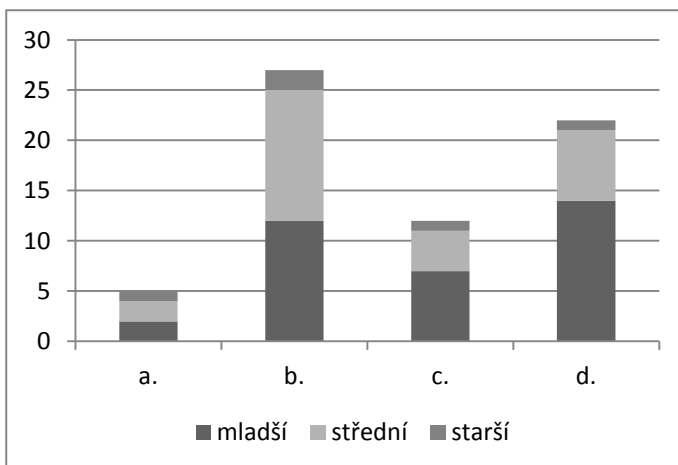
- **Otázka č. 23 – Měla by se připomínat německá (sudetoněmecká) historie regionu?**

Tato otázka v jistém smyslu souvisí s otázkou předchozí. Cílí na ochotu obyvatel vědět o svém regionu více a to i ty informace, které jsou v kontextu doby citlivější, ale bezprostředně se zdejšího obyvatelstva dodnes týkají. V době, kdy lze pozorovat jistý trend zveřejňovat otevřeně události té doby a připomínat je v regionálním tisku, výstavách v galerii či muzeu či veřejnými prezentacemi děl některých německých umělců (př. dílo

Graf 23: odpovědi na otázku č. 23 – starousedlí



Graf 24: odpovědi na otázku č. 23 – přistěhovalí



spisovatele Josefa Mühlbergera), je poněkud překvapivé, že například historie města Trutnova, jak je prezentována na oficiálních stránkách⁴, končí v 16. století, na oficiálních stránkách Žacléře⁵ ve století devatenáctém.

Odpovědi na otázku 23 jsem utřídil do čtyř základních možností: a – ano, měl by se na ní klást ještě větší důraz; b – ano, už dnes se připomíná dostatečně; c – ano, ale neměla by se tolik zdůrazňovat, jako dnes; d – ne, v dnešní době to ztrácí význam.

Často zejména zástupci mladší generace skupiny starousedlých označili možnost d, tedy, že připomínání této historické éry ztrácí význam, což bych vzhledem k původu jejich rodin, které zde žily již před odsunem, neočekával. Je otázkou zda je důležitější připomínat například bitvu roku 1866 nebo spíše události roku 1945, které se stále mnoha obyvatel Trutnovska osobně dotýkají. Výsledek nicméně poměrně koreluje s odpověďmi na otázku 22, kde se ukázalo, že mladou generaci regionální historie příliš nezajímá a tedy pravděpodobně necítí potřebu jí připomínat. Taktéž ne příliš očekávaná byla frekvence označování možnosti d u starší generace starousedlých. Co se týče střední generace starousedlých, ti by si přáli připomínat německou historii Trutnovska ve větší míře. U střední generace přistěhovalých je to pak spíše možnost b, tedy, že tato historická kapitola se

⁴ viz <http://www.trutnov.cz/nase-mesto/historie-mesta>

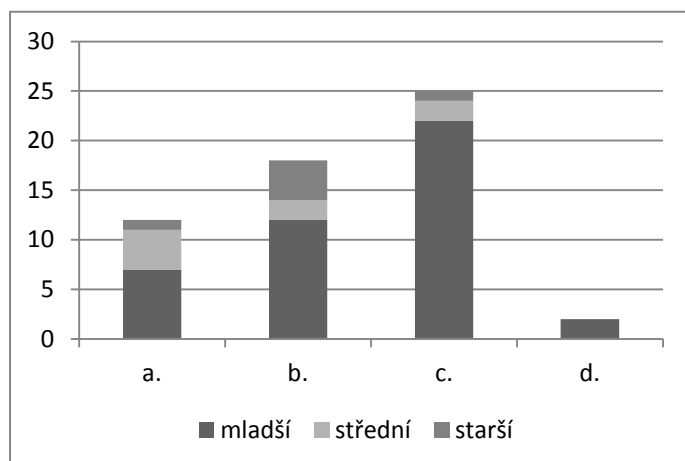
⁵ viz: http://www.zacler.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=121

připomíná v dostatečném rozsahu. K možnosti, aby se kladl ještě větší důraz na připomínání německé historie regionu (a) se celkově přiklonilo nejméně dotazovaných.

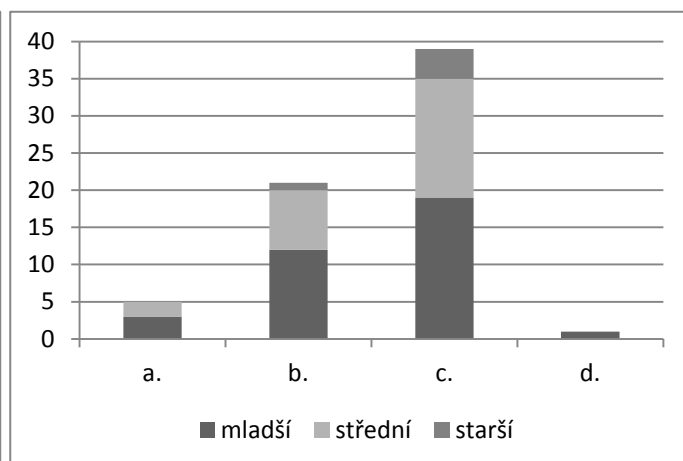
• **Otázka č. 24 – Kterou možnost z následujících čtyř týkající se budoucnosti krajiny a obcí Trutnovska byste spíše vybral/a?**

Cílem následující otázky byl průzkum názoru na budoucí vývoj a představy vzhledu krajiny a obcí a nakládání s životním prostorem regionu. Z těchto důvodů jako v případě otázky 21. jsem zde nabídl dotazovaným čtyři obecné možnosti, mezi kterými měli zvolit (viz příloha č. 2). Ve zjednodušeném znění se jednalo o tyto možnosti: a – vracet krajinu a obce ke stavu před 2. světovou válkou; b – zachovat maximum památek a stavu krajiny z předválečné doby, ale neobnovovat zrušené; c – zachovat z předválečné doby to, co lze využít (neopravovat ruiny); d – zrušit vše z té doby, co by bránilo novodobému vývoji.

Graf 25: odpovědi na otázku č. 24 – starousedlí



Graf 26: odpovědi na otázku č. 24 – přistěhovalí



Respondenti se většinou shodli na možnosti c., tedy se odmítavě postavili například k záchraně zchátralých budov, které nemají jasné využití do budoucna či snaze obnovit původní smysl prostoru, který dnes chátrá a jehož význam v průběhu času zmizel. Spíše se nebrání rušení a přeměně k novému užitku bez ohledu na původní význam a historii. Z grafů 25 a 26 však také vyplývá, že tento postoj zaujali ve větší míře všechny generace skupiny přistěhovalých. Naopak poměrně citliví na proměny prostoru jsou zástupci střední a starší generace starousedlých. Ti volili spíše možnosti a. či b., tedy maximální zachování předválečného stavu obcí a krajiny či dokonce navrácení se k někdejšímu vzhledu. Z výsledků lze vyvozovat, že starousedlí obyvatelé jsou ohledně změn v krajině a charakteru obcí konzervativnější než přistěhovalí. Minimální rozdíly jsou mezi zástupci mladší generace obou skupin.

- **Otázka č. 25 – Je podle Vás důležité zachovat drobné krajinné památky – kapličky, staré stromy, křížky, studánky, pomníky – i v současné době, kdy už často ztratily svůj původní význam?**

V odpovědích na tuto otázku panuje mezi dotazovanými poměrně výrazně shoda, že by se drobné památky v krajině měly zachovávat (viz grafy 13 a 14 v příloze č. 3). Pomocí dotazníkového šetření však již nebylo praktické zjišťovat důvody, proč by se tak mělo činit, nicméně lidé mají k těmto památkám většinou kladný vztah. Potřebný důraz v případě obnovy těchto památek by se měl klást na zapojení běžného obyvatelstva respektive vzbudit ve společnosti zájem o tyto drobné památky. V jistém smyslu problémem může být, že finanční podpora na obnovu často přichází z německé strany (viz kapitola 5.3) od původních obyvatel. Účast českých jednotlivců, běžných lidí není velká a vztah k památkám je tak těžší vybudovat.

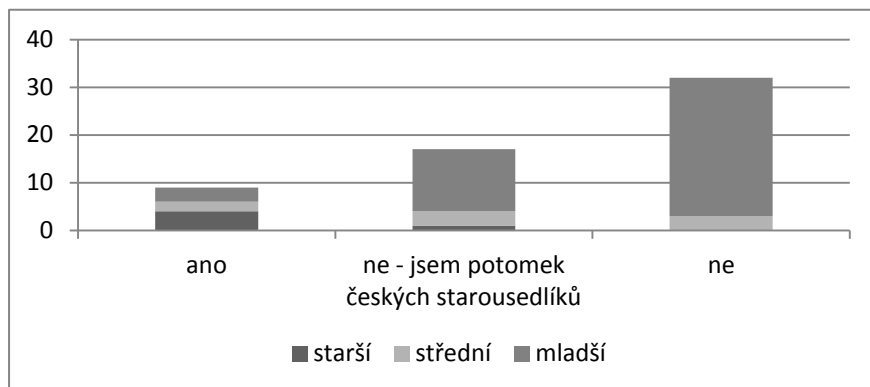
- **Otázka č. 26 – Je smysluplné bojovat o zachování regionálních jedinečností a specifik?**

Také v otázce 26 našli respondenti většinou shodu, že je důležité zachovat regionální specifika (viz grafy 15 a 16 v příloze č. 3). Pravdou je, že otázka je poměrně obecná a každý si může pod pojmem regionální jedinečnost představit mnoho jevů. Přesto kladné odpovědi ukazují, že si lidé přejí žít v identifikovatelném a v určité míře jedinečném regionu, se kterým se mohou ztotožnit.

5.1.2 Specifické otázky respondentům skupiny starousedlých

- **Otázka č. 5 – Označil/a byste se jako sudetský Němec/ sudetská Němka?**

Graf 27: odpovědi na otázku č. 5



Tato otázka hodnotí frekventovanost pojmu sudetský Němec/Němka v současné době, případně ochotu lidí tento pojem veřejně použít a označit se tak,

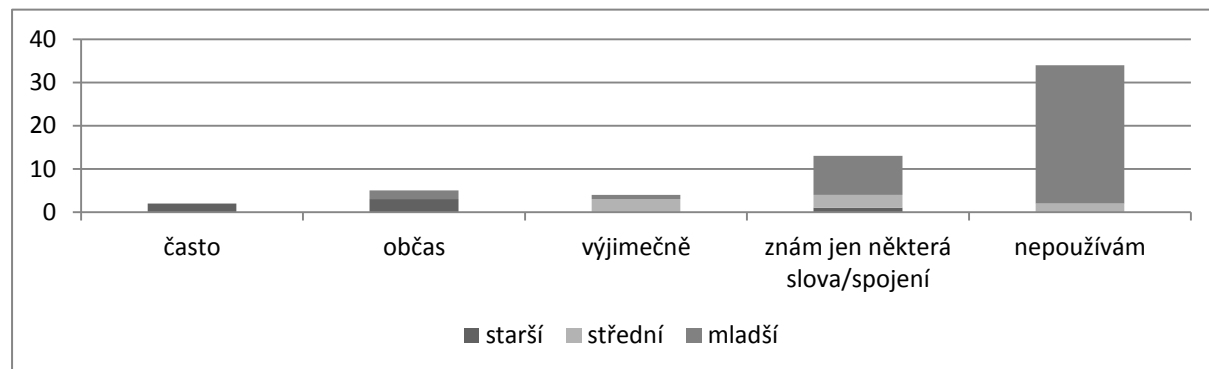
pokud je starousedlíkem s německými kořeny. Označením sudetský Němec se daný člověk zařazuje do jisté kategorie obyvatel Česka a je také regionálně zařaditelný.

Dle očekávání nejvíce kladných odpovědí pochází od starší generace starousedlíků, většina respondentů se za sudetské Němce nepovažuje.

- **Otázka č. 6 a 7 – Používáte místní německé nářečí (dialekt)? Předáváte dialekt mladší generaci?**

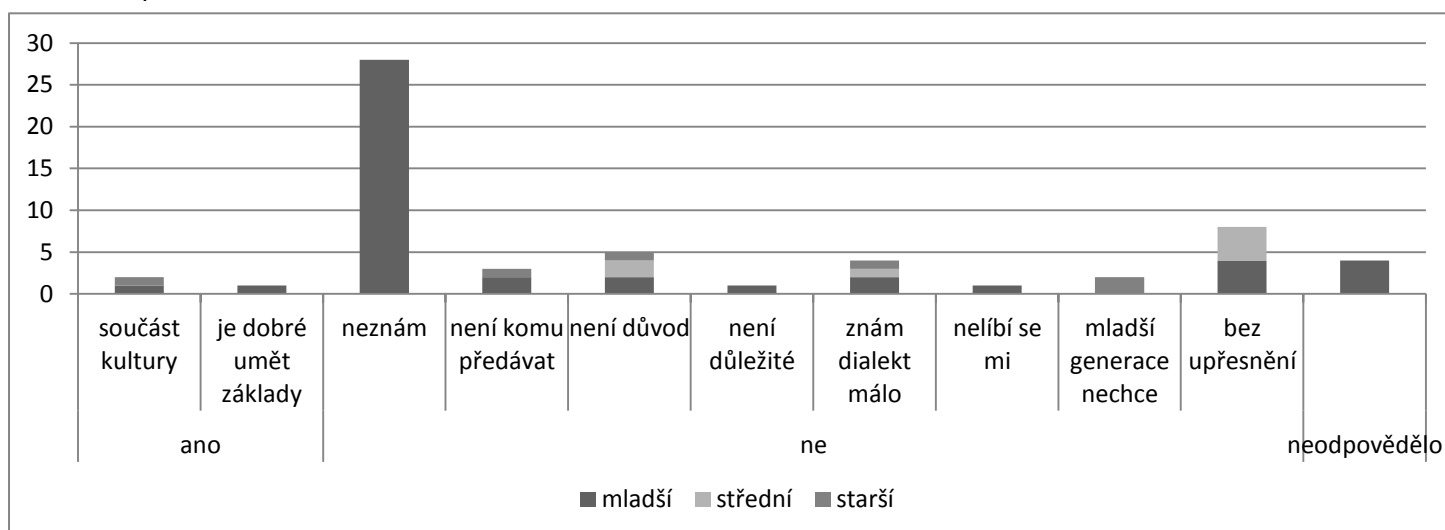
Otázky 6 a 7 v dotazníkovém šetření zde vyhodnocuji společně, neboť na sebe navazují. V grafu 28 jsou vyhodnoceny odpovědi na šestou otázku. Nepředpokládal jsem přílišnou frekventovanost německého dialektu zejména v rámci mladší generace, což se potvrdilo. Většina mladých německý dialekt, který býval na Trutnovsku běžným dorozumívacím prostředkem, nezná. Poměrně dost z nich však slyšelo či zná některá slova či slovní spojení. Německý krkonošský dialekt používají dnes častěji téměř výhradně zástupci nejstarší generace.

Graf 28: odpovědi na otázku č. 6



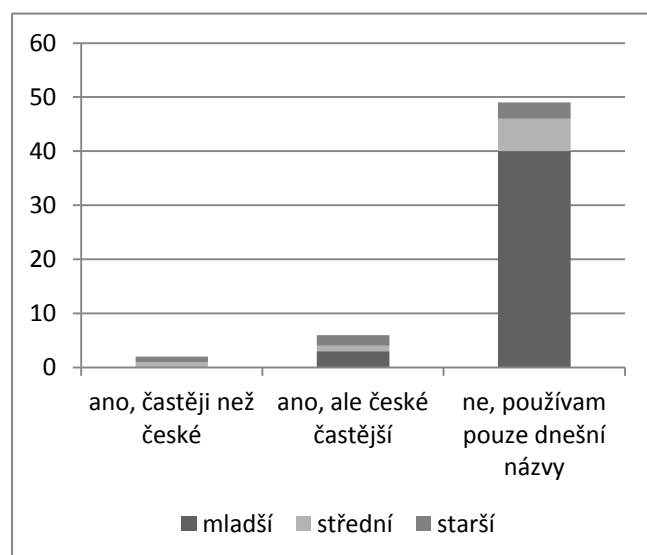
Graf 29 shrnuje výsledné odpovědi na sedmou otázku v dotazníku. Pokud respondenti odpověděli záporně již na otázku číslo 6, bylo jisté, že předávat mladší generaci dialekt nemohou. Neznalost dialektu byla nejčastějším důvodem proč ho nepředávat dál a tento důvod byl výhradní záležitostí mladší generace starousedlíků. Předáváním jazyka předků na další generace se dle mého názoru vytváří kontinuita vnímání prostoru a vazba na vlastní předky. Pouze naprosté minimum respondentů je ochotno dialekt předávat mladší generaci. Starší generace odůvodnila svou nevoli předávat svůj rodný jazyk nechutí mladší generace se jej učit. Nemyslím si, že je v dnešní době místní německý dialekt udržitelný a v budoucnu použitelný. Přesto udržet maximum literárních i ústních památek a (možná spíše pro zajímavost) udržet některé výrazy by mohlo přispět k uvědomění si regionální i vlastní historie a tím také utvářet své regionální vědomí.

Graf 29: odpovědi na otázku č. 7



• **Otázka č. 8 – Používáte pro své okolí původní německé názvy (pro obce, místa v krajině apod.)?**

Graf 30: odpovědi na otázku č. 8



Otázka si klade za cíl zjistit, do jaké míry v myslích současné společnosti na Trutnovsku přetrvává německé názvosloví, ačkoliv bylo po roce 1945 ve většině nahrazeno českým. V rámci dotazníkového šetření byly odpovědi na tuto otázku vytvořeny v obecné rovině, rozsáhlejší odpovědi s některými názvy byly zpracovány v rámci rozhovorů.

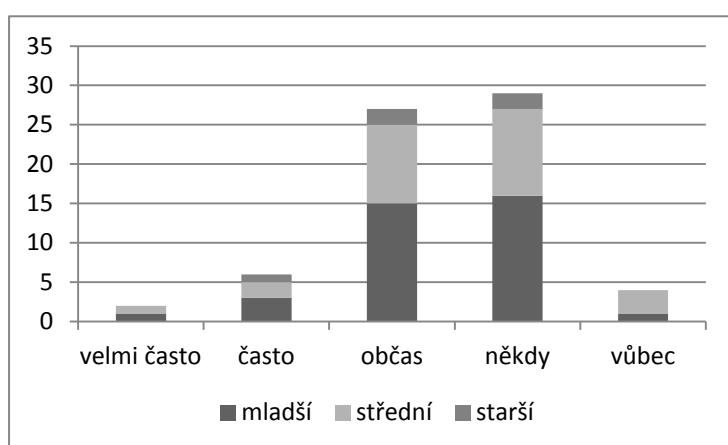
Z grafu 30 vyplývá, že většina obyvatel Trutnovska používá pro své

bydliště názvy oficiální, tedy většinově české. Přesto jisté procento obyvatel zejména střední a starší generace si uchovala pro popis svého okolí názvosloví německé, které se leckdy od českého výrazně liší. I v dnešní společnosti Trutnovska tedy existují stále lidé, kteří žijí v jakési „německé identitě“ a pokud vůbec, používají češtinu až jako druhý jazyk (viz také kapitola 5.2.2).

5.1.3 Specifické otázky respondentům skupiny přistěhovalých

- Otázka č. 9 – Jak často navštěvujete místo (místa) původu vaší rodiny?**

Graf 31: odpovědi na otázku č. 9



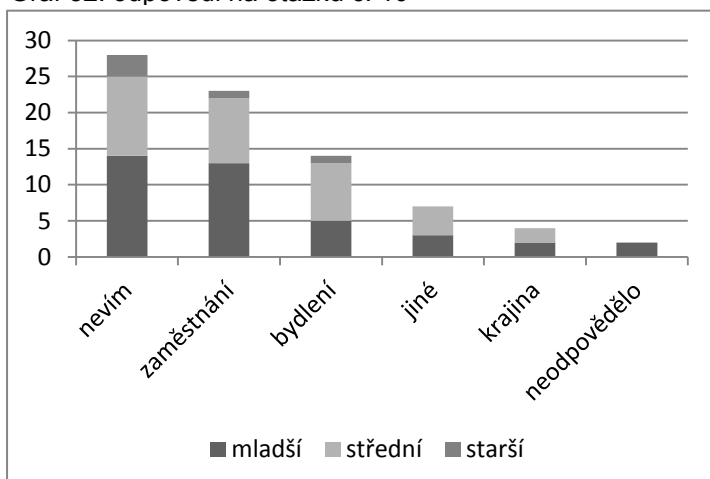
Důležitost této otázky spočívá v získání rámcového přehledu o síle vazeb obyvatel, jejichž předkové nepocházejí z Trutnovska, na místa původu jejich rodin.

Možnosti „velmi často“ a „často“, které by značily silnou vazbu na původní bydliště, a tedy

potenciálně slabší vazbu na místní region označilo málo respondentů. Dotazovaní nejčastěji navštěvují místa původu maximálně několikrát do roka, tedy ani každý měsíc. Výsledné odpovědi značí, že vazba na původní bydliště pravděpodobně není příliš silná, přesto si respondenti určitou vazbu udržují. Odpovědi zejména u starších ročníků také mohou být zkresleny například ztrátou příbuzných v místě původního bydliště a tedy potažmo důvodu se vracet.

- Otázka č. 10 – Jaká byla motivace (Vaše nebo vaší rodiny) přistěhovat se na Trutnovsko?**

Graf 32: odpovědi na otázku č. 10



U střední a starší generace otázkou zjišťují důvody, kvůli kterým se na Trutnovsko přistěhovali oni sami či jejich rodiny. U mladší generace lze navíc do jisté míry zjistit, zda se o tyto důvody vůbec zajímá, jak je pro ní tato znalost

důležitá. Nejvíce respondentů zadrželo možnost „nevím“. U mladší i střední generace může tato skutečnost značit, že se nezajímají o důvody proč jejich rodiče/prarodiče na Trutnovsko přišli a nepovažují to za důležité. U starší generace (ročník 1945 a starší), tedy pamětníků roku 1945 je tato odpověď překvapující, jelikož by dle jejich údajů, které do dotazníku vyplnili, byli oni sami, kteří na Trutnovsko přišli. Odpověď „nevím“ tedy možná zaškrtili z nepozornosti nebo se touto otázkou odmítli více zabývat. Hlavním důvodem příchodu respondentů na Trutnovsko byla možnost zaměstnání, což je pochopitelné vzhledem k tomu, že Trutnovsko bylo silně průmyslovým regionem. Bydlení již bylo pravděpodobně druhotným důvodem.

5.2 Analýza rozhovorů

Jak ukazuje tabulka 7, v rámci kategorie starousedlíků byly provedeny celkem 4 rozhovory a to 3 rozhovory s pamětníky roku 1945 a 1 rozhovor se zástupcem generace potomků. V rámci kategorie přistěhovalých pak byly provedeny 4 rozhovory a to 2 se zástupci generace pamětníků (tedy těch, kteří se osobně na Trutnovsko přistěhovali) a 2 se zástupci generace potomků.

Tab. 7: základní údaje o respondentech pro rozhovory

skupina	respondent	základní údaje
starousedlí-pamětníci	Annelies Taubová	nar. v Černé Vodě u Žacléře roku 1944, současným bydlištěm Žacléř
	Ursula Ludwigová	nar. v Trutnově roku 1930, žila v bývalé osadě Debrné, současným bydlištěm Trutnov
	Rudolf Friede	nar. v Žacléři roku 1937, současným bydlištěm Žacléř
potomci starousedlíků	Marcel Hübner	nar. v Trutnově roku 1974, současným bydlištěm Trutnov
přistěhovalí-pamětníci	Jaroslav Fajfr	nar. v Nové Vsi nad Popelkou roku 1943, současným bydlištěm Trutnov
	Miroslav Šafařík	nar. v Hořicích roku 1926, současným bydlištěm Trutnov
potomci přistěhovalých	Tereza Fajfrová	nar. v Trutnově roku 1996, současným bydlištěm Trutnov
	Elvíra Mádlová	nar. v Trutnově roku 1994, současným bydlištěm Trutnov

5.2.1 Odpovědi na společné otázky

Společné otázky položené v rozhovorech měly umožnit porovnat výpovědi respondentů a zjistit, zda a jak moc se mezi sebou liší respondenti různých skupin a generací.

První otázkou jsem chtěl od respondentů zjistit, jak by odpověděli neznámému člověku na otázku „Odkud jste?“ Odpovědi byly poměrně variabilní. Pan Friede a paní Taubová spolu s Terezou Fajfrovou dali přednost odpovědi „z Krkonoš“. Pan Fajfr použil spojení „ z Trutnova z Podkrkonoší“, pan Hübner „okres Trutnov – bývalé Sudety“, pan Šafařík a Elvíra Mádlová pouze „z Trutnova“ a paní Ludwigová by odpověděla „z Debrného“.

Jak významným byl pro Trutnovsko průmysl, se ukazuje v odpovědích na otázku regionální charakteristiky, tedy toho, čím se Trutnovsko vyznačuje a odlišuje od okolí. Průmyslová minulost se objevila v odpovědích i v modifikaci „upadající průmysl“ či „textilní průmyslová minulost“. Vzhledem k tomu že zástupce každé skupiny a každé generace tuto charakteristiku zmínil, lze předpokládat, že se jedná o obecný znak Trutnovska. Nikoliv však podle výsledků dotazníkového šetření (část 5.1.1), kde se průmyslová minulost či průmysl obecně jako znak neobjevil mezi prvními (nejvýznamnějšími) šesti znaky. Pan Friede a paní Taubová uvedli ještě Krkonoše, paní Ludwigová Sudety a trutnovské pivo, které zmínila i Elvíra Mádlová, pan Hübner nezaměstnanost a německé starousedlíky, pan Šafařík si všímal drobností, které charakterizují spíše samotné město Trutnov – kruhové objezdy a květinová výzdoba podloubí, Tereza Fajfrová uvedla podhůří.

V odpovědi na otázku pohádek, pověstí a regionální literatury uvedl pan Fajfr pověst o trutnovském drakovi, která je v dnešním Trutnově velmi populární. Pan Šafařík se zaměřil na regionální literaturu faktu, tedy Trutnov známý-neznámý (Just 1991) jako knihu o historii Trutnova, která je také jedním ze zdrojů pro tuto práci. Připomněl také obrazy Trutnova a okolí od regionálního malíře Miloše Trýzny. Tereza Fajfrová i Elvíra Mádlová nezmínily žádnou konkrétní píseň, povídku, která by se vztahovala k Trutnovsku. Tereza Fajfrová pouze poznamenala, že pověsti o historii Trutnova jim vyprávěla paní učitelka v Základní umělecké škole (ZUŠ), Elvíra Mádlová uvedla pověst o drakovi a Krakonoše jako regionální bájnou postavu. Starousedlí respondenti té nejstarší generace zmiňovali německou regionální literaturu. Zejména pak píseň *Blaue Berge, grüne Täler* (viz přílohu č. 5), jež by se dala považovat za jakousi regionální krkonošskou hymnu zdejších sudetských Němců oslavující krásy zdejší krajiny. Tato píseň se dnes zpívá na sjezdech místních Němců. Existuje v oficiální německé verzi i ve verzi dialektické. Paní Ludwigová i paní Taubová se na sbírání původní německé regionální literatury zaměřují. Jedním z hlavních zdrojů jsou pro paní Taubovou *Riesengebirgszeitung* – regionální deník vydávaný ovšem v Německu zástupci odsunutých Němců. Paní Ludwigová čerpá ze svých vzpomínek a sepisuje také

blahopřání, krátké povídky (např. o Krakonošovi) či modlitby, které jsou často v německém dialektu. Pan Friede zmínil existenci „spousta“ pohádek „od Rýbrcoulu, a tak.“ Pan Hübner, jako zástupce generace potomků starousedlých již žádnou německou ani českou regionální píseň, pohádku či povídku neuvedl. Zmínil se o historkách a vzpomínkách starousedlíků, které se vyprávějí na německých sjezdech v Žacléři či v Trutnově. Z výpovědí lze vyvodit závěr, že v otázce symboliky, pověstí, pohádek, písní či básní, které by se vztahovaly k Trutnovsku, existuje poměrně významná polarita mezi přistěhovalými, kteří zmínili pouze česká díla a starousedlími z té nejstarší generace, kteří zmínili naopak německá díla. Německá a česká regionální literární či umělecká oblast má jeden významný společný bod a tím je postava Krakonoše/Rýbrcoula (Rübenzahl) o němž existují povídky a pohádky, sochy a další umělecká díla jak německých, tak českých autorů. Zástupci mladších generací se pak vyznačují buď neznalostí konkrétní regionální literatury či umění, nebo znají zejména v současnosti populární a popularizovanou pověst o založení města Trutnova.

Za regionální osobnost označil pan Šafařík současného starostu města Trutnova Ivana Adamce a také kronikáře a historika Antonína Justa. Pan Fajfr se při výčtu osobností orientoval spíše více do minulosti a zmínil továrníka Aloise Haaseho a „básníka“ (pravděpodobně Uffo Horna, na jehož jméno si ovšem nevzpomněl). Za současnou osobnost po dlouhé rozvaze označil místního podnikatele Zdeňka Rintha – majitele kožešnické firmy Kara Trutnov. Tereza Fajfrová také zmínila současného starostu a Jaroslava Dvorského – regionálního literáta a umělce činného na Úpicku. Elvíra Mádlová pak uvedla na prvním místě Samuela Fritze – trutnovského kartografa a misionáře 18. století, Uffo Horna – trutnovského básníka 19. století, po delší rozvaze doplnila současného trutnovského akademika Jiřího Gruse, Václava Havla a poslance Robina Böhmische. Zástupci nejstarší generace starousedlých odůvodňovali svojí neznalost regionálních osobností zejména tím, že žili víceméně v izolaci ve své obci a předválečné osobnosti jako děti nevnímali. Pan Friede zmínil prvorepublikového žacléřského primáře Havlíčka a místního básníka, na jehož jméno si ovšem nevzpomněl. Paní Ludwigová během rozhovoru zmínila továrníky Klugeho a Faltise. Současné regionální významné osobnosti nikdo z nich neuvedl. Pan Hübner jako zástupce mladší generace starousedlíků si žádné osobnosti nevybavil. Ve srovnání s výsledky dotazníkového šetření u respondentů při rozhovorech nebyli vůbec zmíněné významné postavy předválečné kultury jako Karel a Josef Čapkovi. Z odpovědí nelze vyvodit závěr, že by byla patrná polarizace „německé“ a „české“ regionální identity. Také nelze říci, že by poválečnému a současnému Trutnovsku chyběly morální autority, regionální osobnosti, které by spoluutvářely svébytnost regionu. Pravděpodobně však jistým problémem bude malá osvěta mezi společností, nedostatečná prezentace význačných jedinců, která by je udělala obecně známými.

Co se týče společenského a kulturního dění v Trutnově, poznamenal pan Fajfr, že před revolučním rokem 1989 ve městě nepamatuje dnes pravidelné a vyhledávané akce typu oslav výročí bitvy 1866 a podobné. Také si všiml oprav drobných památek typu křížů a kaplí, které připisuje významnější činnosti církve. Pan Šafařík se k současné úrovni společenského života postavil kriticky. Spíše než na konkrétní akce se zaměřil na běžné mezilidské styky, které dle jeho názoru jsou na špatné úrovni. Důvodem je podle něj zejména izolace jedinců vlivem televize a komunikace prostřednictvím počítače. Tedy obecné důvody, kterými nelze příliš charakterizovat přímo Trutnovsko. Tereza Fajfrová i Elvíra Mádlová jako zástupkyně mladší generace se snaží co nejvíce účastnit společenských akcí na Trutnovsku, přičemž poměrně rozsáhlý výčet kulturních a společenských událostí se týkal bezprostředního okolí Trutnova. Obě jsou například členky literárního kroužku, Elvíra Mádlová (dle slov Terezy Fajfrové) sama o regionu píše. Tereza Fajfrová se aktivně účastní organizace studentského majálesu. Vesměs pozitivně hodnotí kulturní život v Trutnově zejména po vybudování společenského centra Uffo. Podle Elvíry Mádlové je hlavním problémem společenských akcí, že je lidé příliš neznají a nechodí na ně. Rozmanitost a množství je dostačující. Lokalizace a charakter společenského života v předválečné době a jeho vývoj v době poválečné z pohledu respondentů nejstarší generace starousedlíků byl již výše popsán. Vzhledem k věku respondentů jsem nepředpokládal významnou participaci na společenském dění na Trutnovsku v současnosti. Cenné je však jejich hodnocení dnešního života ve městě. Co se týče Žacléře, odkud tito respondenti pocházejí, je zde patrný úpadek společenského života. Hlavním důvodem dle tázaných je úbytek mladé generace a také odlišný způsob trávení volného času a to u televize či počítače. Pan Friede líčil, jaká je dobrá úroveň a údržba tradic například v Rakousku či Bavorsku, kde se konají poutě, posvícení, hrají místní kapely. Toto alespoň na Žacléřsku zcela zapadlo. Co se osobní účasti na akcích ve městě týče, zmínila se pouze paní Taubová o svých občasných účastech na sjezdech Němců v Žacléři. I pan Hübner kritizoval úroveň společenského života v Žacléři a okolí a také upozornil na nedostatek mladých (on sám patří spíše do střední generace). Mluvil také o akcích, které ještě třeba před 20 lety pořádali místní Němci a jejich příbuzní z Německa. Ovšem těchto akcí se široká veřejnost neúčastnila.

Součástí problematiky společenského života, který je dle mého názoru jedním ze základních indikátorů „zdraví“ místní společnosti, a účasti na něm, byla i podotázka týkající se aktivní participace respondentů na rozvoji veřejného prostoru. Ze zástupců generace pamětníků je velmi aktivní ve spoluutváření veřejného prostoru pan Šafařík. Ten v rámci Klubu seniorů spolupracoval na několika projektech a k vytváření veřejného prostoru se aktivně vyjadřuje. Jistý počin v rozvoji veřejného prostoru uvedli i Tereza

Fajfrová či Marcel Hübner, oba se podíleli na vyčištění rybníku v zahrádkářské kolonii na Nových Dvorech.

Dalším bodem rozhovorů byla otázka hrdosti na region. Pan Šafařík se označil za trutnovského patriota. Odpovědí na otázku, co to podle něj znamená, bylo: „Například nenechám dopustit na pivo Krakonoš a trutnovský záležitosti.“ Dále uvedl, že se snaží, aby se do obecného povědomí dostalo spojení „Trutnov – brána Krkonoš“. „Branou do Krkonoš“ je prý dnes bráno spíše nedaleké Vrchlabí, ze kterého ale není, dle slov pana Šafaříka, krkonošské panorama tak dobře vidět. Ohledně vztahu pana Šafaříka k městu Trutnovu zde uvedu ještě jeden jeho citát: „Přecijenom se vo tom městě můžete něco dozvědět, když čtete, ale já to beru jináč, já, co se týče města, to prožívám.“ Pan Fajfr zmínil Uffo a kvalitní kulturní program, vnučka Tereza pak uvedla pověst o drakovi a akce s ní spojené. Pan Hübner je hrdý na hornickou slávu Žacléře v minulosti a na s ní spojené objekty. Co se vztahu společnosti k životnímu prostředí týče, vyjádřil pan Šafařík optimistický názor, že dnes lidé o své soukromé, ale postupně i o veřejné pozemky začínají lépe pečovat. Tento trend by mohl naznačovat, že po téměř 70 letech od odsunu a po 25 letech od pádu socialistického režimu a návratu soukromého vlastnictví se vztah k prostředí, ve kterém společnost v pohraničním Trutnovsku žije, se začíná utužovat, zlepšovat.

5.2.2 Odpovědi na specifické otázky

Významná v oblasti Trutnovska je otázka sudetství. Existuje v běžném životě dnešních starousedlých? Jak z odpovědí vyplynulo, pojem „sudetský Němec“ (jelikož všichni tázaní respondenti skupiny starousedlých mají německé předky či jsou sami Němci) není mezi starousedlíky ani jejich potomky obvyklý. Cítí se však být Němci. Přesto je, co se jejich národní identity patrná jistá schizofrenie. Slovy pana Friede: „U Čechů jsme byli Němci a u Němců jsme Češi.“ Pan Hübner hovořil také o německé povaze, která mu dle jeho slov ne vždy v českém prostředí pomáhá – například v komunikaci s úřady a s jeho nároky na činnost institucí. Významnou součástí regionální identity – troufám si tvrdit spíše přežívajícího reliktu německé regionální identity – je dialekt. Všichni dotazovaní zástupci starousedlíků včetně pana Hübnera jako zástupce mladší generace místním německým dialektem hovoří a to zejména s německými spoluobčany a přáteli. Vytláčen češtinou z veřejného prostoru, stal se dialekt základním dorozumívacím prostředkem zejména na setkáních místních Němců s Němci vysídlenými. Tato setkání se například v Žacléři konají dvakrát do roka, ovšem účast se vzhledem k věku členů neustále snižuje. Paní Ludwigová mluvila v souvislosti s dialektem o „krkonoštině“, zatímco pan Friede použil pojem „žacléřština“. Z dialektu se dle mých zkušeností i z odpovědí respondentů

ve veřejném prostoru obcí a měst nedochovalo prakticky nic. Některé neoficiální a pomístní názvy si však uchovaly, pokud ne původní znění, alespoň základ slova. Příkladem může být stráž nad porcelánkou v Žacléři zvaná „Polák“ z německého „Polaberg“. V běžném rozhovoru s českou populací používají starousedlí české geografické názvy pro své okolí. Jinak tomu je však s názvy někdejších německých, dnes polských vesnic za hranicí. Zde měli respondenti problém vybavit si současný polský název a někdy si na něj nevpomněli vůbec. Paní Taubová používala název Schömberg pro dnešní Chełmsko Śląskie a Grüssau pro dnešní Krzeszow. Lze vycházet z předpokladu, že ačkoliv, dle slov starousedlých, byly před změnou státních hranic tehdejší německé vesnice a sudetské vesnice na Žacléřsku vztahově velmi propojeny (byly vlastně součástí jednoho malého regionu), po změně politických hranic došlo k úplnému přerušení vazeb. Změna německých názvů v polské se tedy zdejší obyvatelé „minula“, kdežto české názvy byli nuceni v běžném životě používat.

Generace starousedlíků-pamětníků se shoduje v tom, že mladší generace, a to i jejich vlastní děti a vnoučata, místní dialekt prakticky nezná, ale často se učí spisovnou němčinu. Ve většině případů zástupci mladší generace znají některá slova, která odposlechli při konverzaci rodičů resp. prarodičů s jejich německými přáteli. Aktivní předávání dialektu ze strany rodičů/prarodičů svým potomkům probíhá naprosto minimálně, protože v komunikaci se svými vrstevníky jej nemohou použít. Dle slov paní Ludwigové vnoučata umí například modlitbu před večeří v němčině, či malá vnučka paní Taubové používá odposlechnutý výraz „wompe“ pro břicho.

Co se týče otázky zvyků, které respondenti udržují do dnešních dnů, a tedy přetrvaly i přes odchod německých obyvatel, je jejich výčet skromný (například již zmíněné modlitby před večeří, či, jak zmínila paní Taubová, že na Štědrý den nesmí viset prádlo na šňůrách, aby se nikdo neoběsil). Dle slov paní Taubové by zvyky udržovali, kdyby bylo s kým. Zvyky a tradice byly zřejmě potlačeny a přerušeny zejména odloučením rodin a jejich majetku, který jim byl konfiskován. Společenský život se za dob první republiky a ve válečných letech často odehrával přímo doma, kde se sešla široká rodina a známí. Veřejně se lidé scházeli v hostincích, kterých bylo v každé obci hned několik, ve městech pak například plesy, kterých bylo mnohem více než dnes (např. v Žacléři až 8 ročně, dnes 1). Pokud se zaměřím na Žacléřsko (odkud pocházejí 2 z dotazovaných respondentů) a frekvence vazeb (mezilidských, pracovních, aj.), je zřejmé, že se jednalo o mnohem uzavřenější region, než je tomu dnes. Silnější vazby měl tento region s blízkými německými (dnes polskými) obcemi než například s Trutnovem. Větší uzavřenost regionu byla také daná nízkou mobilitou obyvatel. Zdejší průmysl (porcelánka, textilní továrna, pivovar, uhelné doly a další) uživily rozmanité služby a maloobchod. „Dřív jste nemusel město opustit, protože bylo všechno.“ (pan Friede). Tato uzavřenost spolu s nízkou mobilitou, připoutala místní obyvatele úzce k jejich bydlišti a nejbližšímu okolí.

Všichni respondenti skupiny starousedlých pamětníků uvedli, že někdo z jejich příbuzných či známých odešel mezi lety 1945 až 1968/69 do Německa a to zprvu nedobrovolně během odsunu, později však dobrovolně, zejména za vylepšením jejich životní situace. Který faktor byl pro dotazované respondenty rozhodující při řešení dilematu, zda odejít či zůstat? Je nutné opět zdůraznit (jak už bylo napsáno v kapitole 3.2.2), že z Trutnovska během let 1945 a několika následujících neodešlo tolik původních obyvatel, jako v jiných částech Sudet zejména kvůli nutnosti udržet zde průmysl. V době migrační vlny v 60. letech, kdy odcházela jakási druhá vlna sudetských Němců, tentokrát svobodně, měli i tázaní respondenti blízko k odchodu z regionu do Německa. Paní Ludwigová i paní Taubová uvedly, že se před největší vlnou dobrovolných odchodů Němců vdaly a zařídily si bydlení. Jistota zaměstnání a sňatek byly hlavními důvody, proč zde zůstaly. Počešťování prostoru a zavedení češtiny, jako úřední řeči nemělo na osobnosti respondentů a jejich život v regionu tak velký vliv vzhledem k jejich věku. Jako děti velké společenské změny nevnímali. Odcizení od domovského regionu si zpětně nikdo z dotazovaných starousedlých pamětníků nepřipouštěl. Tehdejší situaci však popsala paní Ludwigová takto: „Ani jsem se necítila jako v cizím prostředí. Ale my jsme se cejtili takový pozadu.“ Dodnes používá češtinu pouze jako oficiální dorozumívací prostředek zejména s úřady a oficiálními místy.

Hlavním impulsem, proč respondenti skupiny přistěhovalých-pamětníků opustili původní bydliště a přišli na Trutnovsko, byla nabídka zaměstnání v průmyslových podnicích a snadné sehnání bydlení. Ačkoliv se většina obyvatel přistěhovala z blízkého Úpicka, respondenti pan Fajfr a pan Šafařík přišli z Nové Vsi nad Popelkou respektive z Hořic. Oba se shodli ve výpovědi, že prvním dojmem z Trutnovska byla krásná krajina a zanedbané, špinavé město Trutnov. První kontakty se dle slov pana Fajfra vytvářely zřejmě mezi dalšími přistěhovalými Čechy, zejména v Horním Starém Městě – novém sídlišti, kam se tito stěhovali. Znamé mezi starousedlými si Fajfroví vytvořili až jako členové Střediska česko-německého porozumění Trutnov (Begegnungszentrum). Pan Šafařík zmínil, že v prvních poválečných letech lidé často korzovali a seznamovali se na náměstí. Tato tradice postupně zcela zapadla.

Z rodinných zvyků, které si přenesli ze svého rodiště, zmínil pan Fajfr tradici pečení domácího chleba, pan Šafařík stále udržuje tradici nošení nedělního obleku a procházky po okolí. Jako sportovně založená rodina chodí Fajfroví každý rok na Sněžku. Tuto tradici tedy zavedli až po přestěhování se do Trutnova. Pan Šafařík žádný specifický zvyk, který by zde začal praktikovat, nevedl.

Ohledně impulsů k opuštění Trutnovska zmínil pan Fajfr poměrně výhodné nabídky na bydlení v Praze. Do Prahy se nepřestěhoval dle jeho slov hlavně kvůli místnímu čistému ovzduší a krásné krajině, kterou označil za velkou devízu tohoto regionu a zároveň charakterem krajiny ho připodobnil k regionu Lomnicka, odkud pochází. Tedy nepřímo

připustil vliv charakteru krajiny na jeho osobu. Oba respondenti–pamětníci uvedli, že místa svého bydliště navštěvují. Pan Fajfr s rodinou poměrně často tráví na statku v Lomnici nad Popelkou (odkud je jeho žena) víkendy. Pan Šafařík jezdí do Hořic asi 4x ročně, ovšem vzhledem k jeho věku a k úmrtí jeho tamějších známých a příbuzných se tato frekvence snižuje.

Společným bodem rozhovorů s pamětníky bylo zhodnocení proměn krajiny Trutnovska. Zástupci skupiny přistěhovalých pánové Fajfr a Šafařík se v odpovědi shodli, že Trutnovsko dnes již nemá průmyslový charakter, jímž bylo po dvě staletí charakteristické. Pan Fajfr se zaměřil v odpovědi i na horskou oblast, kde se staví hotely a sídla prominentů a značně přibylo sjezdovek a lanovek, což ohodnotil negativně. Naopak velkým pozitivem jsou postupné opravy drobných památek, které jsou dle něho znakem vyspělé kulturní společnosti. Pan Šafařík se věnoval hlavně proměně rázu města Trutnova. Podstatnější změny k lepšímu vzhledu nastaly až v 90. letech. Pan Friede ze svého pohledu ohodnotil proměnu krajiny v okolí Žacléře. Dnešní stav považuje za nejhorší v jeho životě, neboť mnoho domů je rozpadlých, opuštěných, továrny jsou zrušené. Na polích roste šťovík nebo řepka olejka místo lučního kvítí, jak je tomu třeba v Rakousku. Za příčinu tohoto stavu považuje chybějící kontinuitu vlastnictví pozemků. V podobně kritickém duchu se vyjádřila i paní Taubová, ovšem jako pozitivní označila opravy pomníků či instalace laviček v její rodné Černé Vodě, na kterých se podílel Dieter Illner (také v části 5.3). Pro paní Ludwigovou je špatnou zprávou rušení továrních objektů někdejších textilek. Vzpomínala, že po odsunu mnozí příchozí záměrně ničili německé památky, bořili kříže a demolovali kapličky a naopak ocenila, že se dnes investuje do jejich oprav. Také se podivila nad tím, že památníky na oběti první světové války se opravují a oběti se pravidelně uctívají, kdežto pro oběti 2. světové války a poválečných událostí chybí na Trutnovsku důstojný pomník.

U respondentů ze skupiny „potomků přistěhovalých“ jsem potřeboval zjistit, jak dotazovaní znají původ své rodiny, odkud jejich předci na Trutnovsko přišli a jak je pro ně tato znalost důležitá. Tereza Fajfrová uvedla, že z otcovy strany rodina pochází „odsud“, přičemž doplnila, že pochází ze Semilska, které tedy zahrnuje do jednoho regionu s Trutnovskem. Z matčiny strany pak rodina pochází z Českého Krumlova. Příbuzné v jižních Čechách navštěvují „jak jen to je možné“ a tedy 5–6krát do roka. Elvíra Mádllová původ rodiny zjišťovala v průběhu rozhovoru, do té doby jej neznala. Uvedla Litomyšlsko. Z výpovědí obou tázaných pak vyplynulo, že původ svých známých ani své rodiny příliš neřeší. Tereza Fajfrová uvedla, že „to fakt není téma, na který bysme se úplně bavili.“ Mezi zástupci mladší generace je tedy dle těchto výpovědí otázka původu podřadná a často své kořeny lidé této generace ani přesně neznají.

5.3 Proměna krajiny a drobné památky v krajině

Cílem této části bakalářské práce není primárně hodnocení proměny krajiny ve smyslu například změn v land use, ale spíše zhodnotit úroveň vztahu obyvatelstva Trutnovska ke krajině, která byla po staletí utvářena a zabydlena společností, jejíž vliv na ní byl po roce 1945 náhle ze značné části ukončen. Za výrazné stopy „obyčejné“ společnosti v krajině považují staré cesty – úvozy, významné stromy a zejména mnoho drobných památek, jejichž stavbě předcházela záměr či událost, která dnes třeba již upadla v zapomnění, ale pro tehdejší obyvatele památka mohla být připomínkou oné události, člověka. Ochrana a úroveň péče o drobné památky v krajině se netýká pouze péče o staré německé hroby, pomníky či jiné památky generací původních sudetských obyvatel, ale souvisí i s celospolečenskou změnou přístupu k sakrálním památkám typu křížků a kapliček, které pro dnešní většinovou společnost nemají původní náboženský význam, ale mají zejména význam estetický.

Zaměřil jsem se také na charakteristiku vztahu obyvatel ke vzhledu obcí a měst na Trutnovsku pomocí porovnávání vzhledu předválečného z historických fotografií a současného. Radikální překotné proměny charakteru krajiny a obcí jsou dle mého názoru znakem neúcty obyvatel k obývanému prostoru, ke kontinuitě jeho vývoje a poukazují na lhostejnost k životnímu prostředí vycházející i z nedostatečně silného emocionálního vztahu k obývanému prostředí. Tato kapitola vychází z teoretického rámce v části 2.2.

V záležitostech obnov drobných památek jsou na Trutnovsku a Žaclěřsku činní zejména němečtí rodáci žijící dnes v Německu, kteří zde vyhlašují sbírky a opravy dotují. Velmi činný je v této činnosti pan Dieter Illner, rodák z Černé Vody u Žaclěře, který finančně i svou přítomností podpořil hned několik oprav křížů a památníků, které do té doby ležely bez povšimnutí v katastrofálním stavu – např. Lahmerův a Hamplův kříž v Černé Vodě či pomník obětem 1. světové války v Černé Vodě od regionálního sochaře Emila Schwantnera. Z českých zástupců se mezi finanční podporovatele oprav drobných památek zapisují zejména firmy – např. Bowling-centrum Trutnov s. r. o., Keramtech, spol. s. r. o. nebo Köstner CZ s. r. o., dále pak město Žaclěř (realizaci opravy zajišťují technické služby města). Výraznější finanční podpora od jednotlivých Čechů či organizovaná veřejná sbírka však chybí, případně se jedná o drobné částky anonymních dárců. Klimeš (2007, s. 287) však vyjadřuje nad budoucností krajiny zejména Krkonoš a blízkého okolí optimismus: „V Benecku se o nápravu (škod v krajině) příkladně zasazuje obec, ve středních Krkonoších třeba občanské sdružení Zdravé Krkonoše, v údolí Úpy tím okolo galerie Veselý výlet a Hradní společnost Aichelburg. V mnoha případech výrazně přispívá Správa KRNAP, někdy obce a privátní osoby. Nejen ti, co se na obnově památek podílejí, si nedovedou

představit jejich opětovné ničení a to nejen s ohledem na vložené prostředky a vynaložené úsilí. Už je znají, rozumí jejich vývoji, staly se součástí běžného života.“

Pichler (2009) vyjadřuje radost a potěšení, že od druhé poloviny 90. let dodnes probíhají na Trutnovsku a v Krkonoších opravy starých křížů, křížových cest, kaplí a dalších drobných památek. Jako příklady uvádí hřbitovní kříž v Čermné, kapli sv. Anny v Hořejším Vrchlabí, společný válečný hrob z bitvy roku 1866 ve Vlčicích či sochu sv. Jana Nepomuckého tamtéž. Dalším příkladem může být plánovaná rekonstrukce kapličky v bývalé obci Bystřice. Zástupci Česko-německého fondu budoucnosti, pravděpodobného hlavního mecenáše opravy, řekli, že „vesnický kostel, kaplička u cesty, zchátralá synagoga – stavební památky tohoto typu jsou důležitými mosty mezi minulostí a současností. To platí především v obcích v českém příhraničí, dříve osídlených německým obyvatelstvem. O renovaci stavebních památek usilují nejenom místní občané, ale často i bývalí němečtí obyvatelé obce. Díky česko - německé spolupráci může řada těchto staveb znovu ožít a získat tak zpět část své ztracené identity.“ (Trutnovinky, 2. 4. 2014 – dostupné z: <http://www.trutnovinky.cz/zpravy/aktuality/2014/duben/kaple-v-byvale-osade-bystrice-chatrakrnap-ma-v-planu-ji-opravit/>)

Současným trendem v rozvoji města Trutnova je vracet historické centrum do podoby, jakou mělo ve 20. letech 20. století. 12. 9. 2009 byla na původním místě na náměstí instalována kopie sochy rakousko-uherského císaře Josefa II. (viz článek <http://archiv.trutnovinky.cz/index.php?gid=18638>), v průběhu roku 2013 došlo k odstranění arboret z 80. let a osazení horní části náměstí stromořadím (které však v původní podobě náměstí chybělo). Dalším plánem radnice je výměna veřejného osvětlení kopiemi lamp té doby. (viz článek <http://www.trutnov.cz/mesto-trutnov/krakonossovo-namesti-ziska-zpet-podobu-kerou-melo-na-pocatku>) Otázkou je, proč radnice zvolila právě sochu Josefa II. a ne spíše regionální osobnost jakou byl Uffo Horn, jehož busta nahradila sochu Josefa II. v roce 1924. Možná je to obecný trend plánů a vizí na radnici – chce město významnější, než pouze regionální centrum. Tomuto trendu odpovídají také akce konané ve společenském centru UFFO. Festivaly, které se zde pořádají, jsou minimálně celorepublikově unikátní a významné (například festival CirkUFF).

Významným regionálním aktivistou v oblasti udržování a obnovy krajiny je již zmíněný krajinný ekolog Pavel Klimeš. V knize Krajina Krkonoš v proměně století se uvádí, že „rodinná firma Klimeš provádí stavební práce při obnově kulturního dědictví, především horských chodníků, dřevěných staveb a drobných památek.“ (Klimeš 2007, s. 303) Svou prací přispěl k obnově mnoha drobných památek v Krkonoších a publikační činností v oblasti krajinné ekologie a paměti krajiny také ke společenské osvětě.

Zdroj: www.staretrutnovsko.cz



TRUTNOV – KRAKONOŠOVO NÁMĚSTÍ (STAV NA POČ. 20. STOLETÍ A V ROCE 2014)

Zdroj: www.staretrutnovsko.cz



TRUTNOV – BÝVALÁ ETRICHOVA TOVÁRNA (STAV KON. 19. STOL. A V ROCE 2014)

Zdroj: www.staretrutnovsko.cz



TRUTNOV – ULICE NA STRUZE (STAV KON. 19. STOL. A V ROCE 2014)

Zdroj: www.staretrutnovsko.cz



TRUTNOV – NÁMĚSTÍ REPUBLIKY (STAV K ROKU 1957 A 2014)

Zdroj: www.staretrutnovsko.cz



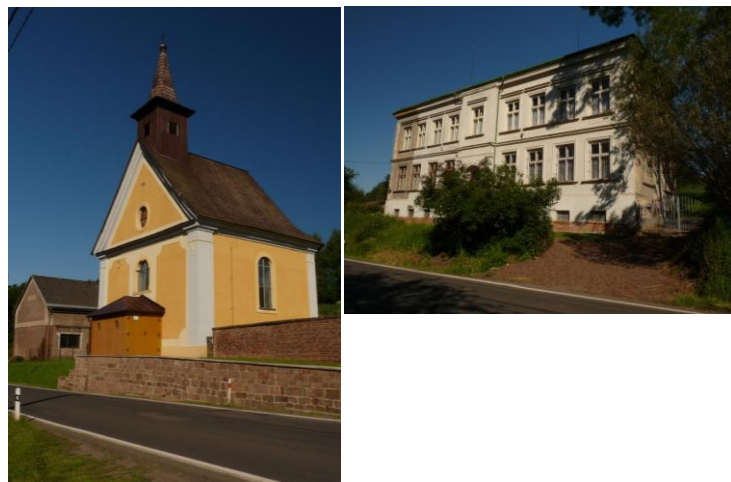
ŽACLĚŘ – ULICE J. A. KOMENSKÉHO (STAV KON. 19. STOL. A V ROCE 2014)

Zdroj: www.staretrutnovsko.cz



ŽACLĚŘ – POHLED V ROCE 1901 A V ROCE 2014

Zdroj: www.staretrutnovsko.cz



BABÍ – KAPLIČKA A ZÁKLADNÍ ŠKOLA (STAV 1942 A 2014)

Zdroj: www.staretrutnovsko.cz



BERNARTICE – 1938 A 2014

Zdroj: www.staretrutnovsko.cz



TOVÁRNY V HORNÍM STARÉM MĚSTĚ – 1899 A DEMOLICE NĚKDEJŠÍ KLUGOVY PŘÁDELNY LNU – 2014

6 ZÁVĚR

Od roku 1945, kdy došlo k vysídlení značné části německého obyvatelstva a následné celkové několik let trvající sociální proměně českého pohraničí, do kterého spadá i region Trutnovska, uplynulo k roku 2014 již 69 let. Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zda se i po tolika desetiletích může odlišovat obyvatelstvo starousedlé, jehož rodinné vazby na region sahají mnoho let před rok 1945, a obyvatelstvo po roce 1945 přistěhovalé. Je pohled obou skupin, po desetiletích společného soužití v jednom regionu, na tento region totožný? Sdílejí obě skupiny stejné hodnoty, liší se nějak jejich prostorové vědomí, regionální vědomí? Existují mezigenerační rozdíly ve vztahu k regionu, k jeho vnímání?

Zejména z provedených rozhovorů vyplynul zásadní rozdíl v regionálním vědomí oproti současnosti. V období před rokem 1945 i několik desítek let po něm existovaly na území Trutnovska téměř samostatné obce. Ve výrazně průmyslové oblasti byli obyvatelé těchto obcí silně vázáni na obec a místní továrny. Žili na malém prostoru, nestěhovali se, necestovali na velké vzdálenosti. Žili v menším regionu, než je tomu dnes. Současný úpadek průmyslu a často úpadek obcí (např. na Žacléřsku) nutí obyvatelstvo dojíždět za prací, být více mobilní. Prvním velkým centrem je město Trutnov a ten je dnes výrazněji celoregionálním centrem, než tomu bývalo v minulosti.

Starousedlí pamětníci roku 1945 a někteří jejich potomci si dodnes uchovali reliktní znaky života v malém regionu například v podobě znalosti německého dialektu, jehož jazyková podoba byla specifická pouze pro malý region. Příkladem takového dialektu je „žacléřština“ (slovy pana Friede), jazyk specifický pro okolí města Žacléře. Protože však bylo spíše na překážku používat němčinu či dialekt na veřejnosti po roce 1945, mladší generace jej neznají. Taktéž staré rodinné zvyky byly po roce 1945 potlačeny, protože velké rodiny byly často odloučeny. Přesto některé zvyky typické pro německy mluvící obyvatelstvo se do dnešních dnů v některých rodinách udržely (př. modlitby v dialektu před večeří). Je otázkou, zda se udrží i po odchodu nejstarší generace místních obyvatel. Hlavními prvky regionální identity předválečné doby, které se dodnes udržely, zůstaly drobné památky, pomníky, sochy a další hmotné památky, případně literární památky. Hypotéza 3, tedy že dodnes přetrvaly prvky regionální identity vyvíjející se do roku 1945, se potvrdila.

V odpovědích na otázky v dotazníkovém šetření nebyly zaznamenány nějaké velmi výrazné odlišnosti mezi skupinou starousedlých a přistěhovalých. Přesto jisté odlišnosti jsou patrné. Obecně větší shoda je v odpovědích mladší generace, kde došlo k nivelizaci pohledů a názorů a rozdíl v původu se prakticky neprojevuje. Společným znakem regionální identity Trutnovska jsou Krkonoše možná výstižněji horizont Krkonoš. Jsou prostředkem pro lokalizaci sebe sama mimo region, identifikačním znakem, s jejich přítomností je spojený

každý den v regionu. V současnosti se objevily další dva důležité znaky, charakteristiky Trutnovska, které v jistém pohledu mají znak módního trendu. V jistém smyslu je však lze považovat za znaky „nové regionální identity“. Jsou jimi trutnovský drak a společenské centrum UFFO. Oba tyto prvky spojují zejména mladou generaci, popřípadě generaci střední, zástupci starší generace se s těmito novými prvky ztotožňují výrazně méně. Fakt, že oba znaky se úzce vztahují k městu Trutnovu a přesto jsou regionálními znaky, ukazuje na význam města pro celý region. Při rozhovorech, které umožnily hlubší ponor do regionální symboliky a charakteristiky, vyplynul však v dotaznících opomíjený znak a to průmyslová minulost. Zejména u zástupců starší generace vyvolal úpadek zdejšího průmyslu a zavírání či demolice starých továrních objektů nostalgii a emoce. S továrnami byla spojena značná část jejich života včetně dětství a jejich zrušením se uzavřela důležitá kapitola historie Trutnovska. Žádný znak totožnosti regionu, charakteristika a prvek regionální identity, který by nahrazoval někdejší statut významného průmyslového regionu, v současnosti neexistuje.

Významnější rozdíl mezi skupinami přistěhovalých a starousedlých byl v lokalizaci sebe sama, kdy variabilita odpovědí u přistěhovalých byla větší. Někteří z nich také projeví jistou nesounáležitost s regionem, když uvedli, že jsou z oblasti/obce, která se v regionu nenachází a odkud pravděpodobně oni sami pocházejí. Poměrně překvapivým výsledkem je také vyšší zájem o regionální historii u zástupců skupiny přistěhovalých a větší ochota připomínat historii sudetských Němců a období 1. poloviny 20. století na Trutnovsku. Naopak ochotu prožít na Trutnovsku celý život respondenti skupiny přistěhovalých projeví nižší než zástupci skupiny starousedlých.

Celkově však mohu říci, že v odpovědích jak v rozhovorech, tak v dotaznících jsou rozdíly patrné spíše mezi generacemi respondentů, než mezi přistěhovalými a starousedlými. Hypotéza 2 se tedy potvrdila jen částečně, rozdíl v odpovědích není výrazný ani mezi starší generací obou skupin. Tento výsledek by mohl být vysvětlitelný tím, že v podstatě nejstarší respondenti prožili na Trutnovsku prakticky totožnou dobu. Přelomový rok 1945 prožili starousedlí jako malé děti, většinu života strávili v českém prostředí po boku přistěhovalých a sdíleli stejný prostor a čas.

Syndrom cizího respektive odcizeného území se u střední a mladší generace nijak neprojevil. V případě mladší generace je důvodem potenciálního odchodu z Trutnovska zejména vidina kvalitního vzdělání a perspektivního zaměstnání ve větších městech. V případě starší generace se jistým způsobem projeví změny v sociálním i životním prostředí po roce 1945 u zástupců skupiny starousedlých. Na přímou otázku, zda se cítili někdy ve svém bydlišti cize a zda se jim jejich domov odcizil, odpovídali záporně. Mnoho známých i rodinných členů na Trutnovsku po roce 1945 zůstalo a pracovalo v místním průmyslu. Přímou tázání respondenti si nepřipustili, že se jim jejich bydliště odcizilo a že by

měli silné tendence Trutnovsko opustit. Jak z rozhovorů však vyplynulo, mnohem těžší zůstat bylo pro generaci jejich rodičů, kteří prožili polovinu života v německém prostředí a se změnami po roce 1945 se špatně vyrovnávali. Hypotéza 1 se tedy nepotvrdila pro generaci starousedlíků-pamětníků, nicméně by pravděpodobně platila pro generaci jejich rodičů. Stárnoucí německá komunita prokazuje dodnes silnou vazbu na region svého původu. Pravidelně se do Trutnova, Žacléře i dalších obcí, které náležely „německému“ Trutnovsku sjíždějí Němci, kteří region opustili, aby se setkali s příbuznými, kteří zde zůstali. V Německu vycházejí regionální noviny (např. Riesengebirgszeitung), tamní Němci složili „hymnu krkonošských rodáků“ oslavující region (viz přílohu č. 5), někteří dotují opravy místních památek. Potomci těchto vysídlenců v Německu však již k Trutnovsku mají vztah minimální.

Současné regionální vědomí má jeden významný konstantní prvek, tím jsou Krkonoše. Jako krkonošský region bylo Trutnovsko vnímáno jak před rokem 1945, tak po něm, ačkoliv se většinou rozlohy nachází v Podkrkonoší. Zdá se, že dalším výrazným prvkem, který lze považovat za stavební kámen současného regionálního vědomí je budova Společenského centra Trutnovska – UFFO a akce, které se v ní konají. Někteří respondenti vyjádřili hrdost, že se UFFO v Trutnově postavilo, obecně vyvolává jak budova, tak kulturní akce pozitivní ohlasy a je jakýmsi středobodem, kde se příležitostně scházejí lidé z celého regionu a to všech generací. Znovuobjevování prvků předválečné regionální identity je příznačné spíše pro město Trutnov, než pro celý region. V tomto případě se tedy hypotéza 4 potvrdila pouze částečně. V posledních letech se vzhled historického centra mění, navrácí se částečně k podobě z první poloviny 20. století. Za zmínku stojí třeba propagace Rýbrcoula v historické podobě jelena s orlí hlavou⁶. Trendem je také zpřístupňování krajiny a její „polidšťování“. Projevem je ve zvýšené míře snaha opravovat drobné památky a vytvářet kolem nich klidová zákoutí, tvorba nových naučných stezek například po stopách opevnění z 2. světové války či památek války roku 1866.

Práce se snažila postihnout vývoj a současnost regionální identity regionu Trutnovska. Je ovšem důležité myslet na budoucí vývoj. Je vůbec možné, a jakým způsobem přispět k formování regionální identity? Výzkum by mohl být například zaměřen na aplikaci určitých prvků, které by podpořily svébytnost a charakterističnost regionu, do veřejného prostoru obcí (či konkrétní obce) a jejich okolí. Navíc vybudováním fungujícího veřejného prostoru obcí, jeho správným využitím (například konání rozmanitých akcí s regionální tematikou, podpora regionálních produktů na trzích apod.), by bylo možné posílit určitou pospolitost obyvatel.

⁶ odkaz na související článek: <http://archiv.trutnovinky.cz/index.php?gid=34810>

Region Trutnovska v posledních několika letech objevuje svůj potenciál v oblasti historických událostí, nemotného dědictví v podobě příběhů, pověstí a postupně dochází k revitalizaci drobných památek, pomníků, vytváří se také síť drobných stezek, krajina se stává místem pro relaxaci i příležitostí pro turismus, není využívána pouze hospodářsky. Toto vše může pomoci vytvořit pro místní společnost domácí prostředí, prohloubit kladný vztah lidí k regionu, který by se v budoucnu mohl projevit větší participací jednotlivců i skupin obyvatel na dalším rozvoji veřejného prostoru a regionu jako celku. Podpora prvků posilujících regionální vědomí i identitu regionu by měla být zohledněna v budoucnu i v územních a strategických plánech rozvoje obcí. Harmonie v soužití společnosti a krajiny je jednou z hlavních motivací také pro potenciální investory a je příslibem budoucího rozvoje regionu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAŠE, M. (2006): Kulturní krajina jako evropský fenomén. In: Spurný, M. a kol.: Proměny sudetské krajiny. 1. vyd. Antikomplex, Praha, s. 26–31.

BURDYCHOVÁ, H. (2003): Historie a současnost podnikání na Trutnovsku. 1. vyd., Městské knihy s.r.o., Žehušice, 175 s.

CÍLEK, V. (2010): Krajiny vnitřní a vnější. 2. vyd. Dokořán, s. r. o. Praha, 274 s.

CRANG, M (2009): Cultural geography. In: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M, Whatmore, S. (2009): The dictionary of human geography. 5. vyd. Blackwell Publishing Ltd. 2009, Malden, s. 129–133.

DEJMAL, I. (2006): Příběh krajiny, která přišla o hospodáře. In: Spurný, M. a kol.: Proměny sudetské krajiny. 1. vyd. Antikomplex, Praha, s. 14–22.

DUNCAN, J. (2009): Berkeley school. In: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M, Whatmore, S. (eds.): The Dictionary of Human Geography. 5. vyd. Blackwell Publishing Ltd., Malden, s. 45–46.

HEŘMANOVÁ, E., CHROMÝ, P., MARADA, M., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2009): Kulturní regiony a geografie kultury. 1. vyd. ASPI, a. s., Praha, 348 s.

CHROMÝ, P. (2009a): Regionální identita. In: Heřmanová, E., Chromý, P., Marada, M., Kučerová, S., Kučera, Z.: Kulturní regiony a geografie kultury. 1. vyd. ASPI, a. s., Praha, s. 109–136.

CHROMÝ, P. (2009b): Region a místo. In: Heřmanová, E., Chromý, P., Marada, M., Kučerová, S., Kučera, Z.: Kulturní regiony a geografie kultury. 1. vyd. ASPI, a. s., Praha, s. 26–29.

JANOVEC, J. (2014): Německé obyvatelstvo na Trutnovsku a jeho vysídlení v letech 1945–1948. Diplomová práce. Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno, 220 s.

JUST, A., HYBNER, K. (1991): Trutnov známý neznámý. 1. vyd. Archa 90, Rychnov nad Kněžnou, 347 s.

JUST, A., VIK, J. (2009): 1260 – 2010, Z historie Trutnova trochu jinak. 1. vyd. Poznání, Olomouc, 212 s.

KLIMEŠ, P. (2007): Krajina Krkonoš v proměně století. 1. vyd. Veselý výlet, Horní Maršov, 304 s.

KUČERA, Z. (2009): Krajina jako dědictví. In: Heřmanová, E., Chromý, P., Marada, M., Kučerová, S., Kučera, Z.: Kulturní regiony a geografie kultury. 1. vyd. ASPI, a. s., Praha, s. 156–180.

KVAČEK, R. (2006): České dějiny II. 1. vyd. ALBRA, spol. s. r. o., Úvaly, 244 s.

LINDNER, J., MALECHA, C. (2013): Zůstali tu s námi/Bei uns verblieben. 1. vyd. Antikomplex, Praha, 530 s.

MÁLEK, V., SCHREIER, V. (2006): Žacléřsko na historických pohlednicích. 1. vyd. Svazek obcí Žacléřsko, Žacléř, 164 s.

PAASI, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. Fennia, 164, č. 1, s. 105–146.

PAASI, A. (2003): Region and place: regional identity in question. Progress in Human Geography, 27, č. 4, s. 475–485.

PICHLER, H. (2009): Drobné památky v krajině. Jejich význam, evidence, ochrana a inspirativní příklad Bádenska-Württenberska. Krkonoše-Podkrkonoší, č. 9, s. 385–396

SPURNÝ, M. (2013): Němci v poválečném Československu. In.: Lindner, J., Malecha, C.: Zůstali tu s námi/Bei uns verblieben. 1. vyd. Antikomplex, Praha, s. 24–56.

SPURNÝ, M. a kol. (2006): Proměny sudetské krajiny. 1. vyd. Antikomplex, Praha, 240 s.

STANĚK, T. (1993): Německá menšina v českých zemích 1948–1989. 1. vyd. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha, 290 s.

STANĚK, T. (1991): Odsun Němců z Československa 1945–1947. 1. vyd. Academia–Naše vojsko, Praha, 536 s.

SÝKORA, Luděk. (2000): Globalizace a její společenské a geografické důsledky. Stát, prostor, politika. KU Praha, s. 59–79.

VÁVRA, J. (2010): Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa. Geografie, 115, č. 4, s 461–478.

VENCÁLEK, J. (1998): Protisměry územní identity. 1. vyd. Olza, spol. s. r. o. Český Těšín, 208 s.

WEBER, M. (2006): Dědictví krajiny jako výzva pro její současné obyvatele. In: Spurný, M. a kol.: Proměny sudetské krajiny. 1. vyd. Antikomplex, Praha, s. 172–183.

ZICH, F. (2003): Regionální identita obyvatel v pohraničí. Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní, či regionální identita?“. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 17–57.

ZDROJE DAT

ARCDATA (2012): ArcČR 500 Digitální geografická databáze. ARCDATA PRAHA s.r.o., Praha.

včetně: Shapefile soudních okresů Československa 1930, autoři: Zdeněk Kučera, Miroslav Šifta, UK v Praze, PŘF, KSGRR.

RŮŽKOVÁ, J., ŠKRABAL, J. a kol. (2006): Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, 1. díl. [online] Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4128-04>

Český statistický úřad. Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Český statistický úřad. Praha, 2009–2011. [online] Dostupné z: <http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/home>

Sčítání v Republice československé ze dne 1. prosince 1930. Státní úřad statistický, Praha, 1934–1938.

Sčítání lidu v Republice československé ke dni 1. března 1950. Státní úřad statistický, Praha, 1957–1958.

Sčítání lidu, domů a bytů v Československé socialistické republice k 1. březnu 1961. ÚKLKS, Praha, 1965.

Staré Trutnovsko. [online] Dostupné z: <http://www.staretrutnovsko.cz/index.php>

Vývoj společnosti ČSSR podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů 1970, FSÚ v SEVT 1975 (1976), Praha, 488 s.

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Přepis rozhovoru	71
Příloha č. 2 – Dotazníkové šetření	83
Příloha č. 3 – Doplnující grafy k výsledkům dotazníkového šetření (část 5.1)	87
Příloha č. 4 – Doplnující mapy k historickému kontextu (část 3)	91
Příloha č. 5 – Přepis a překlad „Hymny krkonošských rodáků“	94

Příloha č. 1

PŘEPIS ROZHOVORU

ČASOVÉ ZNAČKY:

... - krátká pauza (cca 3 vteřiny)

...()... - dlouhá pauza (cca 6 vteřin)

T: tazatel

A.T.: Annelies Taubová

Annelies Taubová: A.T.

datum narození: **17. 2. 1944**

místo narození: **Černá Voda u Žacléře**

současné bydliště: **Žacléř**

T: Vy jste se tu narodila?

A.T.: V Černé Vodě, no... Na *Burku* tomu říkali a ten barák už nestojí. Teď tam postavili teda takovou nádkou a to vypadá vopravdu jako burk, jak to má takový ty věžičky, že jo.

T: Vaši rodiče, to byli Němci nebo jste ze smíšený rodiny?

A.T.: Němci, no oba dva. *Schmidt Max* a *Schmidtová Hedvika*

T: Vy vlastně jste se označovali jako sudetský Němci nebo jste si říkali jinak?

A.T.: Jako Němka, no, jako to mám německý, národnost jako, že jo.

T: No mě by zajímalo, když jste třeba někam jela, jestli jste říkala, že jste třeba z Žacléře, nebo ze Sudet...?

A.T.: Spíš jsme říkali z *Riesengebirge*, jako z Krkonoš – *Riesengebirge*, no.

T: Co je teda charakteristický pro ten kraj tady?

A.T.: Krkonoše jo, to dycky jako, no. Já bych řekla jako že to jsou hory okolo, že jo...

T: Udržujete nějaký německý zvyky?

A.T.: No, to na Vánoce, že jo, to máme na Vánoce klobásy buď se salátem nebo chleba, že jo, no...a nevím, no, zvyky...Že nemá viset prádlo přes Štědrej večer, no a to vždycky máma říkala: Ne aby viselo prádlo přes Štědrej večer, tam se prej někdo pověsí (smích)... No to sou pověry, že jo

T: A když si vzpomenete na Čechy, co sem přišli po tom roce 45, tak měli oni něco zvláštního, nějaký svoje tradice co dodržovali?

A.T.: No my sme na *Burku* tam většinou bydleli samý Němci, tam bylo asi osm rodin, my sme nejdřív bydleli v tom menším baráku, ten stojí ještě, no a pak v pětáctyrycátým jak všechny vodstěhovali, to byli samý ty, co byli v kanceláři na šachtě, víte, ty měli byt celej pro sebe a jak my sme se tam přistěhovali, tak ty byty rozdělili na dva dycky... Ale jinak nemůžu říct, že byli, třeba když jste jeli do Trutnova, tak se poznalo třeba, když jsme mluvili

s maminkou německy jako, ze začátku jsme nerozuměly, ale viděly jsme jako, že nadávali na Němce, že mluvíme německy...

T: Jako na úřadě?

A.T.: Né, venku takhle když, že jo, jsme chodili, ale tady v Černý Vodě ani nepamatuju, že by ňák...

T: Jaký se tady konaly akce nebo události, slavnosti, jestli si vzpomenete? Myslím právě než byl ten odsun.

A.T.: No, to sme vlastně pak teprve po pětačtyřicátým, protože moc sme nechodili, že jo, televize ještě nebyla, takhle ňák ven. Naši jako šli k Tučkom, jak se říká ta hospoda, ta už taky nestojí, to už bylo jako po pětačtyřicátým... Ale, doma se scházeli, třeba táta uměl trošku hrát na harmoniku a tak se sešli takhle a povídalo se a i jednou sme měli ples doma, no jedna místnost se vystěhovala a udála se ta ozdoba tak a gramofon ještě natáčený jsme měli, jo. No to se sešly víc ty rodiny, že jo, teď už to není tak, protože je televize, každě sedí večer u televize, ale to sme se víc jako scházeli.

T: A třeba do Žaclíře jste chodili?

A.T.: No chodili nakoupit, buď se jelo na kole do Královce třeba, že jo, tam byl řezník, nebo do Lampertic taky a do Žaclíře, no i dole byl obchod, že, jak se jede na Královec v tom jak už teď zbourali po levý straně to byly kanceláře a tam před tím byl taky obchod.

T: A chodili jste taky třeba za hranice? Když tu bylo Německo?

A.T.: No, táta měl sestru tady v... *Schömberg (Chelmsko Slaskie)* myslim se to menovalo za Německa.

T: Dneska to je co?

A.T.: Hm, jéžiš, jak se v Královci...teda v Lubawce jak se vodbočuje pak doprava, já nevim jak se to menuje, *Schömberg*, a to sme jeli na kole ještě za Německa a jeli sme, i máma, že jo na kole do toho *Schömberku*... Z toho *Schömberku* se jede pak, jéžiš, jak se to tam menuje...()...No a takový malý náměstíčko bylo tam, no ale jak se to menuje teďkon, no...

T: Takže používáte pořád spíš ty německý názvy?

A.T.: No a právě taky *Grüssau*, že jo a to je asi to, tam je, jak se to říká česky...*kloster*...

T: Křešov (Krzeszów)

A.T.: Nono a, že jo kostel nebo dva kostely nebo tak ňák sou... No *Grüssau*... no po polsky si zas tak nepamatuju.

T: Jak to na Vás působilo, když se najednou všechno nazývalo česky?

A.T.: No, my neuměli ani slovo...My sme chodili do německý školy, že jo v Černý Vodě a teď najednou česky, my sme neuměli ani slovo a kolik mě bylo, jedenáct roků, že jo v pětačtyřicátým, no... Náš táta, a to se domluvili asi ve vesnici, ňáká paní Šubrtová uměla česky, tak jsme měli hodiny, jo, sme chodili na hodiny, protože my Němci sme rok nesměli chodit do školy, že jo, sme rok byli doma. A tak táta vyjednával tam, to nás bylo víc, tak sme

se naučili vždycky slova tady česky, tady německy a příští hodinu nás pak zkoušela, sme museli ty slova umět nazpaměť. a Pak když sme pak chodili 46, 47, do Žaclíře tam dole jak je náměstí jak je knihovna tam, tam byla škola, tam sme chodili pak a měli sme pana...jak se menoval...()... von byl vyučenej, narodil se 27, učitel Skokan a 47 nás měl, takže byl asi po vyučení a teď měl celou třídu samý Němci, no a to byla sranda. Von mluvil, no ale my sme na něj jenom koukali, no, tak měl slovník a trošku nám to přeložil, abysme ho pochopili a rozuměli, co chce na nás, že jo... No, ale vopravdu toho učitele musim chválit a dodneška, protože ten si s náma jako dal práci, jo. Když sme měli první den a říkal – svačina – a my sme na něj koukali, co je svačina? No a až když si vytáh to, jo tak sme pochopili... Ale vopravdu ten si snáma dal takovou práci.

T: No a německý školy tady přestaly fungovat, ty už vůbec nebyly?

A.T.: No, to sem mohla jít do hodiny německý, učitel Rychlík, tady učil jako němčinu, náš syn taky chodil, no... Jednou přišel, že dneska není, nemáme němčinu a já zjistila, že je, no tak sem ho zřackovala.

T: Když teda všechno najednou bylo česky, nepřišlo vám to okolí najednou takový cizí?

A.T.: No cizí ne, protože lidi tady zůstali, ty se pak některý pak až vodešli... v kolikátým roce, jak se pak všichni vodstěhovali...67... tak ňák, jak pak všechny, no všechny, hodně, že jo...Když to, to je vystěhovali, ty měli 20 kilo a museli jít, že jo.

T: To bylo dřív, ne?

A.T.: Dřív, v pětačtyřicátým, že jo, ale pak už si mohli vzít sebou a dobrovolně jako šli vocaď.

T: A vy ste nechtěli někdy odejít?

A.T.: Táta moc chtěl, ten už měl připravený všechny bedny, no ale von, že jo, byl horník, tak horníci jako nejdřív potřebovali, tak nás nevodstěhovali a zůstali sme tady, žejo, že byl horníkem. No a když už to, tak já sem se 55 vdávala, no tak pak už to bylo těžký...

T: A vy ste chtěli odejít kdy?

A.T.: No, jak všechny takhle šli předtím v tom 67... No ale já sem se pak vdávala, že jo 55 no a manžel byl z Bernartic, měl tátu taky Němce, maminka byla ze smíšenýho manželství, no a ty už byli hodně starý no a zase manžel nechtěl nechat rodiče tady, že jo a naši pak taky nešli.

T: Takže kvůli rodině hlavně ste tu zůstali. A někteří známí nebo příbuzný odešli?

A.T.: No teta, vod tatínka sestra, ta šla do Východního Německa do „Vandlicu(??)“ u Berlín, že jo jak tam byl ten Hoenecker, tam bydlel přímo. A druhá sestra z toho *Schömbeku* tu vystěhovali Poláci pak, ta byla ve Spolkový republiky...

T: A stýkáte se někdy?

A.T.: No jednou sme byli v Západním Německu, jéžíš v kterým roce...to teta ještě žila a ve Východním Německu, to sme byli často. Dycky sme měli auto, že jo když manžel ještě žil, to sme byli často, tam sme přespávali dycky, měli sme stan sebou.

T: Vzpomínali na svůj původní domov?

A.T.: No, často jako no. A teta taky přijela kolikrát, tady byla s manželem, když umřel, tak byla sama někdy aj tři měsíce u táty.

T: Takže doma bylo spíš tady než v Německu?

A.T.: No, všechny co sou dole ty hodně vzpomínaj. Já sem tady kamarádila s paní Goldmannovou, Eflerová, jak byla z Černý Vody naproti škole, jestli pamatujete. no a s ní si píšu eště dneska telefonicky taky.

T: Teď bych se vás zeptal, jestli existovaly nějaký pohádky vztažený k tomuhle kraji nebo bájný postavy nebo písničky?

A.T.: No jo, Riesengebirge, že jo, ta písnička. No a když se jede, když sem byla teďka ve Wurzburgu, tak tam se zpívalo dycky „Blaue Berge, Grüne Teller“, že jo, to pokaždý dyž se začíná a končí, tak to zpívaj.

T: O čem to je?

A.T.: No to je vo Krkonoších jako, Blaue Berge, to sou hory, že jo...()... No někde mám i celej ten, jak zpívaj tu písničku v němčině, no... A Krakonoše, to děda můj udělal (pozn.: ukazuje sošku Krakonoše). No a ty vo Červený Karkulce a jako takovýhlety dyž člověk byl malej ještě. No a zpívali sme taky kolikrát ještě když sem byla holka za Německa ještě. Všichni seděli a leželi na otomaně a zpívali písničky.

T: Takže většina byla spíš v němčině?

A.T.: Všechno, my moc neuměli česky, no, vůbec. Táta, co se pak naučil na šachtě, tak to pár slov, no, ale...Maminka moc taky neuměla. Ta pak byla jednou v Hostinným a tam pak asi byla nějaká sestřička, a protože neuměla česky a mluvila víc německy, tak jí říkala: „Tady se mluví česky! Jste v Čechách.“ Ale mluvte česky, když neumíte, že jo. Tak chtěla furt domů, domů, protože se jí tam nelíbilo.

T: Mluvíte v německém nářečí?

A.T.: V tom dialektu, no...

T: S kým hlavně a používáte ho běžně?

A.T.: Mezi sebou my starý, nebo i ty ze třídy, když máme třídní sraz. Ale většinou jsou v Německu, jo, se vodstěhovali, ale přijeli, no a to je všechno v němčině. Akorát když jsme pozvali dycky učitele, no takže se, že jo trošku jako mluvilo a voni uměj jako, protože šli tady taky do školy, no. Ale většinou to německý sdružení, jak je v Žacléři, to vede pan Marks, no tak tam se taky mluví, no teda, když něco jako přečte tak spisovně, ale jinak taky v tom dialektu. A já hodně jako mám vystřížený básničky a to, tak taky to přečtu i v tom dialektu i spisovně.

T: Používáte dialekt i pro třeba názvy vesnic nebo nějaký kopec v okolí, prostě hovorový označení?

A.T.: No, jak tady se říká přes *Polák*, jo na Rýchorskou boudu, to sme zas víc říkali *Maxhütte*, no a přes *Polák* – to je „*Polaberg*“ – to je u porcelánky, porcelánka jak je a to byla Pollova porcelánkadřívě jako, jo a proto asi se to tak menuje.

T: To bude vono. A jsou ještě další takový názvy, který používáte?

A.T.: Počkejte, tadydle, jak se říká nahoře, jak se de na ty zahrádky tadydle nahoru...()... No jak se chodilo na šachtu taky, tak třeba *Elisabetschacht*, jako Eliška, že jo, tomu říkali, teď už ani není. Pak tam byl *Julischacht*, no a tady nahoře se říkalo *Georg* – *am Georg*- jo ten kopec a šachta jak je tam ta tabule, *Georgschacht*. Jiří, no.

T: Používaj nějaký výrazy v tomhle dialektu i vnoučata nebo syn?

A.T.: No, vnoučata uměj voba německy, já sem vod malička s nima mluvila, když tady byli, německy, ale teď já na ně mluvím německy a voni mi vodpovídaj česky i můj syn se snachou, dyž tady sou. Já mluvím německy a voni vodpovídaj česky (smích). No a...Počkejte, co pravnučka...ta tudle mě říkali, tak se tak smáli, voni v hospodě někdy slyší nějaký ty výrazy a říká: *Vompe*, že maj břicho jako *vompe*, no *bauch* by bylo spisovně řečeno, že jo, *bauch*, no ale vona to ví jako *vompe*

T: A rádi to používaj? Chtěj sami vědět, co se jak řekne?

A.T.: Když bývala menší, kdyby bejvala častěj byla u mě, tak sem se snažila taky s ní (pozn.: pravnučkou) mluvit německy ze začátku, no ale že žije s Čechem, jako vnučka, no tak spíš, když tady byli, tak se muselo mluvit česky...Ze začátku sem jí jako učila číslice německy jo, ale jestli to ještě umí, nevím.

T: Udržuje se to nářečí nebo sepisuje někdo něco, aby se udrželo?

A.T.: To nevím, jestli někdo to...

T: A myslíte, že by to bylo dobře, kdyby se udržovalo?

A.T.: No bylo by to dobře, protože to patří asi ke Krkonošim ten dialekt jako, to říkaj, když sme byli ve *Würzburgu*, že máme udržovat ten dialekt, dál jako používat.

T: Za hranicema tady v Polsku, nevíte jak je to s Němcema a s dialektem?

A.T.: No teta, co byla dole, tak taky bydlela v tom dialektu.

T: A dneska to je jak?

A.T.: No tady jestli sou nějaký Němci...člověk ani...sou taky vlastně tam nějaký, protože existuje tam taky to německý sdružení v *Kamenný Goře* tam měli klub taky, to sme jednou už byli taky s těma Němcema taky.

T: Chodíte taky do těch polskejch vesnic?

A.T.: No když ještě moji rodiče žili a tak sme byli autem, protože táta ten tady znal všechno, že jo – *Kunzendorf* – to bylo hned za Černou Vodou tady jak je přes kopec; ne *Kunzendorf* bylo tady za *Bobrem* vlastně, ne?

T: Do Čech ste jezdili, myslím do těch českých měst?

A.T.: No, dříve, to auta nebyly, že jo, ale když sme pak měli auto, nejdřív sme měli motorku, tak to se cestovalo, a s manželem, že jo. Ale naši ty auta a nic takovýho neměli, že jo, tak dyžtak se jelo do Trutnova na kole. To sem byla i já s tatínkem ještě jako holka...To se jezdilo přes louky tady z Křenova, no to se menovalo *Gabersdorf*, jo tak se přes Křenov jelo a v Libči se pak přijelo na hlavní cestu, to vim, to sem jela s tátou ještě na kole.

T: Jak dobře se znáte se sousedama? A sou to Češi nebo Němci?

A.T.: Tady sou, no dříve tady byli starší lidi, ale taky Češi, no. Tady bydlí Leničkovi vedle, no a von mluví taky německy asi po rodičích, ale Leničkovi byli Češi, ale uměli taky trošku, tak se mnou dycky povídá trochu, aby to nezapomněl nebo co...Pak tady akorát Hejzlar dole, no ten mluví taky německy a paní Hejzlarová, ta zemřela, to bylo taky v tom dialektu. Pak tady bydlí Češi a dobře sme si rozuměli vždycky.

T: I když se sem kdysi nastěhovali Češi noví? Měli jste nějaký odstup od sebe?

A.T.: Ani ne, víte my se moc ani nesejdeme. Akorát, že se pozdravíme, ale jinak...Dříve ještě když tady bydleli Koukolovi, to sme se navštívili nebo sme stáli venku a povídali sme, ale todle všechno přestalo, akorát když s Hejzlarovýma se potkáme, tak třeba si promluvíme nebo i s druhýma, že jo, paní Tippeltová. No, ale dole, ty se přistěhovali tedkon, tak taky sou nějaký inženýr, tak taky mě už přines dřevo nahoru...

T: A po tom roce 1945, jak spolu lidi komunikovali?

A.T.: I v práci, že jo, když sme byli, žejo, já sem byla v Texlenu zaměstnaná, manžel taky, když sme tam byli dva tři Němci, tak třeba u skříněk, když sme se přestrojovali, tak sme mluvili třeba německy a někteří tam byli a říkali: „Mluvte česky, my vás nerozumíme!“ No já sem povídala: „Šak nemusíš všechno rozumět, no my mluvíme tak jak nám zobák narost.“ Ale nebylo to ve zlým, ale chtěli vědět, co si povídáme.

T: No a jak se vůbec Češi s Němcema setkávali po tom roce 45? Měli Češi třeba svoje vlastní spolky nebo byly spolky společný, německočeský?

A.T.: No, to bych ani neřekla...Naši, když ještě bydleli na Burku, tak se hodně sešli dole u Tučků, jak se jede, jak sou koleje a jede se do Lampertic a do Královce a jak sou ty koleje na šachtu, tak v tom rohu byla hospoda a tam hodně šli jako naši a to byli hodně Němci, ale tam se sešli i s Čechama. Třeba jak, když se jede na Černou Vodu, tak tam bydlel Krause, to byl esenbák nebo tak a ten tam byl vždycky. A to jako byli asi společně u Tučků, tancovali, že jo, na gramofonových deskách se hrálo a takovej malej sál, tak tam se tancovalo dohromady takhle dole. Ale jinak, no...A táta ten chodil na šachtu a okolo hodně, když byly ty pole, tak jako s družstva sklídili, tak jestli by přišel pomoci, no tak přišel a naložil, že jo na ty, vidličkou, víte seno nahoru a hodně takhle pomáhal kolem, no... V Černý Vodě, když ještě já sem byla holka, že u Hamplových, jak se voni menovali tam, pak tam byli Kapičkoví, a když voni sklídili tak naši taky byli jako pomoci a to dostali svačinu vždycky, no

a za Německa to chodili taky po rodinách hodně taky trhat peří, nebo jak se to říká, to sem chodila jako holka, to se chodilo k „Fromltovej“ dolů do vesnice, jak byli. To se hodně chodilo, ale to pak přestalo. Jinak ty Češi to tady taky sami asi nezvládli, tak si vobjednali ženský taky vybírat ty brambory nebo dřív když se sekali ještě tou mašinou nebo ručně to obilí, tak se muselo svázat na ty, jak se to říká...no nevím, jak se to česky říká, no...Jinak nevím, no jak byli...Protože táta šel na šachtu a Eflerovi byli právě naproti škole, tak von ve válce byl na vojně, tak paní Eflerová byla sama, tak táta právě po šichtě hodně jí pomáhal. Jednoho koně a vola, že jo a vona vozila hodně lidem ze šachty uhlí, no, tak hodně jí tam pomáhal.

T: Bylo to teda někdy tak, že ty Němci, co tu zůstali, byli zaměstnaný u Čechů?

A.T.: No pracovali, jako dobrovolně, že jo, je zvali vybírat ty brambory na to pole, tak, no...

T: Vzpomenete si na nějaký osobnosti, který by třeba proslavily ten kraj? Někde významnej člověk ještě před válkou?

A.T.: ...()...ani ne...Víte, my sme za války za Německa ani sem moc, protože školu sme měli v Černý Vodě, tak se ani tak nějak jediné když to, ale to jako holka sem ani nechodila na nákup, až pak když sem už na kole, když sem byla větší, to mě máma napsala na lístek a běž támhle a támhle. To ale jinak sme se tak nějak jinam se ani nedostali.

T: Takže nevíte jestli tu byl někdo...A v dnešní době nebo po tom roce 1945?

A.T.: Hodně se pak mluvilo, že jo, jak dělali v Černý Vodě, než se chodilo přes hranice, jak nad Rajchltovými je...Palouček...No, to se pak o tom hodně mluvilo, ale za Německa ani ne...

T: Jak se změnila krajina po tom odsunu? Jak se to proměnilo?

A.T.: No, pokavaď byli ty Češi, co to převzali pak, tak ty taky měli ty políčka, drželi, ale pak jak bylo to družstvo, tak se to zvoralo na velký plochy, jo a bylo, ty meze, jak dříve byly, tak každej měl svoje pole a mezi tím byly ty meze. A to sme chodili ještě na jahody na ty malý a pak se všechno zvoralo a, no já nevím, taky se to tak neudržovalo jako, tolik. Ty Němci, když měli svoje, tak každej si ten barák jako udržoval a pak zničili taky přece ty kříže, jak byly třeba povalili, no...

T: Myslíte, že naschvál se to ničilo?

A.T.: Naschvál asi, buď děti, jak byly vchovaný, že jo, že Němci všechno jako to, tak ten pomník jak teďkon obnovili vedle Lahmerových, to bylo dříve, co v první válce jako spadli, tak to obnovili minulej rok na podzim, že jo. To opravili a bylo tady ten Illner Konrad, vod Illner Konrada syn Illner Dieter...no a ten hodně jako přispívá jako a obnovili taky ten Lahmerův kříž, myslim a všechny teďkon opravili, jenomže já do Černý Vody sem vždycky jela na kole, ale teď už dva roky si netroufnu, protože člověk už není tak pohyblivej a to než by člověk seskočil...

T: Takže kdo to teda obnovuje? Nebo Kdy to teda bylo nejspustlejší, v který době?

A.T.: Nejspustlejší bylo v Černý Vodě, když všichni po pětyčtyřicátým nebo jak pak všechny ty, to byla velká vesnice, hodně baráků a to přece všechny baráky zbourali, protože mysleli, aby se nezdrželi u hranice nějaký to, tak všechno zbourali, ale to byla škoda, kolik teďkon z těch starejch baráků sou chaty. To bylo asi pak takový ta vesnice taková zpusťšená nebo jak to říct, když všechno zbourali.

T: A třeba Žaclěř a ty okolní vesnice, jak vypadaly?

A.T.: Bobr bych řekla, že je teďka víc baráčků postavenejch, než dřív, že jo, to si postavili asi nějaký ty chataři, nebo...A v Žaclěři, tady dřív, jak klub stojí teďkon, to byly taky malý baráčky, to se zbouralo, postavilo se vod šachty jako, klub. A tady jak je křižovatka u Sportu do Bobru a pak dál zase nahoru, jak tam Vietnamci tu hašišárnu tomu říkali dřív, to byl taneční sál, ale teď tam sou Vietnamci, tak tam stál, byla kovárna dřív za Německa, no. I obchod tady byl a to se všecko zbouralo.

T: Kdy se to bouralo?

A.T.: No hodně je v muzeu maj takový vobrázky, jak tam obnovili ten jeden baráček, a dva tam stojej myslim, jak se de na zámek nahoru. A tam sou všelijaký fotografie, jak dřív to tady ty starší baráky, kdy to zlikvidovali, já ani nevím. V 55 sme se vzali a dostali sme byt za národním výborem a v 57 v únoru sme se stěhovali sem. Dřív sem chodila ještě z náměstí sem chodila do Bernartic, to byla Lenka, teď to je Juta, že jo v Bernarticích, no a pak sem přestala a začala sem tady.

T: Ten zámek je dneska přístupnej?

A.T.: Zámek? To už bylo asi kolik majitelů a já vim, to bylo strašně dávno.

T: Jak to bylo s tím zámekem před válkou? Komu to patřilo? Konaly se tam nějaký akce?

A.T.: Před tou, to nevím, ale pak tam byl internát už po 45 tam byl internát, tam byly holky, co šly do toho Texlenu, jo byly ubytovaný a to vim, to událi pak pro naše děti, co byli, událi maškarní plesy, to náš kluk je ještě vyfocenej jako kuchař byl. No a pak tam jeden čas tam náš kluk ještě chodil do školy. No ale pak já nevím, čím to bylo pak, že se to tak...A to sme byli, tam byli ty šermaři na dvoře a tak paní Petrová, tak sme tam byli koukat se a vona povídá: „Podí, my se deme podívat“, voni tam měli věci uložený v tom zámku a říká: „Podí my se tam deme podívat“, protože její manžel byl vyučenej kuchařem, tak tam vařil pro ten internát. No a tak sme tam šli a nahoře sme byli a byla ze stropu to rákosí nebo co tam je, to viselo, no už tenkrát to vypadalo hrozně, už to bylo uzavřený, jenomže voni tam přespávali asi a pak přišel jeden a „co tady děláme!“, jo...Tak říkáme: „Chtěli jsme vidět, jak to teď vypadá.“

T: A to nemá nikdo místní?

A.T.: Místní asi ne, říkali že Rusáci, nevím, to asi se střídalo, ale kdo to má teď, nevím...

T: A je tu víc takovejhle domů, který vlastní ani nevíte kdo?

A.T.: Nevím, no ale ten zámek je škoda.

T: To by asi mohlo, kdyby se to otevřelo pomoci tomu Žacléři.

A.T.: No, určitě. Jo spustošilo se tady ta „Kredenc“, jak se říkalo, tam naši dříve bydleli. Byl barák krásnej taky, byty v tom. Pak se z toho udála hospoda, no a taky pak se to zas prodalo jinýmu, no a menovalo se nejdřív... já nevím, my sme tam měli jednu třídní sraz. Pak se to přemenovalo na Zelený strom. Tadydle v tý křižovatce, jak jedete k nádraží. Na týchle straně. A přes zimu taky postavili vzádu taky restauraci, vevnitřku taky jak to krásně bylo, naši tam byli a teď už bydlej já nevím kolik roku, přes 20 roků v městě a z toho pak právě událi tu restauraci. A chodili jsme jednou s Bokovejma, když manžel umřel, tak mě hodně jako vzali sebou a první rok mě z toho dostali, tak sme tam byli jednou na večeři. A já sem říkala - to byla v recepci ještě známá – já bych se ještě ráda jednou podívala do těch pokojů nahoře, že naši tady bydleli. No tak nás provedli. Krásně událi záchod, sprchovej kout přímo v těch bytech, jako zlatý kohouty jo na vodu, no nádherně zařízený to... a teď tam bydlej bezdomovci.

T: A nikomu to nepatří?

A.T.: Nikdo asi se k tomu ne...akorát strčili do toho peníze a teď, no...a teď praskla přes zimu voda a všechno se asi to, no a vod tý doby to je...A stejný to v tom, jak se tam vedle výboru, jak ta hospoda dříve bylo. Jak tomu říkali? A taky, do toho strkali tolik peněz, předáli to, nádherný. Votevřeli to něký, já nevím, cizinci a teď to je taky už kolik roků zavřený. Tak jestli někdo má tolik peněz a strkaj to do toho vždycky a pak, já nevím.

T: Je tady někdo, koho byste znala, že se snaží tady i ten vzhled třeba zlepšovat?

A.T.: No, já bych řekla teďkon, co jako je starosta, tak se už hodně jako opravilo. Právě v Černý Vodě ty kříže, že a ty památky jako. A tady taky hodně ty chodníky opravili už, že jo a všechno. My sme tady taky měli špínu dycky, na dvoře to máme vydlážděný. Hodně se teda už událo.

T: A to dělá hlavně starosta a město?

A.T.: No, město jako bych řekla, starosta hodně no.

T: To jsou tady původní obyvatelé na úřadě?

A.T.: Ne...Taky se asi sem přistěhovali...bych řekla a von chodil prej, říkal můj syn, že chodil dřív, dělal na šachtě taky ten starosta. Odkad' taky přišel, to nevím.

T: Jaký místo tady máte takový nejoblíbenější, nebo kam jste vždycky si ráda zajela?

A.T.: No, když sme dělali ještě v Texlenu, že jo, tak se chodilo třeba na zábavy do Prkeňáku, jak je ten, ne mlýn, ale ta hospoda dole...

T: No, ta je teď taky zavřená.

A.T.: Ta je taky zavřená, jo? No Tam na Silvestra sme šli a ve sněhu, to byla sranda vždycky a pak domů. No nebo v Bobru byla taky hospoda, tam sme měli jednou z Texlenu taky zábavu. To sme šli domů ráno, lidi stáli u autobusu do kostela a my sme šli teprv z hospody (smích). No za svobodna do Lampertic se chodilo tancovat, do Bernartic, i do

Křenova. To bylo pěkný vždycky... No a kdepak dycky, no do Národáku sme ani tak nešli. Do Královce, ta hospoda taky už nestojí proti nádraží. To byl velkej sál, krásnej tam byl. Jednou byl ples od myslivců se stromkama a takhle krásně byl ozdobenej, ježiš to byl sál krásnej.

T: No a dneska se něco takovýho dělá?

A.T.: Dneska, plesy asi sou v Žacléři ještě, školní ples asi nebo vod Žacléře, ale já sem sama, já takhle nikam nechodim, akorát když německý sdružení má jako, dělá schůzi dříve. Dříve byly, to měli vždycky Hejzlara harmonikáře a s bubnama, že jo, no tak se tancovalo. Ale teďka už nikdo nehraje, tak máme jenom schůzi dohromady a to, a že někdo něco přečte nebo to. no a od invalidů, já sem u invalidů českých, že jo. no tak ty taky dělaj buď ve „Sportě“ a teď to dělaj v klubu jako schůzi a pak je zábava. Hraje z Trutnova nějakaj na tom...

T: Jak často se scházíte jako ten spolek německej? To jako hlavně ti Němci co...

A.T.: No, to vždycky jako na Den matek, že jo se scházej a na Mikulášskou. Dvakrát takhle. Dříve asi víckrát, ale teďka všichni už sme starý a některý nemůžou vůbec jít, že jo. A mladý se k tomu už nedaj.

T: Co se tam tak dělá?

A.T.: No tak von jezdil, teď už taky asi nebude moct, protože mu je asi 83 roků, panu Marxovi, že jo, tak dříve do Prahy a tam byly ty schůze z toho německýho sdružení ze všech krajů, že jo. no tak vždycky jako zprávu nám přednes. ...()... A co bysme jako navrhli a všelijaký tyhle...no a...A pak každej, von už nemůže teď, von už nevidí, von byl na operaci a čím dál tím hůř vidí, no tak, pár vždycky přečtou. No já mám taky něco, to tatínek můj, ještě když dříve žil, tak já asi mám po něm ještě nějaký ty věci, jo že přečtu.

T: Jako vzpomínky nebo z nějaký knížky nebo...

A.T.: Ne, no to sou spíš...Já jsem si hodně taky vystříhala, dřív sme dostali, jako teď koluje Riesengebirgszeitung, jako Krkonošský noviny z Německa dostaneme, jo a to jako koluje ještě, kdo jako si to chce přečíst. Teď, kdypak, v úterý mě to přinesla paní Marxová, tak sem si to přečetla, vzadu to podepíšu a dám to paní Bischofový dál jo, a tak to koluje, jako kdo má zájem. Dřív ještě pan Salveder tady, ten už je taky starej a asi už ho to nezajímá. No a takhle si to dáváme dál ty noviny.

T: A to se vydává v Německu?

A.T.: V Německu no. No tam sou všelijaký příběhy a někdy právě krásný básničky jo, v tom dialektu i spisovně a já...Dříve už tyhle noviny existovaly a já jsem je měla všechny schovaný a pak sem se chtěla stěhovat, že sem nechtěla koupit ten byt, tak sem říkala, no nemůžu vzít ty štosy sebou, tak sem si nějaký ty básničky z toho co se mi líbily vzala nebo vystříhala, že jo no a tak tohle jako přečtu.

T: A to vydávají ty Němci co jsou odsud, co jako odešli?

A.T.: No a ty hodně jako píšou, že vzpomínají, že jo jako tady.

T: Jak byste vůbec zhodnotila spokojenost lidí tady v Žacléři nebo třeba v Černý Vodě nebo okolních vesnicích tady s tím životem?

A.T.: ...())...Já bych řekla, protože pro nás starší...Dříve sme měli poštu tady venku ještě. To zlikvidovali. Tak musíme všichni do města. A ty starší lidi, že jo těžko se, kdo se těžko už pohybuje, tak je to daleko. Copak voni řeknou, však jedte autobusem. No autobus, autobus stojí ten kousek do města 10 korun, no. No a když máte obě cesty jet autobusem tam i zpátky, že jo jenom zaplatit nájem. Bodejť, voni chtěli abysme si událi ty konta, že jo na spořitelně, no to spořitelna to zaplatí, že jo, ale já sem zvyklá mít peníze vždycky v ruce. Já si peníze tady si to rozdělím, todle je na nájem, todle je na spotřebu a když něco jako navíc, tak to je na stranu, kdyby se něco rozbilo, že jo. No to hodně jako nadávaj, že nám tu poštu tady zavřeli. A taky...já nevím, no, vlak že už nejezdí. To bylo taky pro nás jako, no. Zaprvé to nebylo tak drahý a když ste, dřív sem jako hodně jezdila na nákup do Trutnova, jak první Penny byl, jo, tak a to sem měla tu tašku na kolečkách, tak se mohla krásně do vlaku dát. Ale v autobuse už musíte za to zaplatit. To teda není dobře, že todle všechno zlikvidovali.

T: A čím to asi je, že se to ruší? Jakej k tomu je důvod, nevíte?

A.T.: Jako teďkon listonošky tady šly v Žacléři, každá měla svůj rajon nebo to a teďkon jezdí auto z Trutnova. A poštu taky, přes poledne je zavřeno, od 11 do 14 hodin je pošta zavřená. No a jedou z Trutnova, ale co tím ušetřej, nevím. Bych řekla, že víc utratěj, než ušetřej.

T: A co se tady zlepšilo v posledních letech?

A.T.: No že třeba událi tu pečovatelskou službu. Pro ty starší lidi, že přivezou obědy, kdo si objedná. Já si zatím ještě vařím, no. A i ty starší lidi, kdo nemůže, tak může vás třeba odvezou na poštu, že jo nebo k holiči, nebo kam potřebujete, k doktorovi jo vás ta pečovatelská služba odveze. No ale, že jo, musíte halt platit, to není zadarmo. No a taky bych řekla, že v nemocnici byla reha, že jo rehamedicína, že sem tam mohla jako já, když mě bolí furt v kříži, že sem tam tři neděle ležela a dostala sem masáže a koupele, že jo a cvičili s váma. A teď událi tu pro dlouholežící tam, já nevím...LD nebo jak tomu říkaj.

T: A nemocnice teda funguje?

A.T.: No nemocnice nefunguje, tam právě sme byli na tý reha, no a teďkon je ty dlouholežící tam a jenom z Trutnova přijížděj jako chirurgy jo jako lékař sem a ortoped ňáko přijíždí. A to je škoda, kdyby bejvali to nechali, ty přijeli z Prahy a z Náchoda a já nevím odkad všichni na tu reha. To bych řekla, že je škoda, že to tady zrušili.

T: Teďka tady vznikají, jestli to pozorujete, nějaký informační tabule turistický, třeba směrem do Černý Vody a ...

A.T.: No jo, když já tam teďka moc nepřidu, že jo, ale přece propagujou vždycky v tom Žacléřským zpravodaji, že dělaj ty stezky pro kola a lavičky, že prej všude jako dali a i na Rýchory to ňák udělaj. Já nikam už takhle nepřidu, že jo.

T: A myslíte si, že se o tom mluví dneska otevřeněji, že je to německej region původně, nebo se o tom třeba vůbec nemluví?

A.T.: Třeba na těch schůzích, ale já na ty schůze nechodím, že jo, to sou veřejný schůze od výboru každej měsíc asi udělaj, že jo ten starosta. Ale já na to nechodím, tak...sem hodně pozadu, tak nevím (smích)

T: Tak třeba já, že tu s váma dělám rozhovor. Myslíte si, že je dobře, že se o to zajímaj dneska lidi?

A.T.: No tak dnešní mládež už je jinak než dřív, že jo. Dříve jim jako asi doma říkali hodně proti Němcům, ale teď už asi ne, že jo, si myslím, ve škole.

T: A dříve myslíte kdy?

A.T.: No po tom 45 určitě, protože bych řekla, že ty děti byli jako takový proti Němcům hodně, buď z domova, nebo já nevím, že byli hodně proti. Ale teďkon ta mládež už je jiná, že jo.

Příloha č. 2

Dotazníkové šetření

STAV REGIONÁLNÍ IDENTITY A REGIONÁLNÍHO VĚDOMÍ NA TRUTNOVSKU

Tento dotazník je součástí mé bakalářské práce na téma Proměna regionální identity Trutnovska ve 2. polovině 20. století. Práce má za cíl porovnat vnímání regionu současnými obyvateli všech generací a jejich vztah k němu. Zvláštní důraz je přitom kladen na rozdíl vnímání a vztahu k regionu mezi starousedlíky a těmi, kteří přišli po roce 1945 respektive jejich potomky.

Věnujte prosím několik minut vyplnění následujících otázek, děkuji.

Michal Bobr,

student 3. ročníku oboru Geografie a kartografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Pohlaví: muž žena

Místo narození:.....

Datum narození:.....

Současné bydliště (obec):.....

1. Jak dlouho žijete v místě současného bydliště?.....
2. Odkud pochází vaše rodina?
 - a. z matčiny strany.....
 - b. z otcovy strany.....
3. Jak byste odpověděl/a neznámému člověku na otázku: „Odkud jste?“
.....
4. Jste starousedlík / potomek starousedlíků? (žili zde vaši přímí příbuzní již před rokem 1945?)
 - a. ano (**pokračujte na otázku č. 5**)
 - b. ne (**pokračujte na otázku č. 9**)

Otázky 5-8 vyplňte v případě odpovědi „ano“ v otázce č. 4

5. Označil/a byste se jako sudetský Němec/sudetská Němka?
 - a. ano
 - b. ne, protože moji rodiče byli oba čeští starousedlíci
 - c. ne
6. Používáte místní německé nářečí (dialekt)?
 - a. aktivně (mluvím plyně, souvisle a často)
 - b. občas (několikrát do měsíce)
 - c. výjimečně (několikrát do roka/několik let)

- d. znám jen některá slova/spojení
- e. nepoužívám

7. Předáváte dialekt mladší generaci?

- a. ano
- b. ne

8. Používáte pro své okolí původní německé názvy (pro obce, místa v krajině,...)?

- a. ano, častěji než české
- b. ano, ale české častěji
- c. ne, používám pouze české názvy

Otázky 9 a 10 vyplňte v případě odpovědi „ne“ v otázce č. 4

9. Jak často navštěvujete místo (místa) původu vaší rodiny?

- a. velmi často = každý týden
- b. často = každý měsíc, o dovolené/prázdninách tam trávím víc času
- c. občas = několikrát do roka
- d. někdy = jednou, dvakrát do roka
- e. vůbec

10. Jaká byla motivace (Vaše nebo vaší rodiny) přistěhovat se na Trutnovsko? (možno zaškrtnout více odpovědí)

- a. krajina
- b. zaměstnání
- c. bydlení
- d. nevím
- e. jiné.....

11. Byly nějaké události, které místní obyvatele výrazně spojily nebo změnily mezilidské vztahy?

- a. ano
 - i. Které?.....
- b. ne

12. Které osobnosti se vážou k tomuto regionu?

.....

13. Znáte nějakou pohádku/pověst, báseň či píseň, která se vztahuje přímo k tomuto regionu?

- a. ano.....
- b. neznám

14. Na co jste jako obyvatel/ka tohoto regionu hrdý/á?

- a. krajina – vzhled, turistický potenciál, sportovní využití%
- b. obec – vzhled, kulturní a historická hodnota%
- c. mezilidské vztahy%

- d. hospodářství , školství%
- e. osobnosti, vedení obce – reprezentace regionu navenek%
- f. jiné.....%

15. Jaké jsou klady a zápory Trutnovska?

- a. klady.....
.....
- b. zápory.....
.....

16. Zajímáte se o rozvoj regionu/města/krajiny?

- a. ano, aktivně jsem přispěl/a k rozvoji
 - i. Jak?.....
- b. ano, sleduji, co se kolem děje, ale spíše pasivně (čtu regionální noviny, internetové stránky města,...)
- c. ne, tento region pro mě není prioritou

17. Jste členem některé z místních organizací? (spolkové, sportovní, obchodní,...)

- a. ano
 - i. Které?.....
- b. ne

18. Jaké jsou tři základní (identifikační) znaky Trutnovska?

- a.
- b.
- c.

19. Chcete tu žít celý život?

- a. ano b. spíše ano
- c. spíše ne d. ne

20. Jak byste zhodnotil/a vztah obyvatel k místu bydliště a okolí?

- a. výborný = lidé se sami starají o vzhled obce/krajiny; aktivně se zapojují do společenských akcí (organizují je); dobré mezilidské vztahy; jsou hrdí na svoje bydliště; aktivně se zapojují do regionální politiky + volební účast je vysoká
- b. dobrý = lidé nejsou lhostejní ke vzhledu obce/krajiny; účastní se společenských akcí; komunikují mezi sebou; chodí k volbám do zastupitelstva – vysoká volební účast
- c. neutrální = region (obec/krajina) je pro obyvatele hlavně zaměstnavatelem = dává jim práci; lidé si hledí spíše svých pozemků; využívají obcí nabídnuté základní možnosti (obchody, kino, divadlo, rekreace, sportovní zázemí,...), ale chybí vlastní iniciativa; složení zastupitelstva obcí není příliš důležité – volební účast je nízká

- d. špatný = lidé poškozují krajinu/obec; je nepořádek a to i kolem vlastních pozemků; koná se minimum společenských akcí – účast bývá nízká; lidé nevyužívají nabídky obce/krajiny a jezdí pracovat a za zábavou jina; volební účast ve volbách do zastupitelstev je nízká; lidé odcházejí, často se stěhují

21. Zajímáte se o historii regionu?

- a. ano
- b. ne

22. Měla by se připomínat německá historie regionu?

- a. ano
- b. ne

23. Kterou možnost z následujících čtyř týkající se budoucnosti krajiny a obcí Trutnovska byste spíše vybral/a?

- a. Vracet se k předválečnému stavu krajiny a obcí = opravovat a obnovovat budovy, vracet ulicím a náměstím tehdejší vzhled, obnovovat sochy a pomníky; rušit velké lány a vrátit meze
- b. Zachovat maximum památek a krajiny z předválečné doby, ale neobnovovat to, co bylo již zrušeno; původní krajinu zakonzervovat a neměnit
- c. Zachovat z té doby pouze to, co je v použitelném či udržitelném stavu = neopravovat ruiny; zaměřit se na nové využití a novou podobu a začlenit původní vzhled do moderního
- d. Zbourat či zrušit z té doby to, co překáží novodobému rozvoji = pokud není jednoznačné využití objektu, prostoru, nebránit se úplné proměně (terénním úpravám, demolicím,...)

24. Je podle Vás důležité zachovat drobné krajinné památky – kapličky, staré stromy, křížky, studánky, pomníky – i v současné době, kdy často ztratily svůj původní význam?

- a. ano
- b. ne

25. Je smysluplné bojovat o zachování regionálních jedinečností a specifik?

- a. ano
- b. ne

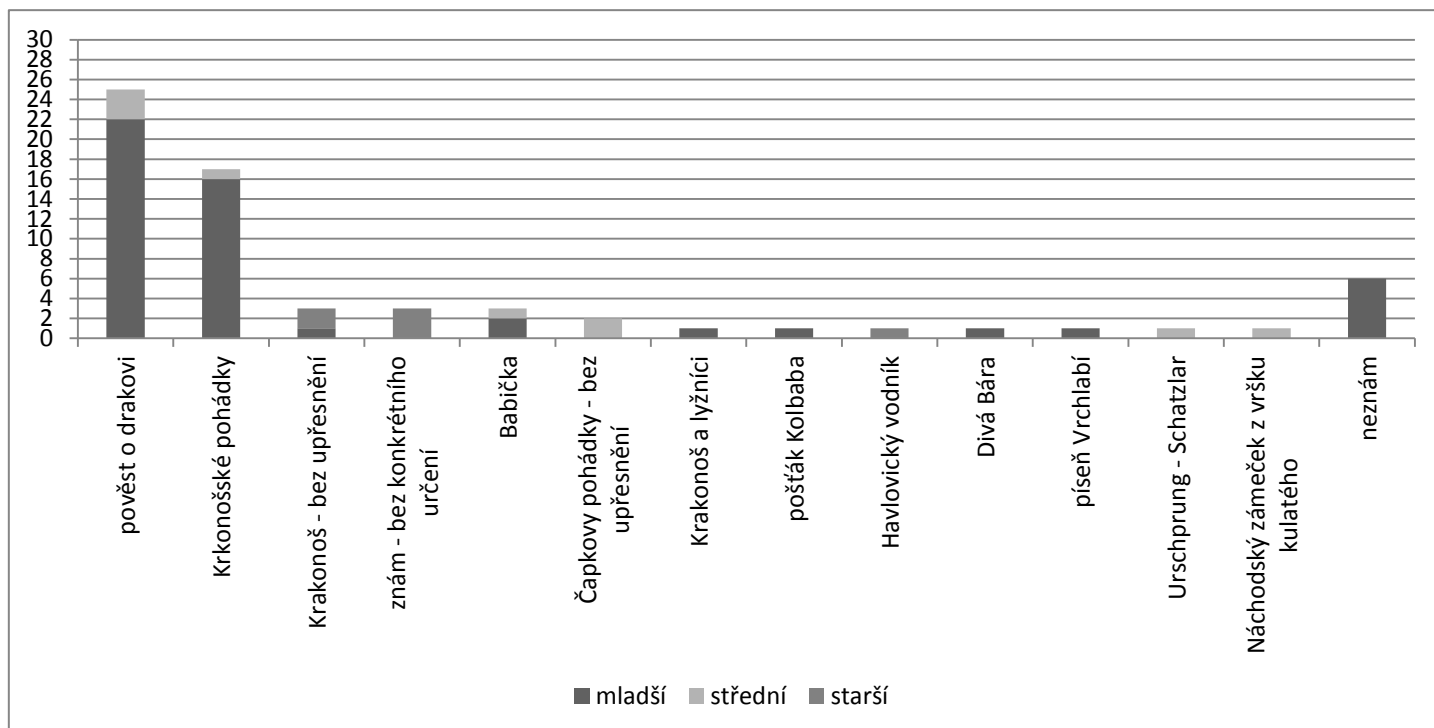
DĚKUJI ZA VÁŠ ČAS VĚNOVANÝ TOMUTO DOTAZNÍKU

Příloha č. 3

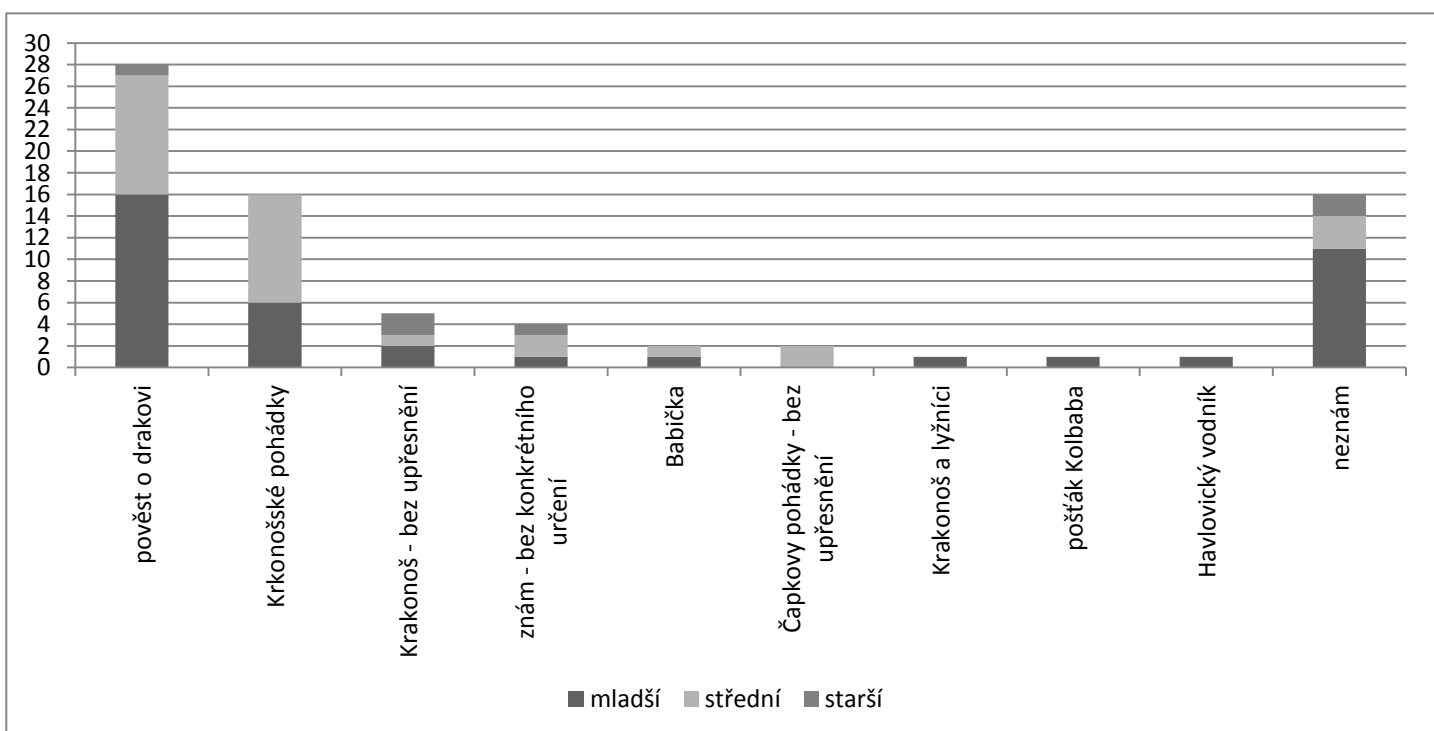
Doplňující grafy a tabulky k výsledkům dotazníkového šetření

- otázka č. 13: Znáte nějakou pohádku/pověst, báseň či píseň, která se vztahuje přímo k tomuto regionu?

Graf 1: odpovědi na otázku č. 13 – starousedlí

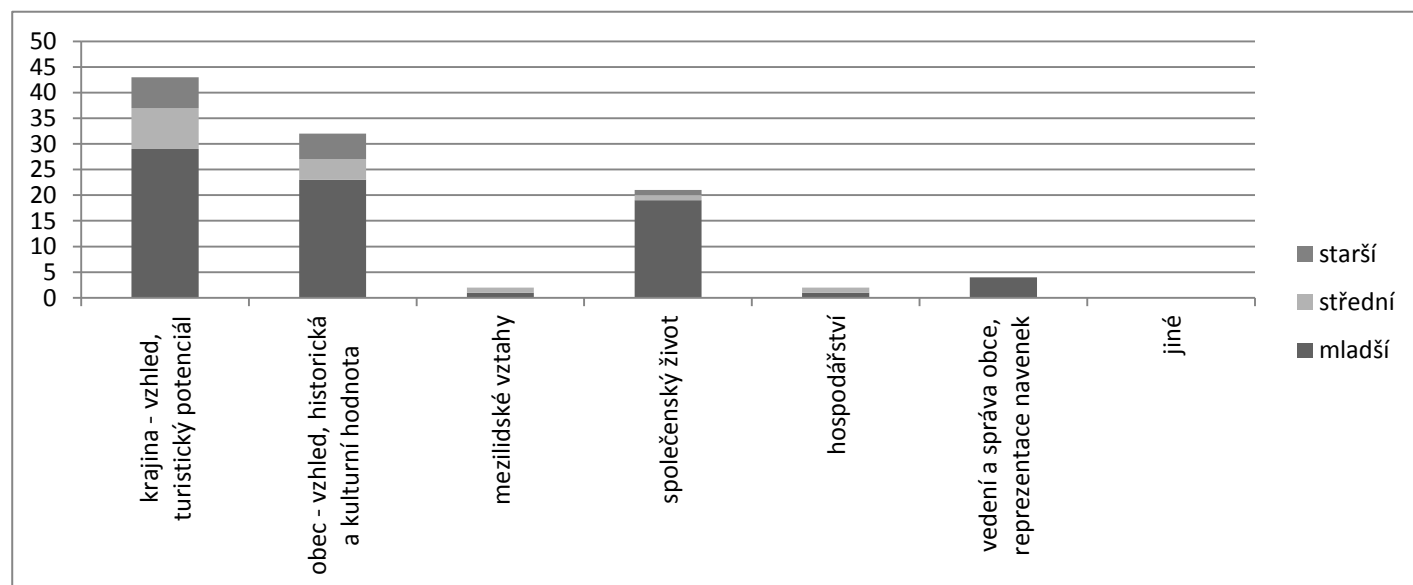


Graf 2: odpovědi na otázku č. 13 – přistěhovalí

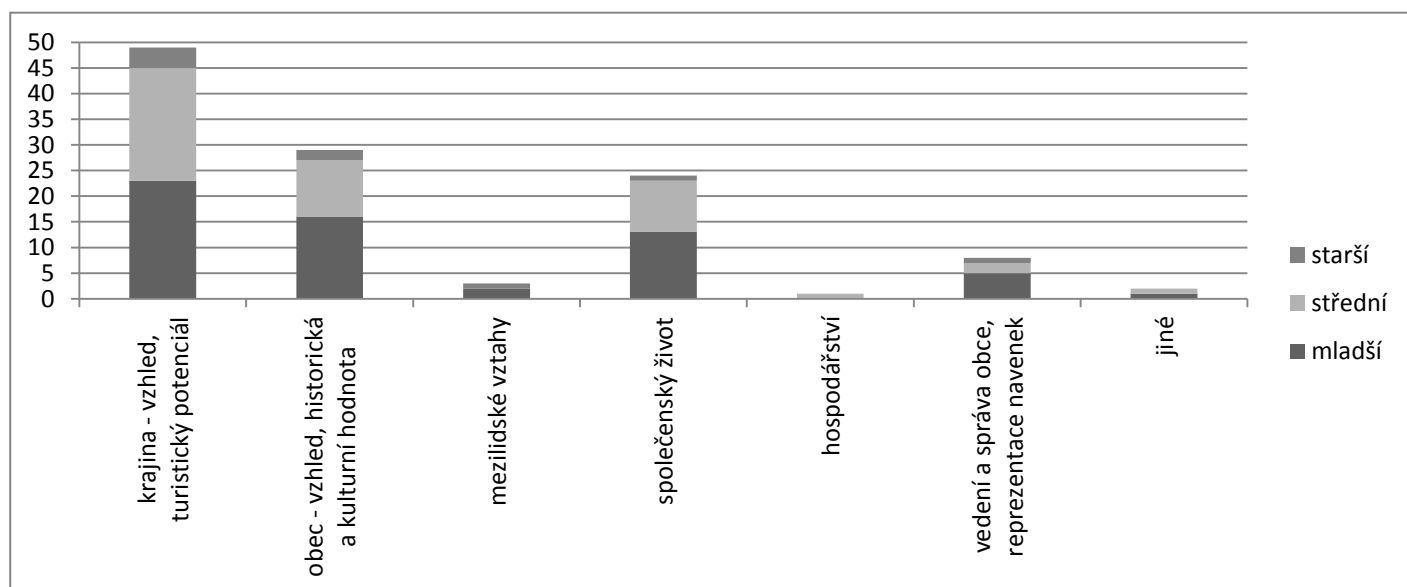


- otázka č. 15: Na co jste jako obyvatel/ka regionu hrdý/á?

Graf 3: odpovědi na otázku č. 15 – starousedlí

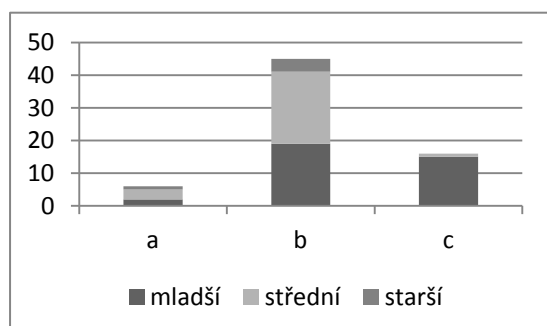


Graf 4: odpovědi na otázku č. 15 – přistěhovalí

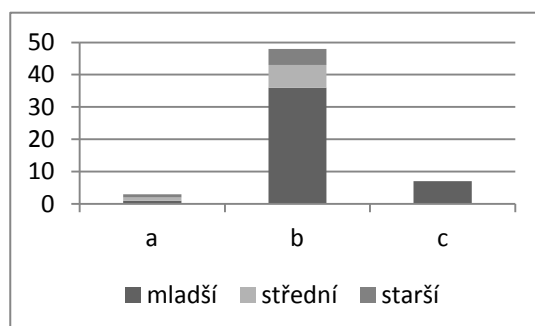


- otázka č. 17: Zajímáte se o rozvoj regionu/obce/krajiny?

Graf 5: odpovědi na otázku č. 17 – starousedlí



Graf 6: odpovědi na otázku č. 17 – přistěhovalí



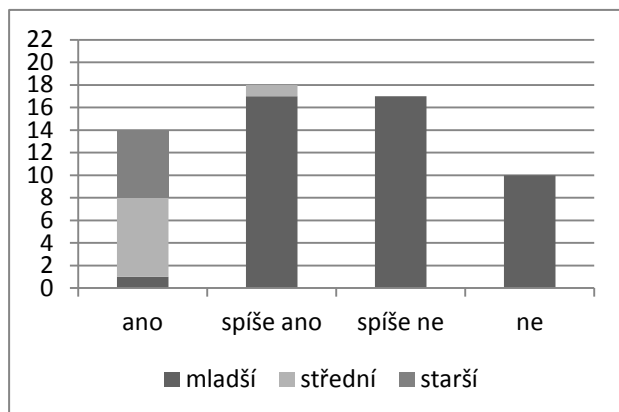
- otázka č. 18: Jste členem některé z místních organizací?

Tab. 1: odpovědi na otázku č. 18

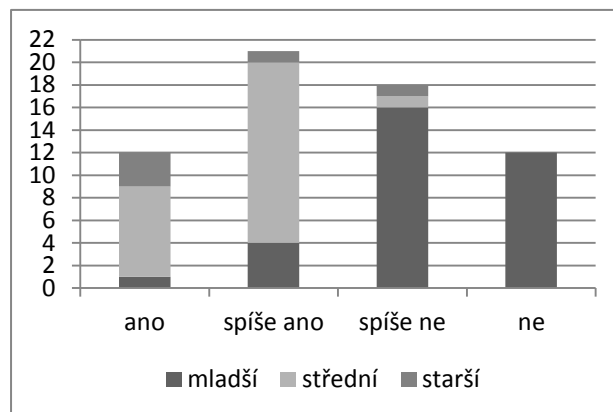
organizace	starousedlí	přistěhovalí
sportovní	14	14
Klub českých turistů	2	0
Dům dětí a mládeže	1	0
Sbor dobrovolných hasičů	1	0
Sdružení volného času	1	0
Středisko česko–německého porozumění Trutnov (BGZ)	5	5
Krkonošský národní park	1	0
Občanské sdružení Stachelberg	0	1
Město Draka	0	1
Rybářský spolek	0	2
Chorea Corcontica	0	1
Skaut	0	1
Zahradkářský svaz	0	1
Klub seniorů	0	1

- otázka č. 20: Chcete tu žít celý život?

Graf 7: odpovědi na otázku č. 20 – starousedlí

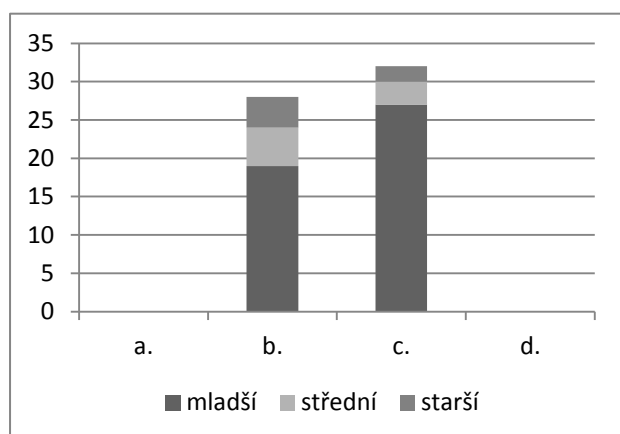


Graf 8: odpovědi na otázku č. 20 – přistěhovalí

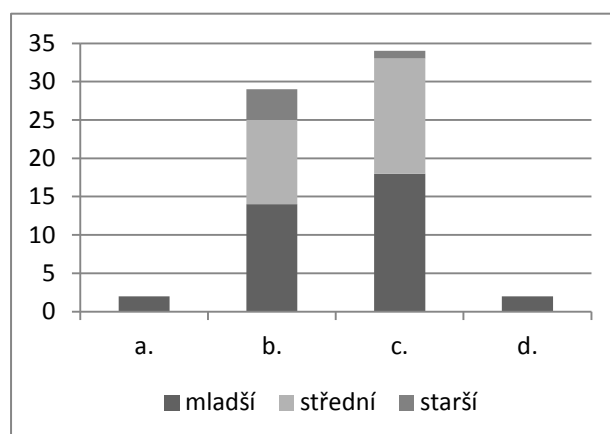


- otázka č. 21: Jak byste zhodnotil/a vztah obyvatel k místu bydliště a okolí?

Graf 9: odpovědi na otázku č. 21 – starousedlí

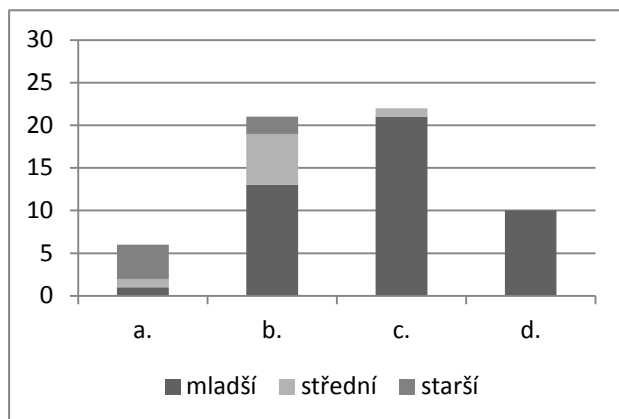


Graf 10: odpovědi na otázku č. 21 – přistěhovalí

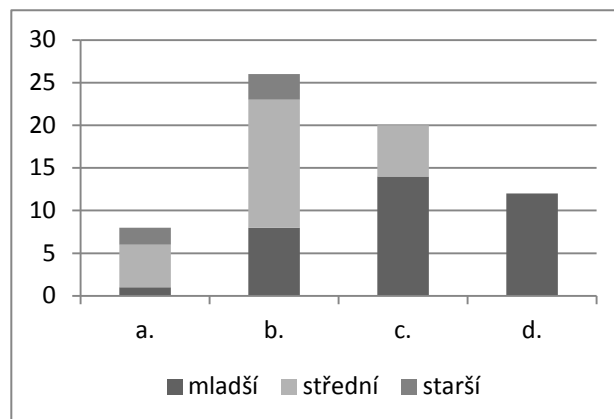


- otázka č. 22: Zajímáte se o historii regionu?

Graf 11: odpovědi na otázku č. 22 – starousedlí

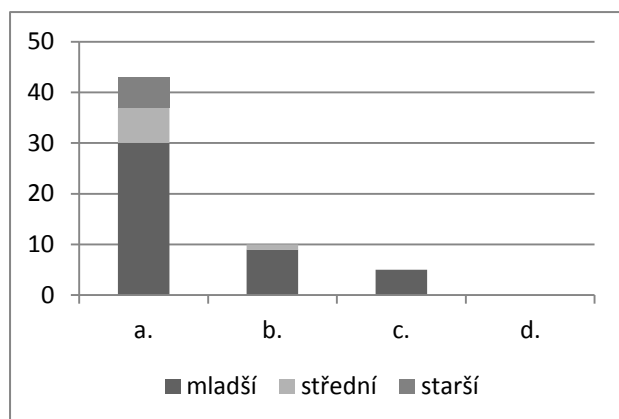


Graf 12: odpovědi na otázku č. 22 – přistěhovalí

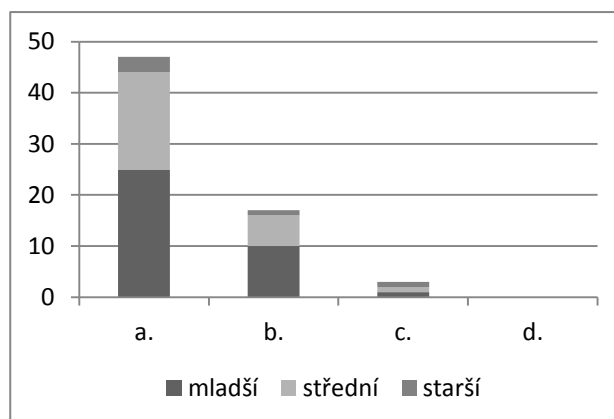


- otázka č. 25: Je podle Vás důležité zachovat drobné krajinné památky – kapličky, staré stromy, křížky, studánky, pomníky – i v současné době, kdy často ztratily svůj původní význam?

Graf 13: odpovědi na otázku č. 25 – starousedlí

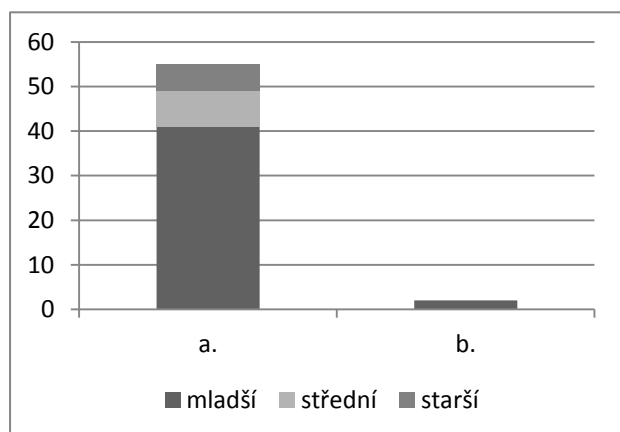


Graf 14: odpovědi na otázku č. 25 – přistěhovalí

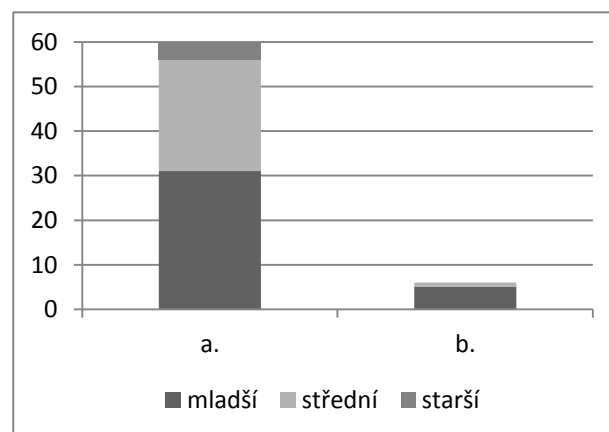


- otázka č. 26: Je smysluplné bojovat o zachování regionálních jedinečností a specifik?

Graf 15: odpovědi na otázku č. 26 – starousedlí



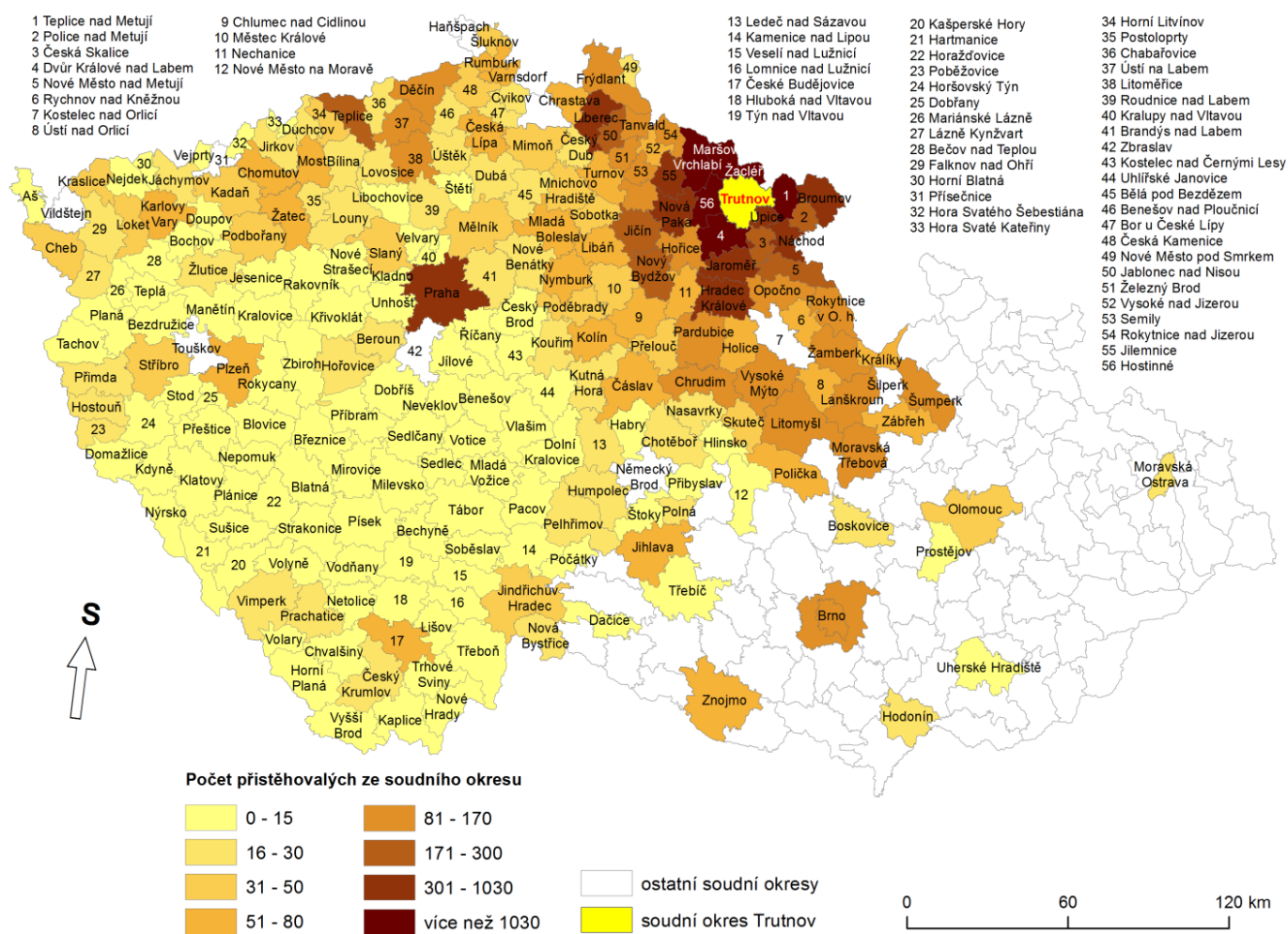
Graf 16: odpovědi na otázku č. 26 – přistěhovalí



Příloha č. 4

Doplňující mapy k historickému kontextu:

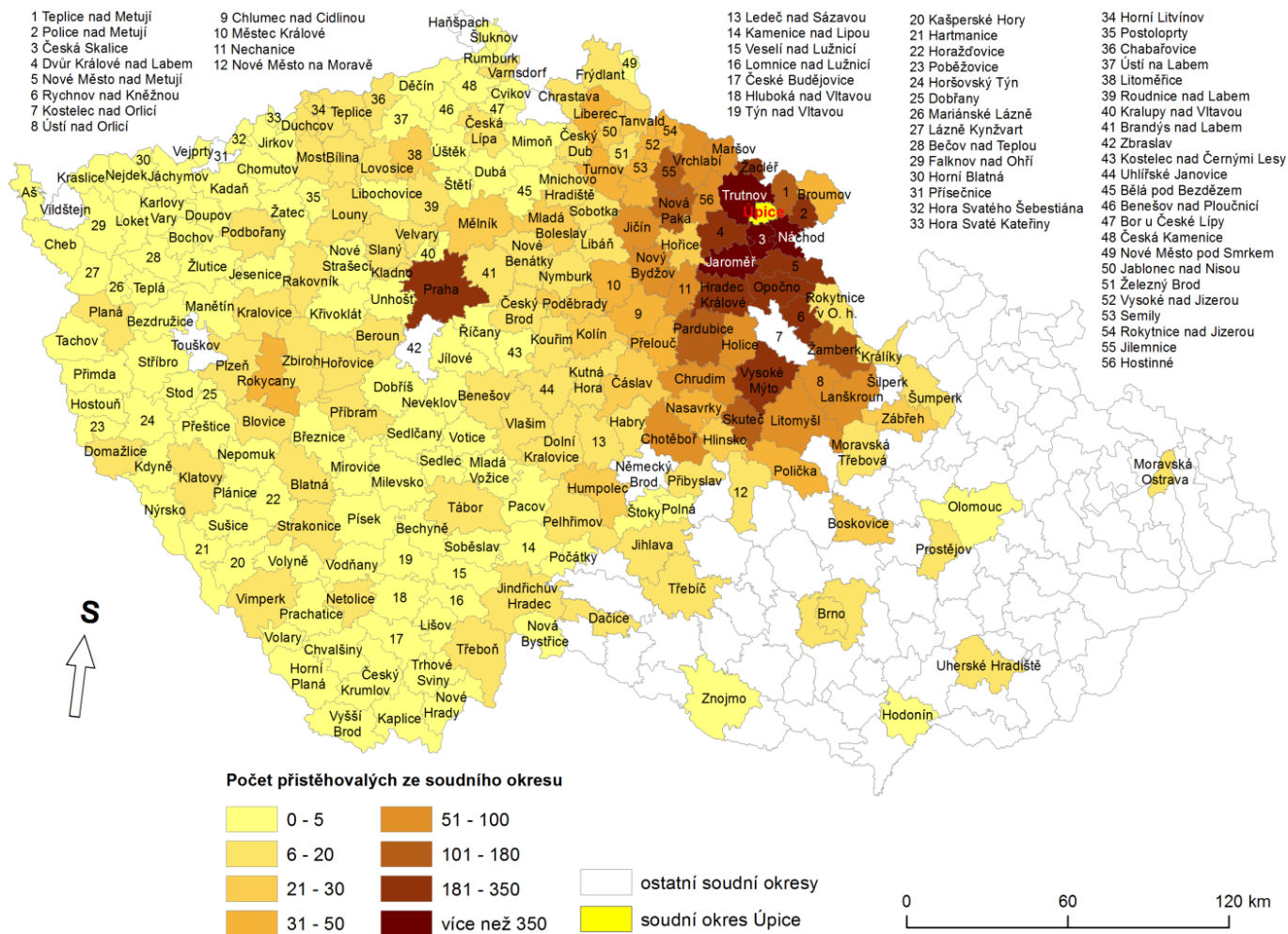
Mapa 1: obyvatelé soudního okresu Trutnov podle místa jejich předchozího bydliště v roce 1930



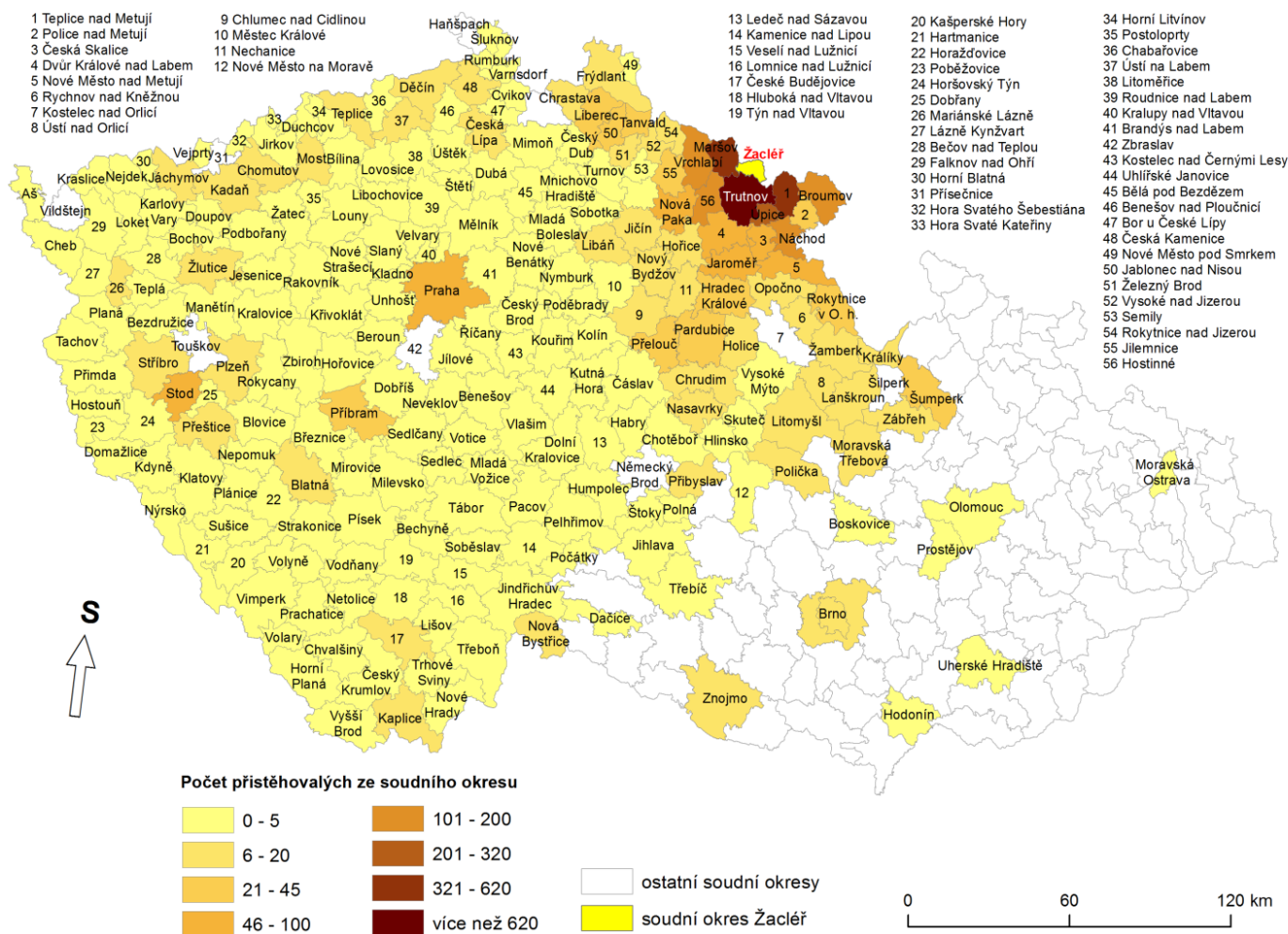
zdroj pro mapy 1–4: ARCDATA (2012); Shapefile soudních okresů Československa 1930, autoři: Zdeněk Kučera, Miroslav Šifta, UK v Praze, PŘF, KSGRR; Sčítání lidu 1930; vlastní zpracování

zdroj pro mapu 5: ARCDATA (2012); Sčítání lidu 1950; vlastní zpracování

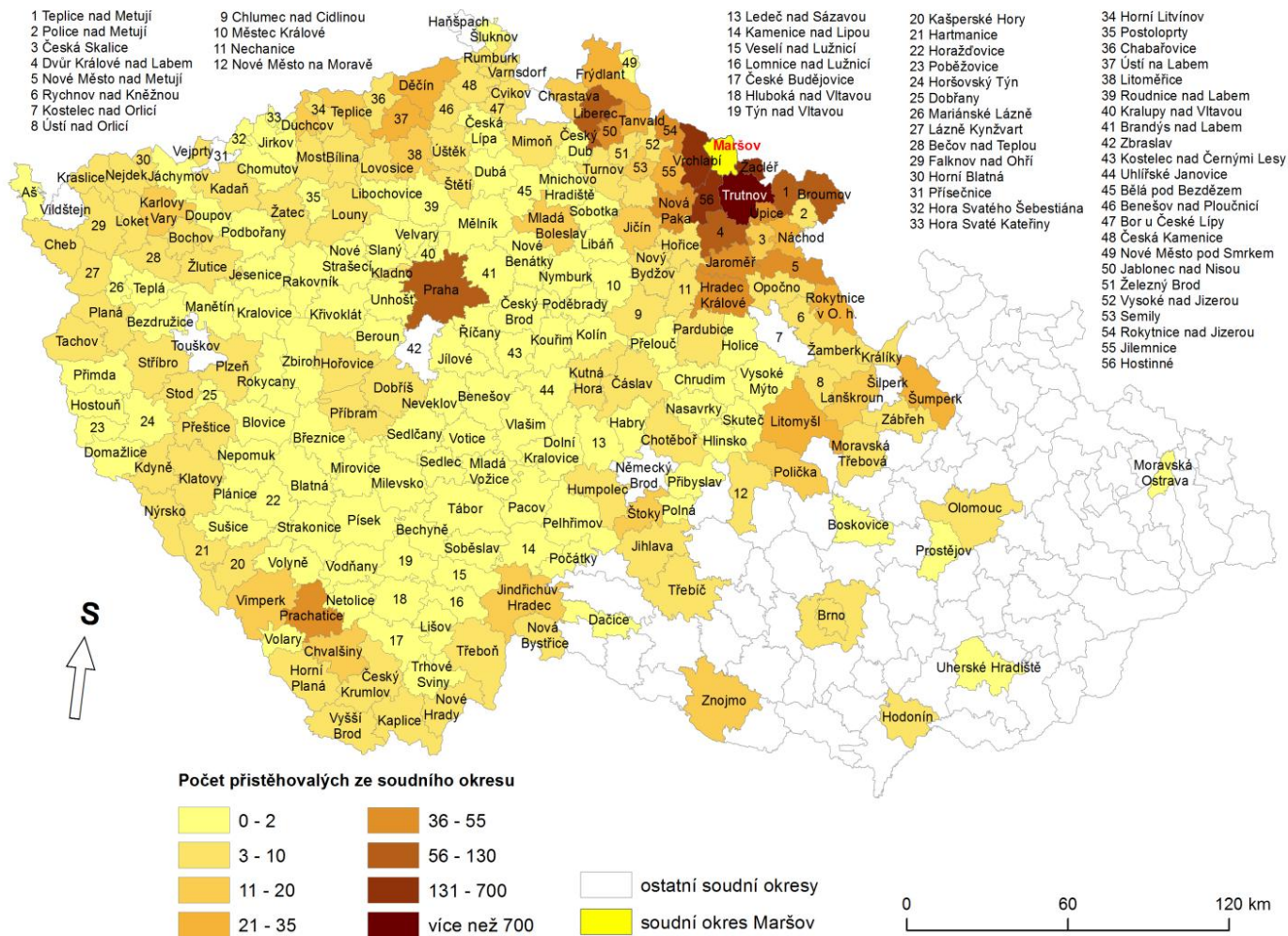
Mapa 2: obyvatelé soudního okresu Úpice podle místa jejich předchozího bydliště v roce 1930



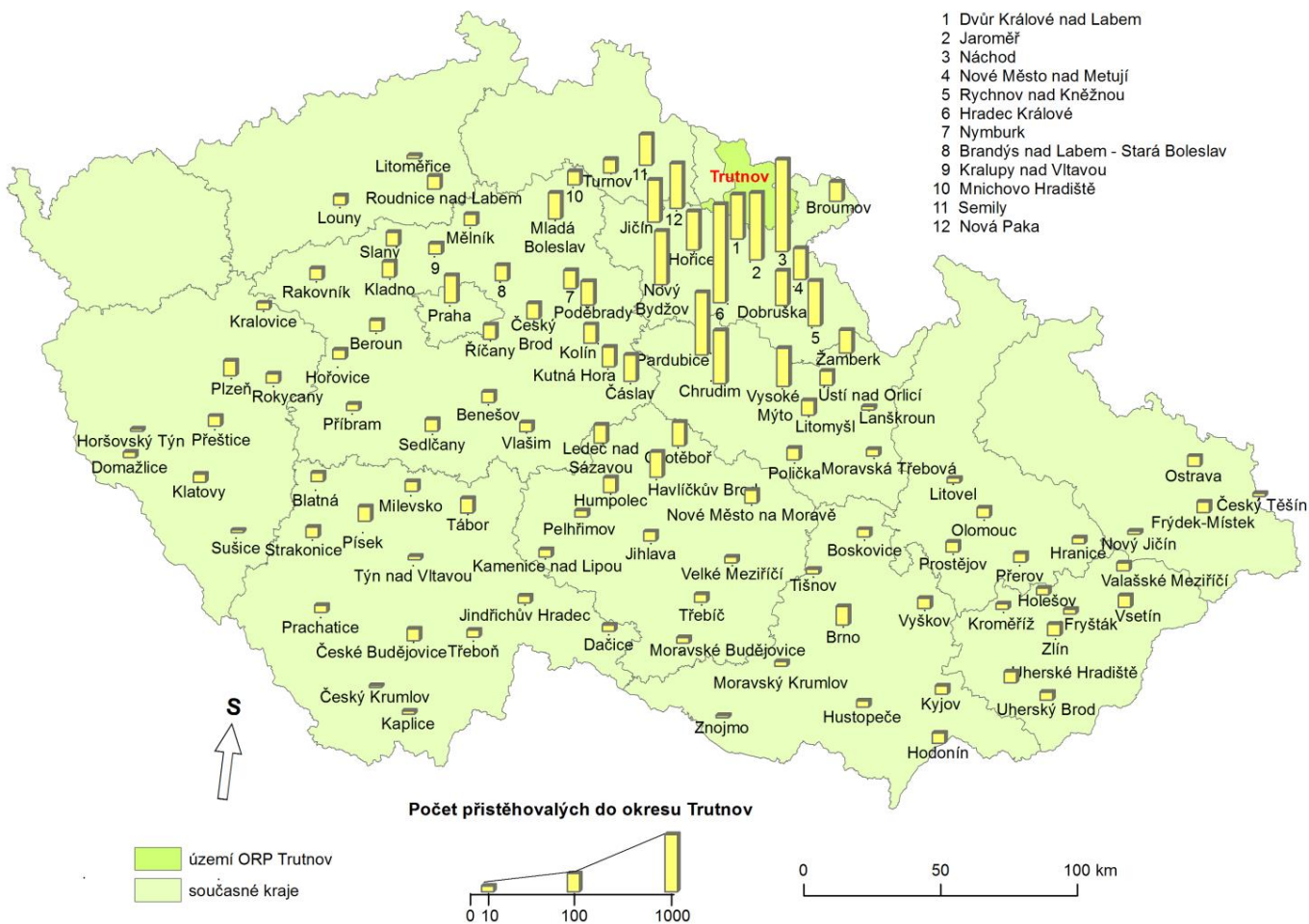
Mapa 3: obyvatelé soudního okresu Žacléř podle místa jejich předchozího bydliště v roce 1930



Mapa 4: obyvatelé soudního okresu Maršov podle místa jejich předchozího bydliště v roce 1930



Mapa 5: obyvatelé okresu Trutnov podle místa jejich předchozího bydliště v roce 1950



Příloha č. 5

Přepis „Hymny krkonošských rodáků“

Riesengebirges Heimatlied

v krkonošském německém dialektu

1. Bloe Barche, grüne Tälo metta dren a
Heisla klen, herrlich is dos Steckla Erde
on ich bin ju dat dohem.

Ols ich einst ei´s Land gezocha, hon die
Barche mir nochgesahn, mit dar Kendhet,
mit dar Jugend, wost nej wie mir
geschahn.

Ref.: Oh du mei liewes Riesengeberche,
wu die Elbe so heimlich rinnt, wu do
Rüwenzohl mit seinem Zwercha heute
noch Sagen on Märchen spennt.
Riesengeberche Riesengeberche meine
liebe Heimat du!

2. Is mir gutt on schlecht geganga ho
gesonga on gelocht, doch ei moncha
banga Stunda hot mei Herz ganz-stell
gepocht.

On mich zogs noch Jahr on Stunde wieder
hejm eis Elternhaus, hielt´s nej mehr fo
lauto Sehnsucht bei den fremda Leita aus.

Ref.: Oh du mei liewes...

3. On kemmt es einstens zom Begrowa,
möcht ihr euren Wella tun, ok dos Ene, jo
dos Ene. Loßt mich ei do Hemot ruhn.
Wirst do Herrgott dan mich frocha uwa
noch dam Heimatschein zieh ich doitsch

on stolz on fredlich flugs eis Himmelreich
dan nei.

Ref.: Bin aus dam liewa Riesengeberche
wo die Elbe so heimlich...

v němčině

1. Blaue Berge, grüne Täler,
Mitten drin ein Häuschen klein, herrlich ist
dies Stückchen Erde, und ich bin ja dort
daheim.

Als ich einst ins Land gezogen, ham' die
Berg' mir nachgeseh'n. Mit der Kindheit,
mit der Jugend,
Wußt selbst nicht wie mir gescheh'n.

Ref.: Oh, mein liebes Riesengebirge, wo
die Elbe so heimlich rinnt, wo der
Rübezahl mit seinen Zwergen heut' noch
Sagen und Märchen spinnt.
Riesengebirge, deutsches Gebirge, meine
liebe Heimat du!

2. Ist mir gut und schlecht gegangen, hab'
gesungen und gelacht, doch in manchen
bangen Stunden hat mein Herz ganz still
gepocht.

Un mich zog's nach Jahr und Stunden,
wieder heim ins Elternhaus. Hielt's nicht
mehr vor lauter Sehnsucht bei den
fremden Menschen aus.

Ref.: Oh, mein liebes...

3. Und kommt's einstens zum Begraben,
mögt ihr euren Willen tun, nur das eine, ja
das eine,

Laßt mich in der Heimat ruh'n. Wird der
Herrgott mich dann fragen droben nach
dem Heimatschein, zieh' ich stolz und frei

und freudig
Flugs ins Himmelreich hinein.

Ref.: Bin aus dem Riesengebirge, wo die
Elbe so heimlich...

v českém překladu

1. Modré hory, zelená údolí, uprostřed
malé domečky, nádherný je přeci ten
kousek země, kde jsem doma.

Když jsem jednou do kraje odtáhl, hleděly
za mnou ty kopce mého dětství, mého
mládí. Nevěděl jsem, jak mi bude.

Ref.: Ó, vy moje milé Krkonoše, kde Labe
tak domácky teče, kde Krakonoš se svými
skřítky spřádají ještě dnes pověsti a báje.
Krkonoše, Krkonoše ty moje milá
domovino!

2. Bylo mi dobře i zle, zpíval jsem i se
smál, v těžkých chvílích mé srdce tiše
tlouklo.

Do roka a do dne mě to opět táhlo do
rodného domu, nemoci dál steskem
vydržet u cizích lidí.

Ref.: Ó, vy moje milé...

3. Až jednou bude pohřeb, konejte dle své
vůle; jen to jediné, ano, to jediné.

Nechte mě spočinout v mé domovině.
Zeptá-li se mě Pánbůh na domovský list,
vstoupím rázně a hrdě do nebeského ráje.

Ref.: Pocházím z milých Krkonoš, kde
Labe tak domácky teče...